MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS

PENITENCINĖS TEISĖS IR VEIKLOS KATEDRA

DONATA KALINAUSKAITĖ

ŠEIMOS MEDIACIJA: TAIKYMO GALIMYBĖS IR PERSPEKTYVOS LIETUVOJE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

doc. dr. R. Uscila

Vilnius, 2009

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS

PENITENCINĖS TEISĖS IR VEIKLOS KATEDRA

ŠEIMOS MEDIACIJA: TAIKYMO GALIMYBĖS IR PERSPEKTYVOS LIETUVOJE

Teisės magistro baigiamasis darbas

Atkuriamojo teisingumo ir tarpininkavimo programa

Vadovas

_____ doc. dr. R. Uscila

2009 12

Recenzentas

_____ dr. N. Kaminskienė

2009 12

Atliko

ATTmd8-01 gr. stud.

_____ D.Kalinauskaitė

2009 12

Vilnius, 2009

TURINYS

ĮVADAS ... 5
1. ŠEIMOS MEDIACIJOS IŠTAKOS, SAMPRATA ... 8
1.1. Šeimos mediacijos samprata ... 8
1.2. Šeimos mediacijos teisinis reglamentavimas ... 11
1.3. Šeimos mediacijos plėtotė JAV ... 14
1.4. Šeimos mediacijos plėtotė Europoje ... 16
1.5. Atskirų Europos šalių progresyvi šeimos mediacijos praktika ... 19
1.5.1. Šeimos mediacija Didžiojoje Britanijoje ... 19
1.5.2. Didžiosios Britanijos Šeimos mediatorių koledžas ... 23
1.5.3. Šeimos mediacija Prancūzijoje ... 25
1.5.4. Šeimos mediacija Olandijoje ... 29
2. ŠEIMOS MEDIACIJOS MODELIAI, JŲ ANALIZĖ ... 35
2.1. Lengvinantysis šeimos mediacijos modelis (facilitative model) ... 38
2.2. Transformacinis modelis ... 42
2.3. Įvertinamasis modelis ... 45
2.4. Pasakojamasis (naratyvinis) šeimos mediacijos modelis ... 50
2.5. Modelis, remiantis šeimyninio smurto aukų dalyvavimą šeimos mediacijoje ... 53
2.6. Terapinis modelis ... 58
2.7. M. Eriksono modelis ... 62
3. ŠEIMOS MEDIACIJOS PRITAIKOMUMO GALIMYBĖS LIETUVOJE ... 66
3.1. Tyrimo rezultatų analizė ir apibendrinimas ... 66
IŠVADOS ... 78
REKOMENDACIJOS / PASIŪLYMAI ... 79
LITERATŪRA ... 80
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS ... 83
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA ... 84
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA ... 85
1 PRIEDAS: ANKETA, PATEIKIAMA ŠALIMS, KURIĄ REKOMENDUOJAMA UŽPILDYTI PRIEŠ TARPININKAVIMO SESIJĄ ... 87
2 PRIEDAS: EKSPERTŲ SĄRAŠAS ... 88
3 PRIEDAS: KLAUSIMAI EKSPERTAMS ... 89

PAVEIKSLAI

1 pav. Šeimos mediacijos privalumai lyginant su tradiciniu teismo procesu 11 psl.
2 pav. Šeimos mediaciją reglamentuojantys teisiniai standartai 13 psl.
3 pav. Transformaciniame modelyje naudojamos technikos 45 psl.
4 pav. Saugumo užtikrinimo priemonės šeimos mediacijos procese 57 psl.
5 pav. Ekspertų įvardinti galimi šeimos mediacijos paslaugos taikymo subjektai 67 psl.
6 pav. Problemos, kylančios pradėjus realizuoti šeimos mediaciją Lietuvoje 68 psl.
7 pav. Šiuo metu šeimos mediacijos paslaugą Lietuvoje taikantys subjektai, įvardyti ekspertų 70 psl.
8 pav. Šeimos mediacijos populiarinimo būdai 73 psl.

ĮVADAS

Temos aktualumas. Konfliktai – neišvengiama mūsų gyvenimo dalis. Patys savaime jie nėra nei konstruktyvūs, nei destruktyvūs. Svarbiausia – tinkamas jų sprendimas, padedantis atkurti gerus šalių santykius, išsaugoti pagarbą, sustabdyti neigiamas emocijas vienas kito atžvilgiu. Šeiminiai konfliktai išsiskiria savo sudėtingumu, emocijų gausa, būtinybe išsaugoti gerus, pagarbius šalių tarpusavio santykius. Nuo to, kaip sprendžiami šeiminiai konfliktai, labai smarkiai priklauso tiek pačių šalių, tiek jų vaikų gyvenimas. Pagal R. Rahe socialinių pokyčių įtakos skalę, parodančią kiek įvairios stresinės situacijos gali paveikti žmogaus organizmą, skyrybos yra antroje vietoje po sutuoktinio mirties. Todėl galima teigti, kad skyrybos yra viena iš labiausiai sukrečiančių žmogaus gyvenimo krizių. Skyrybos taip pat priskiriamos prie labai sunkių ūminių stresorių, kurie daro įtaką psichikos ligoms.[1]

Statistika rodo, kad 62,3 % išsiskyrusių šeimų nepalaiko jokių santykių, 20 % saugo šaltą, mandagų „neutralitetą“, 8,6 % reiškia atvirą priešiškumą vienas kitam. (prof. N. Jurkevičiaus tyrimo duomenys, 2000).

Įvairūs tyrimai liudija, kad skyrybos vaikams yra nuolat augantis išgyvenimas, pratrūkstantis suaugus ir giliai paveikiantis asmenybę, sugebėjimą pasitikėti kitais, susidoroti su pasikeitimais. Vaikų asmenybė skyrybų metu dar tik formuojasi, ir tai paveikia jų brandą. Šie gilūs jausmai padaro nemenką įtaką jų santuokai, vaikų auklėjimui savo šeimoje, viso gyvenimo kokybei. Vaikų prisitaikymui po skyrybų svarbu, kad vaikai nebūtų įtraukti į tėvų tarpusavio konfliktus skyrybų metu.

Esant tokioms sudėtingoms aplinkybėms šeiminiai konfliktai galėtų būti sprendžiami neteisminiu keliu. Užsienyje vis dažniau taikoma šeimos mediacija, kuomet šalims šeiminius ginčus spręsti padeda trečias neutralus asmuo – tarpininkas, turintis daug psichologinių žinių ir padedantis šalims ginčą išspręsti su kuo įmanoma mažesnėmis neigiamomis pasekmėmis. Užsienio šalys, taikančios šeimos mediaciją, pateikia stulbinančius rezultatus: šalys pačios padedant tarpininkui išsprendžia savo problemas, išsaugo teigiamus tarpusavio santykius, pagarbą, patiria žymiai mažiau streso, taip pat yra apsaugomi šalių vaikai nuo žalingo, priešiško bylinėjimosi poveikio. Ne ką mažiau įspūdingi yra užsienio tarpininkų pateikiami skaičiai: viena Didžiosios Britanijos šeimos mediacijos paslaugas teikianti organizacija konstatavo, kad net 92 % asmenų, besikreipusių į šiuos tarpininkus, pasiekė susitarimus, o 89 % klientų pareiškė, kad jie pastebėjo santykių pagerėjimą.[2] JAV tarpininkų (Denverio valstijoje) pateikiami duomenys: klientų, dalyvavusių mediacijoje pasitenkinimo lygis svyruoja nuo 70 % iki 85%, tuo tarpu asmenų, bandžiusių konfliktus spręsti teisminiu būdu

[1] Apie skyrybas, b/m [žiūrėta 2009 11 03].
[2] North Devon family mediation, b/m [žiūrėta 2009 05 09].

pasitenkinimas siekė mažiau nei 40 %.[3] Šeimos mediacijos centras Nevadoje pateikia tokius rezultatus: 75 % besikreipusių asmenų pavyko pasiekti susitarimą.[4]

Be šeimos mediacijos didžiulės naudos šalims, pastebima ne ką mažesnė nauda ir teisinėms institucijoms. Lietuvos teismai kenčia nuo milžiniško bylų kiekio, kuris vis auga. 2008 metais Lietuvos teismuose buvo išnagrinėtos 308 726 bylos. Tai 19,36 % daugiau negu 2007 . Vienas apylinkės teismo teisėjas per metus vidutiniškai išnagrinėja 550 bylų, iš kurių 355 yra civilinės. Civilinių bylų skaičius išaugo 44,27 %. Yra teismų, kuriuose per šių metų pirmąjį pusmetį išnagrinėta tiek civilinių bylų, kiek jų buvo išnagrinėta per visus praeitus metus.[5] Natūralu, kad esant tokiam darbo krūviui, teisėjai negali savo darbo atlikti labai kokybiškai, o asmenims, besikreipusiems į teismą, teismo proceso kartais tenka laukti net ne vienerius metus. Tačiau tinkamai pritaikius šeimos mediaciją, teismai patirtų didelį palengvėjimą, nes didžiulę dalį šeimos bylų išspręstų tarpininkai, o teismams liktų tik sudėtingiausios bylos, kurioms teisėjai galėtų skirti daugiau dėmesio.

Lietuvoje šeimos mediacija dar tik bando žengti pirmuosius žingsnelius. Tai yra visiškai nauja, mažai tyrinėta, dar tik pradedanti formuotis sritis. Kol kas nėra jokios šeimos mediacijos paslaugų sistemos, nepakanka kvalifikuotų tarpininkų, neskiriamas valstybinis finansavimas, tiek paprastiems žmonėms, tiek ir teisininkams trūksta žinių apie šio proceso privalumus, nes beveik nėra literatūros lietuvių kalba.

Probleminis klausimas. Kokios yra šeimos mediacijos taikymo galimybės ir perspektyvos Lietuvoje?

Tyrimo objektas ir dalykas. Tyrimo objektu pasirinktas šeimos mediacijos institutas Lietuvoje, o dalyku – šeimos mediacijos instituto įdiegimo galimybės ir praktika Lietuvoje.

Hipotezė. Šeimos mediacija gali būti sėkmingai pritaikyta Lietuvoje.

Tyrimo tikslas. Pasiremiant užsienio šalių patirtimi šeimos mediacijos taikyme ir atliktu tyrimu, įrodyti arba paneigti iškeltą hipotezę.

Tyrimo uždaviniai. Tyrimui įgyvendinti iškelti tokie uždaviniai:

1. Atlikti mokslinių šaltinių apie šeimos mediacijos taikymo patirtį pažangiose užsienio šalyse analizę.
2. Ištirti užsienio praktikoje taikomus šeimos mediacijos modelius, jų taikymo specifiką.
3. Atlikti šeimos mediaciją reglamentuojančių nacionalinių ir tarptautinių teisės standartų analizę.
4. Pasitelkiant į pagalbą ekspertus išsiaiškinti esamą padėtį šeimos mediacijos taikymo klausimais Lietuvoje.
5. Ištirti šeimos mediacijos diegimo ir plėtojimo galimybes Lietuvoje.

[3] Family Synergy mediation, b/m [žiūrėta 2009 11 04].
[4] Family mediation center, b/m [žiūrėta 2009 11 04].
[5] LAT statistika, b/m [žiūrėta 2009 11 04].

Tyrimo metodai. Darbe naudoti tiek teoriniai, tiek empiriniai metodai. *Mokslinės literatūros analizės* metodas buvo naudotas studijuojant užsienio šalių šeimos mediacijos mokslinius šaltinius, *lyginamojo* metodo pagalba buvo gauti duomenys apie atskirų Europos šalių šeimos mediacijos taikymo praktikos, plėtojimosi istorijos panašumus ir skirtumus. *Istorinio – retrospektyvinio* metodo pagalba ištirti užsienio šalių šeimos mediacijos vystymosi etapai. *Dedukcijos – indukcijos* metodas naudotas pateikiant teiginius bei sisteminant tyrimo duomenis, kai buvo einama nuo bendrų dalykų prie atskirų ir atvirkščiai *Apibendrinimo* metodas naudotas formuojant tiek tyrimo, tiek bendras viso darbo išvadas. Empirinis tyrimo metodas - *ekspertų apklausa* - buvo pasirinktas, nes apklausus ekspertus atsirado galimybė įvertinti šeimos mediacijos taikymo galimybes ir prognozes Lietuvoje.

Naudojama literatūra. Rašydama darbą susidūriau su mokslinės literatūros stoka, kadangi Lietuvoje nėra daug mokslinių straipsnių, knygų, publikacijų šeimos mediacijos tema. Dėl šios priežasties dažnai teko remtis internetiniais šaltiniais. Taip pat analizavau tiek nacionalinius, tiek tarptautinius teisės aktus šeimos mediacijos klausimais.

1. ŠEIMOS MEDIACIJOS IŠTAKOS, SAMPRATA

1.1. Šeimos mediacijos samprata

Šeimos mediacija – tai šeimos ginčų nagrinėjimo procesas, kurio metu trečias nešališkas asmuo padeda besiginčijančioms šalims surasti geriausią, abiems pusėms priimtiną sprendimą be valstybės institucijų, teismo įsikišimo. Šeimos mediacija dažniausiai taikoma tokiose srityse: skiriantis; sudarant ikivedybinę arba povedybinę sutartį; tariantis dėl įsipareigojimų vaikams, tėvams, sutuoktiniui; finansiniams klausimams dėl vaikų mokslo, išlaikymo, nuosavybės pasidalijimo ar priežiūros spręsti, tačiau tai jokiais būdais nebaigtinis šeimos mediacijos taikymo atvejų sąrašas. Šis procesas yra vienas iš tinkamiausių būdų spręsti nesutariančių šeimos narių, kurie turėtų ateityje bendrauti, ginčus. O kai pora turi vaikų, tarpusavio bendravimas tampa tiesiog neišvengiamu. Mediacija sumažina besiginčijančių asmenų konfliktų skaičių, gerokai sutrumpina laiką, per kurį išsprendžiamas ginčas, ir sudaro galimybes palaikyti tolimesnius normalius vaikų bei tėvų ryšius. Be to, mediacija padeda sumažinti teismų darbo krūvį, socialines ir ekonomines išlaidas tiek konfliktuojantiems žmonėms, tiek valstybei. Trumpai tariant, šeimos mediacija – tai diplomatija karo metu.[6]

Kalbant apie šeimos mediaciją būtų reikšminga apibrėžti, kas yra šeima ir kuria prasme naudosiu šeimos sąvoką savo darbe. Šeimos sąvoką yra pateikęs Seimas savo 2008 m. birželio 3d. nutarime Nr. X – 1569 „ Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“. Jame šeima apibrėžiama taip:

Šeima – esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių – vyro ir moters, vaikų bei visų kartų gerovę ir sveikos visuomenės raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą. Todėl valstybės ir nevyriausybinės institucijos privalo užtikrinti šeimos integralumui palankią aplinką, plėtodamos ir tobulindamos jos teisinę ir socialinę bazę.

Toliau pateikiamos koncepcijoje vartojamos sąvokos, kuriose šeima įvardijama kaip *sutuoktiniai ir jų vaikai (įvaikiai), jeigu jų yra. Šeima taip pat gali būti nepilna ar išplėstinė. Nepilna šeima – šeima arba išplėstinė šeima, kurioje santuokai pasibaigus vaikai yra netekę vieno ar abiejų tėvų. Išplėstinė šeima – sutuoktiniai, jų vaikai (įvaikiai), jeigu jų yra, ir kartu gyvenantys artimieji giminaičiai.*

Aš savo darbe remsiuosi išplėstinės šeimos sąvoka, kuri apima tiek sutuoktinius, vaikus, tiek ir kartu gyvenančius artimuosius, kadangi šeimos mediacija neriboja asmenų, galinčių tapti šeimos mediacijos paslaugos subjektais, ir gali būti taikoma labai plačiam asmenų ratui.

---

[6] Diplomatijos pamokos besipykstantiems tėvams, b/m [žiūrėta 2008 11 11].

Šeimos mediacijos **požymiai**, išskiriantys ją iš kitų mediacijos rūšių:

- Šeimos mediacijos šalys visada pažįstamos, jas sieja glaudūs šeiminiai santykiai;
- Labai svarbu išsaugoti konstruktyvius šalių santykius, kadangi nutraukus santuoką šalių santykiai nenutrūksta, ypač jei šalys turi bendrų vaikų;
- Šeimos mediatoriai be bendrųjų mediacijos žinių turi turėti specialių žinių apie šeimos teisę, vaiko raidos psichologiją bei atitinkamus įgūdžius;
- Šeimos mediacijos procesas išsiskiria iš kitų mediacijos rūšių dėl didelio dėmesio šalių emocijoms. Ypač svarbu, kad tarpininkas joms skirtų daug dėmesio ir sugebėtų su jomis tvarkytis;
- Kai kuriais atvejais šeimos mediacija gali būti privaloma, kuomet asmenys siunčiami į mediacijos sesiją teismo iniciatyva;
- Į šeimos mediacijos procesą gali būti įtraukta daugiau nei įprasta šalių. Dažnai skyrybų mediacija įtraukia ne tik besiskiriančią porą, bet ir tiesiogiai arba netiesiogiai poros vaikus, senelius bei jų advokatus.

Tradicinis (klasikinis) šeimos mediacijos procesas susideda iš tokių **stadijų**:

1. Paruošiamoji (įžanginė) stadija. Ji susideda iš dviejų dalių:
   - Šalių savanoriško sutikimo dalyvauti mediacijoje išreiškimo**.** Kad tarpininkavimas šeimai būtų rezultatyvus, šalys turi būti pasiruošusios susitikti, išgirsti viena kitą ir drauge atsakingai dirbti savo vaikų labui. Šioje stadijoje šalims paaiškinami šeimos mediacijos tikslai, taisyklės.
   - Tinkamumo įvertinimo**.** Šeimos mediacija negali išspręsti visų konfliktų. Po susitikimo su šalimis šeimos tarpininkas turi nuspręsti, ar šiuo atveju šeimos tarpininkavimas yra tinkamas, ar ne. Galbūt pirmojo susitikimo metu paaiškėjo, kad yra ryškus psichikos sutrikimas, ir pradžioje reikalinga psichiatro konsultacija, arba poros problemos turėtų būti sprendžiamos psichologo ar psichoterapeuto. Tokiu atveju, šeimos mediacija bus taikoma tik po šių specialistų intervencijos.[7]

   Jei yra abipusis šalių sutarimas ir pageidavimas rinktis šeimos tarpininkavimą ir paaiškėja, kad problema yra spręstina būtent tarpininkavimo būdu, pradedama šeimos mediacija.

   Užsienio šalių literatūroje yra labai akcentuojamas savarankiškas šalių pasiruošimas mediacijos procesui. Pasiruošimo etape minimi tokie šalių atliekami veiksmai:
   - Mediatoriaus, kurio paslaugoms pritartų abi šalys, paieška.
   - Mediacijos seanso laiko ir vietos suderinimas.

[7] Mind how to understand family conflicts in order not to make victims, 2007.

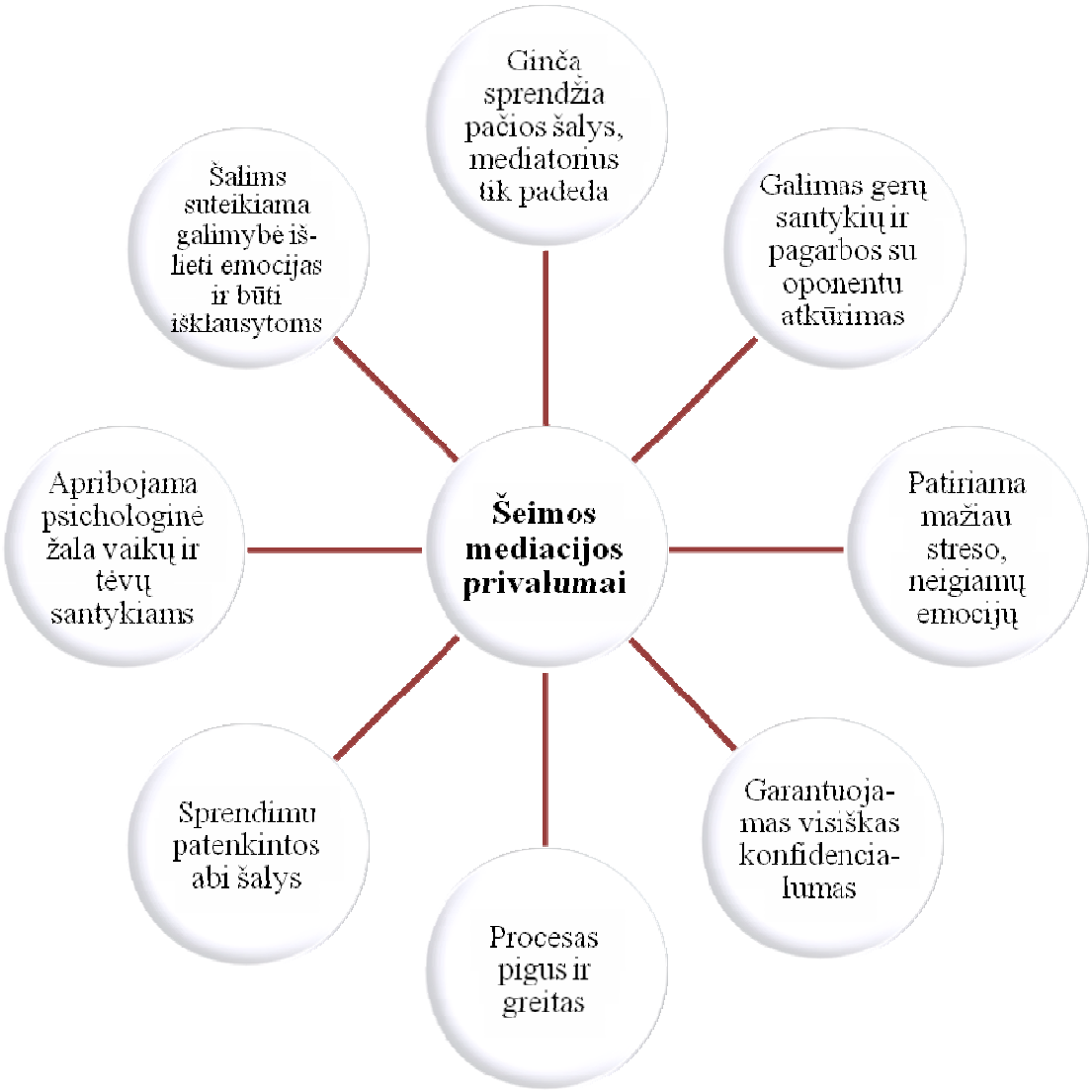
- Pasiruošimas klausytis kitos šalies be išankstinio nusistatymo. Labai svarbu būti lanksčiam, kadangi tokiu būdu bus pasiekti geresni rezultatai. Be to, reikėtų apgalvoti, kas bus geriausia vaikui, ir būti kūrybiškam, priimant vaikui palankiausią sprendimą.
- Šalims rekomenduojama užpildyti anketą, kuri padės įsigilinti į vaiko poreikius.[8]

2. Darbotvarkės sudarymas. Padedant tarpininkui šalys aptaria, kurios problemos gali būti išspręstos mediacijos būdu. Nustatomas problemų sprendimo eiliškumas.
3. Svarbiausių klausimų apibendrinimas ir poreikių atskleidimas. Kiekvienai šaliai suteikiama galimybė išsikalbėti, išsakyti savo nuogąstavimus ir lūkesčius. Ginčo klausimai yra analizuojami neutraliai, nesivadovaujant emocijomis. Pabrėžiami kiekvienos šalies svarbiausi interesai, todėl tampa aišku, kas ir kodėl yra svarbu kitai šaliai. Pradedamos derybos.
4. Alternatyvų kūrimas ir parinkimas. Vyksta „minčių lietus“, kai abi šalys siūlo visus galimus jų problemos sprendimo variantus. „Minčių lietaus“ metu neleidžiama jokia kritika. Vėliau nustatomas objektyvus kriterijų vertinimo sąrašas, pagal kurį vertinamos ir atsirenkamos geriausios alternatyvos. Pasiekiami preliminarūs susitarimai.
5. Susitarimo rašymas. Susitarimai yra peržiūrimi, užrašomi ir pasirašomi abiejų šalių. Šalims padėkojama už atliktą darbą.

Šeimos mediacijos procesas lyginant su tradiciniu teismu procesu turi tokius privalumus:

- Konfliktą sprendžia pačios šalys, o mediatorius joms tik padeda, taigi proceso šeimininkės yra šalys, galinčios priimti savo sprendimus.
- Šeimos ginčuose kaip niekur kitur yra svarbios emocijos ir mediacijos proceso metu šalims suteikiama galimybė jas išlieti bei būti išklausytoms.
- „Mediacijos procesas skatina šalis gilintis į vaikų poreikius ir apriboja psichologinę žalą vaikų ir tėvų santykiams, kuri tradiciniame teismo procese yra neišvengiama, kadangi besibylinėjančios šalys siekia viena kitą diskredituoti“. (Sondaitė, 2006)
- Galutiniu sprendimu lieka patenkintos abi šalys, todėl tikimybė, kad šalys jo laikysis, padidėja.
- Mediacijos procesas yra pigesnis ir greitesnis nei tradicinis teisminis procesas.
- Mediacijos proceso eigoje garantuojamas visiškas konfidencialumas.
- Mediacijos procese patiriama mažiau streso, priešiškumo ir neigiamų emocijų.
- Galimas gerų santykių bei abipusės pagarbos su oponentu atkūrimas.

[8] Pavyzdinė šalių savarankiško pasiruošimo šeimos mediacijai anketa pateikiama 1 priede.

1 pav. **Šeimos mediacijos privalumai lyginant su tradiciniu teismo procesu**

Šeimos mediacija yra paplitusi JAV, Kanadoje, Australijoje, daugelyje Europos šalių: Airijoje, Šveicarijoje, Anglijoje, Belgijoje, Norvegijoje, Švedijoje, Suomijoje, Austrijoje, Ispanijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje ir kitose.

1.2. Šeimos mediacijos teisinis reglamentavimas

Šeimos mediacijai kaip ir bet kuriam kitam institutui labai svarbūs teisės principai, kadangi principai – tai pamatinės nuostatos, vertybinės orientacijos, kuriomis grindžiamas teisinis reguliavimas ir teisinė praktika. Šeimos mediacijos principai lemia visą šeimos tarpininkavimo proceso eigą. Šeimos

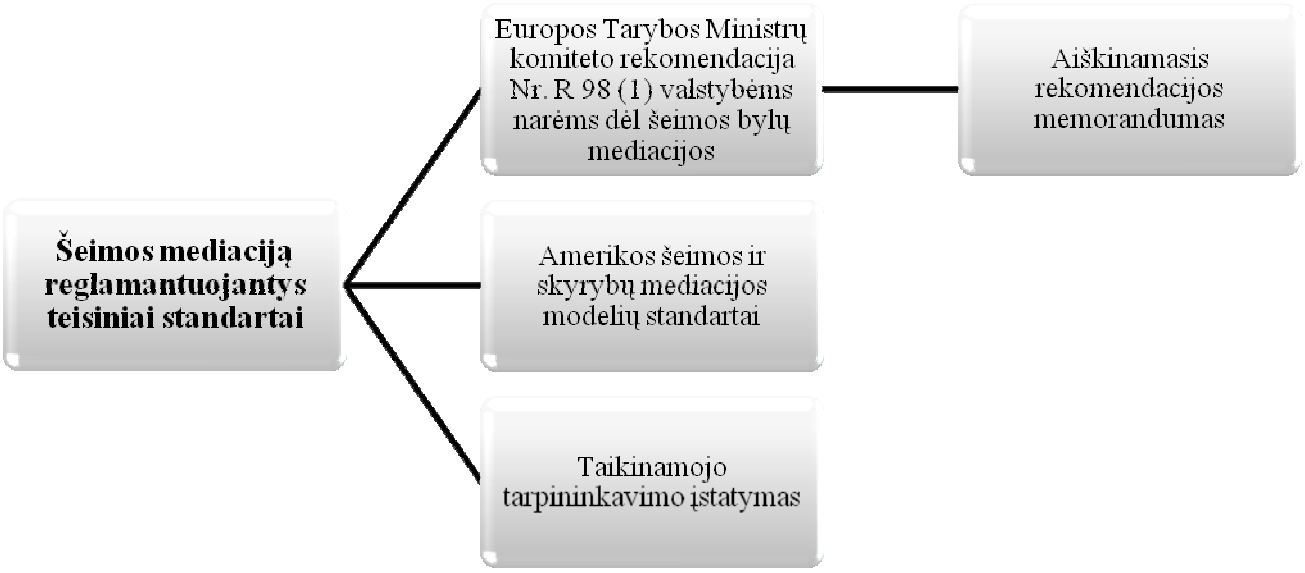
mediacijos principai yra atskleidžiami Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. R 98 (1) valstybėms narėms dėl šeimos bylų mediacijos (Council of Europe Committee of Ministers, 1998). Rekomendacijoje yra atskleidžiami šie svarbiausi šeimos tarpininkavimo principai:

- Šeimos tarpininkavimas gali būti pritaikytas visiems ginčams tarp tos pačios šeimos narių, susijusių kraujo ar santuokos ryšiais, ir tiems, kurie gyvena ar gyveno šeimos santykiuose kaip apibrėžta nacionalinėje teisėje, spręsti, bet valstybės narės gali savo nuožiūra nustatyti specifinius atvejus, kurie taip pat patektų į šeimos tarpininkavimo sritį.
- Tarpininkavimas, iš principo, neturi būti privalomas.
- Valstybės yra laisvos, organizuoti ir tiekti tarpininkavimą, kaip jos mano tinkamos per visuomeninį arba privatų sektorių. Nepriklausomai nuo to kaip tarpininkavimas bus organizuojamas, valstybės turi užtikrinti, kad egzistuotų tarpininkų atrankos, mokymo ir atestavimo procedūros bei tarpininkų nustatyti jų elgesio standartai, kurių jie visi laikytųsi.
- Tarpininkas turi būti nešališkas.
- Tarpininkas yra neutralus dėl tarpininkavimo proceso rezultato.
- Tarpininkas gerbia šalių požiūrį ir saugo jų padėties lygybę derėjimosi metu.
- Tarpininkas neturi jokios valdžios šalims priimant sprendimą.
- Sąlygos, kuriomis vyksta šeimos tarpininkavimas, turi garantuoti privatumą.
- Diskusijos atsirandančios tarpininkavimo metu yra konfidencialios ir negali būti panaudotos vėliau, išskyrus šalių sutikimu ar tais atvejais, kuomet leidžia nacionaliniai įstatymai.
- Tarpininkas tam tikrais atvejais turi informuoti šalis apie galimybę pasinaudoti psichologo konsultacijomis ar kitomis konsultacijų formomis kaip priemone jų problemoms spręsti.
- Tarpininkas turi teikti ypatingą dėmesį vaikų gerovei ir gyvybiniams interesams, padrąsinti tėvus susitelkti ties vaikų poreikiais ir priminti tėvams apie jų pagrindinę atsakomybę užtikrinant jų vaikų gerovę.
- Tarpininkas turi atkreipti dėmesį į tai, ar tarp šalių buvo smurto praeityje bei ar tai gali įvykti ateityje ir kokių padarinių tai gali turėti šalių derėjimosi pozicijoms, ir turi svarstyti, ar šitomis aplinkybėmis tarpininkavimo procesas yra tinkamas.
- Tarpininkas gali teikti teisinę informaciją, bet neturi teikti teisininko konsultacijos. Jis tam tikrais atvejais turi informuoti šalis apie galimybę jiems konsultuotis su advokatu ar bet kokiu kitu tinkamu profesionalu.
- Valstybės turi garantuoti tarpininkavimo metu pasiektų susitarimų sankcionavimą su teisminės valdžios ar kitų kompetentingų institucijų pagalba, kuomet šalys to prašo, ir užtikrinti tokių sankcionuotų sutarčių įgyvendinimo mechanizmą pagal nacionalinius įstatymus.

- Valstybės turi pripažinti tarpininkavimo savarankiškumą ir galimybę jį vykdyti iki teismo, teisminio proceso metu ir teismui pasibaigus.
- Valstybės turi skatinti šeimos tarpininkavimo vystymąsi, ypač per informacines programas, skirtas visuomenei, kas padėtų žmonėms suprasti šio konfliktų sprendimo būdo privalumus.
- Valstybės turi įdiegti mechanizmus, kurie leistų tarpininkavimą taikyti tarptautiniais atvejais, ypač vaikų globos ginčuose.

Iš esmės šioje rekomendacijoje atskleisti šeimos mediacijos principai nedaug skiriasi nuo bendrųjų mediacijos principų. Jie yra tik papildyti keliomis specifinėmis su šeima susijusiomis nuostatomis. Tačiau tai, kad šie principai yra įtvirtinti Europos Tarybos dokumente – rekomendacijoje - yra labai sveikintinas dalykas, kadangi valstybės narės įgyvendindamos šeimos mediaciją, be abejo, į jį atsižvelgs, nors dokumentas ir neturi privalomos juridinės galios.

Taip pat reikšmingas yra aiškinamasis šios rekomendacijos memorandumas[9], kuriame detalizuojami rekomendacijoje įvardinti principai ir smulkiai atskleidžiamas jų turinys.

2 pav. **Šeimos mediaciją reglamentuojantys teisiniai standartai**

Amerikoje šeimos mediacijos klausimams yra reikšmingas Amerikos Advokatų asociacijos šeimos teisės skyriaus, ginčų sprendimo skyriaus bei Amerikos advokatų asociacijos atstovų 2000 m. priimtas dokumentas „Šeimos ir skyrybų mediacijos modelių standartai“.[10] Dokumentas susideda iš

[9] Explanatory memorandum to Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers to member states on family mediation, b/m [žiūrėta 2009 01 23].
[10] Model standards of practice for family and divorce mediation, b/m [žiūrėta 2009 01 27].

trylikos standartų. Dokumento pradžioje pateikiama šeimos mediacijos definicija, proceso privalumai, reikalavimai tarpininkams (kvalifikacija, patirtis, temperamentas, nešališkumas, reikalaujama atsižvelgti į kultūrinius skirtumus, didelį dėmesį skirti vaikui bei būti pasirengusiems atpažinti šeimas, kuriose smurtaujama).

Standartuose kalbama apie labai panašius dalykus kaip ir Europos Tarybos rekomendacijoje. Naujovė yra tik tarpininkavimo reklamos draudimas. Reikalaujama, kad tarpininkas susilaikytų nuo pažadų šalims išspręsti jų ginčą ar kitokių proceso garantijų. Jis taip pat neturėtų reklamuoti statistikos.

Lietuvoje 2008 m. buvo priimtas civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas.[11] Šiame įstatyme konkrečiai apie šeimos mediaciją nekalbama, tačiau kadangi šeimos ginčai priklauso civilinės teisės reglamentuojamai sričiai ir yra jos pošakis, į šio įstatymo normas taikant šeimos tarpininkavimą būtina atsižvelgti. Kitaip sakant, taikinamojo tarpininkavimo įstatymo pagrindu sukurtos teisinės prielaidos šeimos mediacijos taikymui Lietuvoje.

1.3. Šeimos mediacijos plėtotė JAV

Šeimos mediacijos pradmenis aptinkame Jungtinėse Amerikos Valstijose. Šiuolaikinė šeimos mediacija išsivystė iš senovėje naudotų mediacijos rūšių ir remiasi taikaus šeimos problemų sprendimo paieška.

Moderniame kontekste šeimos mediacijos šaknys aptinkamos Amerikoje, kur ginčus buvo bandoma spręsti taikinamuoju būdu. Nuo 19 a. mediacija Amerikoje pradėjo greitai vystytis visoje šalyje. Anot James Melamed'o (2008), šis spartus mediacijos vystymasis buvo susijęs su darbo vadybos (dėl kurios nesutarimai buvo sprendžiami per federalines mediacijos ir taikinimo paslaugas) ir vežimo išlaidų problemų (nesutarimai buvo sprendžiami per nacionalinę mediacijos tarnybą) sprendimu. Amerikiečių autoriai linkę manyti, kad šioms problemoms spręsti buvo pasitelkti taikinimo modeliai, daugiau susiję su siekiu išvengti ekonomikos žlugimo ir streikų, negu pasiekti teisingą ir balansuotą sprendimą.[12] Nors atsižvelgiant į šį pastebėjimą taikytų modelių negalima apibrėžti kaip tikrosios mediacijos dėl teisingų ir subalansuotų sprendimų stokos, visgi tai buvo žingsnis į priekį, stengiantis išvengti teisminio ginčų sprendimo, ir būtent šie modeliai davė impulsą šeimos mediacijos vystymuisi Amerikoje, šeimos mediacija šiuos modelius ir perėmė.

Pokario metais 1940 – 1950 m. Amerikoje susirūpinus dėl didėjančio skyrybų skaičiaus, taikinimas pradėjo sparčiai plisti *šeiminių santykių teismuose (angl. domestic relations courts*). Šių taikinimo programų tikslas buvo ne palengvinti skyrybų procesą, o siekti šalių pastangų susitaikyti joms dalyvaujant taikinamajame procese, kuris yra mažiau priešiškas nei teisminis procesas. Nors kai

[11] LR civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas, 2008.
[12] Alternative dispute resolution, b/m [žiūrėta 2009 06 19].

kurios iš šių programų yra vis dar naudojamos ir šiandien, jos nebuvo laikomos labai sėkmingomis ir nebuvo dažnai taikomos.[13]

Pirmas impulsas moderniam, taikiam ginčų sprendimui šeimos mediacijos srityje, taip kaip ją suvokiame šiandieną, įvyko Los Andželo apygardos taikinamajame teisme 1939 metais, kai trečiosios neutralios šalies buvo paprašyta palengvinti ginčo sprendimą tarp dviejų konflikto šalių. Taikintojas arba mediatorius stengėsi išsiaiškinti šalių pozicijas ir sumažinti tarp jų kilusią įtampą. Šio taikinamojo proceso tikslas buvo išspręsti konfliktą arba bent jau gauti šalių sutikimą tolimesniems mediacijos veiksmams.[14]

1962 - 1963 metais Amerikoje buvo įkurta šeimos asociacija ir taikinamieji teismai. Jie buvo įsteigti tam, kad skatintų šeimos sutaikymą, kuriam vadovauja teismas, kaip alternatyvą bylinėjimuisi šeimos teisme ir palaipsniui tai vedė į šeimos mediacijos asociacijos ir šeimos mediatorių akademijos įkūrimą.[15]

Pasak James Melamed'o (2008), tik 20 a. septinto dešimtmečio pradžioje po Vietnamo karo mediacija Amerikoje pradėjo plisti ir privačiame sektoriuje, teismuose bei viešosiose įstaigose. Iš karo suirutės išaugęs visuotinis demokratijos judėjimas vedė į teisingumo centrų kūrimą ir bendruomenės mediacijos judėjimų įtvirtinimą. Tuo pačiu metu taikinamieji teismai buvo pertvarkyti į su teismu sujungtus šeimos mediacijos centrus. Šie centrai šiuo metu gyvuoja beveik kiekvienoje valstijoje. Nuo 1970 iki 1995 m. mediacijos judėjimas JAV sparčiai vystėsi su John Haynes, OJ Coogler, Steve Erickson ir Joan Kelly priešakyje. Jų pastangomis buvo įkurta šeimos mediatorių akademija ir plačiai paplito skyrybų ir šeimos mediacijos centrų paslaugų naudojimas privačiame sektoriuje. Laikui bėgant šių paslaugų kokybė buvo patobulinta.

1974 m. ir 1975 m. buvo įsteigtas šeimos mediacijos centras bei šeimos mediacijos asociacija Atlantoje ir Džordžijos valstijoje. Abiejų organizacijų steigėjas Coogleris rėmėsi savo skyrybų patirtimi bei teisės profesijos žiniomis. Jis pasiūlė daugiau struktūrizuotą ir bendradarbiavimu tarp teisininkų ir mediatorių paremtą modelį, užsibaigiantį galutinio susitarimo pasirašymu juodraštyje. Tai buvo taikinamasis mediacijos modelis, turėjęs atgarsį amerikiečių mediacijos supratimui, kuris plačiai paplito visoje Amerikoje. Per dešimt metų buvo įsteigta daugiau kaip 300 organizacijų, dirbančių šiame sektoriuje.

Šiuolaikinė šeimos mediacija JAV yra paremta taikinamuoju modeliu, kuris yra charakteringas ne tik Amerikai, bet ir Kanadai. Šis modelis istoriškai pasikliaudavo teisėjų iniciatyva pradedant mediacijos procesą. Jo būdingi bruožai buvo išdėstyti 1974 m. pranešime, kuris teigė, kad taikinamoji šeimos mediacija sumažina konfliktų, susijusių su vaikų globa, išsilavinimu, bendravimu su jais, skaičių ir padeda susitarti ieškant šių problemų sprendimo ateityje.

---

[13] Alternative dispute resolution, b/m [žiūrėta 2009 06 19].
[14] Family mediation in Europe, b/m [žiūrėta 2009 06 24].
[15] About conflict and conflict resolution, b/m [žiūrėta 2009 06 21].

Amerikos šeimos mediacijos modelyje tarpininkas yra svarbus asmuo ir jis yra įgaliojamas veikti remdamasis savo subjektyviu situacijos suvokimu. Mediatorius suprantamas kaip vadovas ir būtent jis organizuoja diskusijas ir priima sprendimą dėl to, kurie klausimai bus aptariami ir kurie paliekami nuošalyje, bei nukreipia visą tarpininkavimo procesą reikiama linkme.

Amerikiečių šeimos mediacijos modelis, išsivystęs iš taikinamojo proceso, apima metodus ir technikas, naudojamus sprendžiant konfliktus darbinėje aplinkoje. Šie metodai buvo išvystyti norint suteikti galimybę konfliktuojančioms šalims išspręsti ginčą bendradarbiaujant. Šiame modelyje mediacijos proceso eiga ir nagrinėjami klausimai apibrėžiami smulkiai iki detalių tam, kad šalys, suprasdamos procesą, bet, žinoma, padedamos tarpininko, pačios galėtų žengti reikiamus žingsnelius iš anksto ir tokiu bendradarbiavimo būdu išspręstų konfliktą.

Esminiai Amerikos šeimos mediacijos bruožai yra tokie:

- Tikslus sričių, kurioje egzistuoja problema, įvardinimas.
- Informacijos rinkimas ir išaiškinimas bei susijusių su problema jausmų analizė.
- Visų galimų problemos sprendimų įvardinimas analizuojant galimas pasekmes.
- Sprendimų alternatyvų sumažinimas iki tų, kurios bus tinkamiausios abiems šalims.[16]

1.4. Šeimos mediacijos plėtotė Europoje

Europinis šeimos mediacijos modelis yra iš esmės Amerikos modelio vystymo ir tobulinimo rezultatas. Amerikos patirtis pirmą kartą buvo peržiūrėta Anglijoje 1979 m., kai teismai Bristolyje reikalavo šeimos taikinimo paslaugų, siekiant, kad šalys pačios surastų problemos sprendimą užuot sprendimą už jas priimant teismui.

Visoje Europoje šeimos mediacija pradėjo plisti 20 a. aštuntame dešimtmetyje, bet pirminiame etape tai buvo teismų teikiama paslauga.[17] Pasak Miquel Martín Casals (2005), besivystanti šeimos mediacija žengė panašius žingsnius visose Europos šalyse, visgi kiekvienoje atskiroje šalyje galima buvo pastebėti tik jai būdingų ypatumų. Galima teigti, kad šis europinis modelis turėjo panašius vystymosi etapus: iš pradžių buvo kuriamos organizacijos, remiamos šeimos konfliktus sprendžiančių profesionalų, tam, kad būtų sudarytos palankios sąlygos šeimos mediacijos praktikos vystymui. Visgi organizacijų kūrimas dažniausiai vykdavo tada, kai nacionaliniai įstatymų leidybos organai pripažindavo mediacijos mechanizmo naudą sprendžiant skyrybų ar separacijos konfliktus. Tai leido šeimos mediacijai tapti labiau sureguliuota sritimi arba ji būdavo įtraukiama į civilinių ir komercinių reikalų sritį.

---

[16] Family mediation in Europe, b/m [žiūrėta 2009 06 24].
[17] Ten pat.

Prancūzų entuziazmas šeimos mediacijos srityje lėmė modelio vystymą, kuris kaupė informaciją tarptautiniam pritarimui. Nuo 1995 m. šeimos mediacija Prancūzijoje jau buvo teisinio reguliavimo dalimi su daugiau kaip 80 centrų visoje šalyje. Daugelis jų buvo privatūs centrai, įsteigti iš valstybės lėšų. Prancūzų šeimos mediacijos rėmimo asociacija greitai tapo žymiausia figūra šioje srityje Europoje ir 1992 m. tapo atsakinga už šeimos mediatorių, dirbančių skyrybų ir separacijos bylose, mokymo dokumentų sudarymą Europos lygmeniu, ir vėliau 1998 m. už šeimos mediacijos standartų kodeksą.[18]

Vokietijoje šeimos mediacija pradėjo vystytis 20 a. aštuntame dešimtmetyje pietuose ir ankstyvajame 20 a. devintame dešimtmetyje šiaurėje ir buvo organizuojama dviejų pagrindinių organizacijų: *Bundesverband für Mediation* (BM) ir *Bundesarbeitsgemeinschaft für Familienmediation* (BAFM). Skyrybų ir separacijos mediacija Vokietijoje praktikų yra siūloma dažniausiai per privačias paslaugas, nors šeimos mediacija taip pat siūloma per įstatymo nustatytas konsultacijų paslaugas, tokias kaip jaunimo biurai ir kitos socialinės paslaugos.

Yra didelių skirtumų tarp būdų, kuriais šeimos mediacija vystėsi kai kuriose pietų Europos šalyse. Graikijoje ir Portugalijoje šeimos mediacija vis dar yra eksperimentinėje stadijoje. Portugalijoje šeimos mediacija yra taikoma tik Lisabonos srityje, o Graikijoje nėra jokio struktūriškai apibrėžto metodo, kuriuo klausimai, įtraukiantys šeimą, vaikus, skyrybas, būtų sprendžiami kitaip nei per teismus. Italijoje šeimos mediacijos vystymasis buvo taip pat labai ribotas, netgi kai įstatymų leidžiamoji valdžia teikė pasiūlymus šiai praktikai paremti. Italijoje yra nemaža painiava tarp šeimos mediacijos, psichologo konsultacijų ir kitų socialinių paslaugų (ši painiava egzistuoja ir kitose Europos valstybėse). Ispanų patirtis yra išimtis pietų Europos situacijoje. Pradedant aštunto dešimtmečio viduriu, Ispanija sujungė šeimos mediacijos praktiką su šeimos teismais, ir aštunto dešimtmečio pabaigoje visapusės šeimos mediacijos paslaugos buvo įsteigtos Barselonoje, baskų krašte, Madride ir kituose pagrindiniuose regionuose. Per paskutinius dvidešimt metų Ispanija tęsė šeimos mediacijos vystymo praktiką įkuriant viešus centrus šeimos mediacijos organizacijų priežiūrai atitinkamuose regionuose.

Šiaurės Europoje šeimos mediacija turėjo daug tvirtesnį profesionalų palaikymą. Norvegijoje nuo 1993 m. mediacija buvo privaloma poroms, kurios turi vaikų, jaunesnių kaip 16 metų (su tam tikrom išimtim - kaip šeimyninio smurto atvejai), o Švedijoje, kur šeimos mediacija yra vadinama „bendrais pokalbiais“, šeimos mediacijos praktika išsivystė į tokį aukštą lygį, kad 90 % porų, kurios skiriasi, sprendžia vaiko globos, matymosi su juo ir gyvenamosios vietos nustatymo klausimus, per šeimos mediatorių paslaugas. Nėra jokios teisinės prievartos dalyvauti šeimos mediacijos procese , tačiau teismai gali savo nuožiūra įsakyti šalims dalyvauti procese. Suomija taip pat išvystė stiprų šeimos mediacijos modelį su atskiru skyrium „Santuokos nutraukimo“ akte (*angl. Finnish Marriage Act*),

[18] Family mediation in Europe, b/m [žiūrėta 2009 06 24].

kuris skirtas tik šeimos mediacijai. Aktas reikalauja, kad klausimai, kylantys iš šeimos ginčų, turėtų būti išsprendžiami per derybas tarp šeimos narių. Nuo 1996 m. dėl „Santuokos nutraukimo“ akto pataisų, mediacija tapo privaloma išskyrus atvejus, kai derybų tarp šeimos narių metu buvo priimtas sprendimas ir nuo jo priėmimo nepraėjo daugiau kaip trys mėnesiai. Nuo 2001 m. Danija pasiūlė šeimos mediacijos paslaugas per vykdomosios valdžios atstovą - grafystės gubernatorių (*angl. County Governor's Office)*, kaip alternatyvą psichologo konsultacijoms, nors šiuo metu tai dar yra eksperimentinėje stadijoje teismų sistemoje. Šiaurės Europos kontekste mediacija tapo dažniausiai privaloma procedūra, ir tai skiriasi nuo kitų Europos šalių, kur ji nėra privaloma. Europos Tarybos rekomendacijoje taip pat pažymima, kad šeimos mediacija neturėtų būti privaloma. Visgi manoma, kad šeimos mediacijos sėkmę ir populiarumą šiaurės šalyse kaip tik ir nulemia mediacijos privalomumas. Tačiau svarbu pažymėti, kad mediacijos privalomumas nereiškia, kad šalys turi būtinai priimti susitarimą mediacijos metu. Šalys yra tik įpareigojamos pabandyti savo ginčą išspręsti mediacijos būdu, bet jei joms nesiseka ir jos nenori toliau dalyvauti mediacijos procese, jos gali jį nutraukti ir vėl kreiptis į teismą.

Rytų Europoje, ypač tose šalyse, kurios ilgą laiką buvo Sovietų Sąjungos sudėtyje, šeimos mediacija dar tik pradeda vystytis, ir čia egzistuoja painiava dėl skirtumų tarp sutaikinimo, mediacijos ir psichologo konsultacijų. Vengrijos ir Bulgarijos parlamentai tik visai neseniai išleido mediacijos įstatymus, nors Vengrijoje mediacija nėra bendrai visiems prieinama paslauga. Bulgarijoje kilo labai didelis pasipriešinimas šeimos mediacijai iš teisininkų, ir ji iki šiol yra laikoma prasta alternatyva teisminėms procedūroms. Čekijoje šeimos mediacija yra iki šiol nežinoma, ir šeimos ginčai yra sprendžiami per ekspertus, į kuriuos kreipiasi teismai, kad jie pateiktų išvadą dėl klausimų, susijusių su bendravimu tarp vaikų ir atskirai gyvenančių tėvų. Lietuva ir Lenkija šiuo metu neturi šeimos mediacijos mechanizmo, nors Lietuvos civilinis ir civilinio proceso kodeksai nustato pareigą teismams imtis bet kokių būtinų veiksmų šalims sutaikyti šeimos ginčuose, o Lenkijoje „ 2003 m. lenkų statuto“ (*angl. the Polish statute*) 70 straipsnis nurodo šalių sutaikinimą ir šeimos konsultavimą. (Casals, 2005)

Nepaisant nelengvo šeimos mediacijos vystymosi Europoje, 1993 m. Romoje buvo priimta pirmoji tarptautinė šeimos mediacijos konvencija, kuri vadinosi „ Šeimos mediacija skyrybų ir separacijos atvejais“. Konvencija atspindėjo tuometinę šeimos mediacijos būklę ir skatino diskutuoti apie šeimos mediacijos ateitį Europoje.[19] 1998 m. Europos Tarybos ministrų komitetas priėmė rekomendaciją valstybėms narėms dėl šeimos bylų mediacijos (Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R 98 (1) valstybėms narėms dėl šeimos bylų mediacijos).[20]

[19] Family mediation in Europe, b/m [žiūrėta 2009 06 24].
[20] Council of Europe Committee of Ministers, 1998.

1.5. Atskirų Europos šalių progresyvi šeimos mediacijos praktika

1.5.1. Šeimos mediacija Didžiojoje Britanijoje

Šeimos mediacija Didžiojoje Britanijoje buvo kuriama jau 1974 m. ir anot Lisos Parkinson (2005), žmonės pradėjo būti nukreipiami mediacijos paslaugoms nuo 1978 metų. Nors dėl šių datų yra nesutarimų, kadangi skirtingi autoriai nurodo jas skirtingai,[21] tačiau vėlyvasis septintas dešimtmetis aiškiai buvo persilaužimo metas, kai keitėsi požiūris į konfliktų, susijusių su šeima, sprendimą. Nacionalinis šeimos mediacijos paslaugų tinklas Didžiojoje Britanijoje buvo įsteigtas 1980 – 1990 m., o 1981 m. buvo įsteigta nacionalinė organizacija, kurios užduotis buvo koordinuoti mokymą ir nustatyti standartus šeimos mediacijos srityje. Šeimos mediacijos sėkmė buvo didelė ir 2004 – 2005 m. britų vyriausybė išleido daugiau kaip 20 milijonų eurų paremti šeimos mediacijos praktikai.

Vienas iš kritinių momentų įvairiose šeimos mediacijos sėkmės stadijose buvo 1989 m. priimtas *„ Vaikų aktas“ (angl. Children's Act)* . Iš esmės šis aktas panaikino tėvų „nuosavybės teisę“ į vaikus ir įvedė naują terminą „ tėvų atsakomybė“. Šio akto reikšmė buvo ta, kad jis įtvirtino įstatymiškai tėvų atsakomybę savo vaikams didesne apimtimi nei jų teises į savo vaikus ir nustatė, kad bendra atsakomybė už kasdienės vaiko gerovės užtikrinimą tęsiasi net ir po santuokos nutraukimo. Aktas iš tiesų aiškiai pasakė, kad vaiko gerovė yra svarbiausia, ir ji viršija tėvų teises, ir kad tėvai turėtų kur tik įmanoma būti skatinami susitarti dėl kiekvieno jų indėlio užtikrinant vaiko gerovę. Kalbant apie teismų funkcijas šioje srityje buvo pasakyta, kad teismai turėtų tik tarpininkauti išduodant teismo potvarkį, kuriame būtų susitarta dėl vaiko gerovės užtikrinimo sąlygų. Esminė „Vaikų akto“ filosofija sutampa su šeimos mediacijos principais ir padrąsina tėvus dalyvauti mediacijos procese užuot tiesiogiai kreipusis į teismą. Tačiau visgi reikėtų pabrėžti, kad mediacija Didžiojoje Britanijoje yra vykdoma remiantis savanoriškumo principu – nėra jokio įpareigojimo poroms rinktis šį ginčų sprendimo variantą. (Parkinson, 2005)

1999 m. *„Teisingumo aktu“ (angl. Justice act),* įsteigiančiu bendruomenės teisines paslaugas, prie jų buvo priskirta mediacija ir įtvirtinta kaip teisinė paslauga. Šis britų vyriausybės veiksmas buvo skirtas paremti mediacijos savireguliaciją užuot įvedus ją į statutinio reguliavimo sritį. Tačiau netrukus po „Teisingumo akto“ priėmimo vyriausybės įstaiga „*Patariamasis komitetas teisinio švietimo ir teisinio elgesio reikalais*“ (*angl. the advisory committee on legal education and conduct)* išleido šeimos mediatorių mokymo ir elgesio standartų apžvalgą. Komitetas pareiškė, kad šiuose standartuose buvo svarbu išsiaiškinti, ar mediacija iš tiesų yra teisinė paslauga. Lordo kanclerio požiūriu mediatoriaus savito vaidmens pripažinimas reiškė, kad mediacija yra teisinė unikali paslauga,

[21] Family mediation in Europe, b/m [žiūrėta 2009 06 24].

nes kai kurias atvejais šeimos mediacijos procesas apimdavo ir teisines žinias, nors kai kuriais atvejais tarpininkas visgi suvokdavo, kad nukreipimas teisininkams dėl teisinio patarimo buvo tinkamesnis toje situacijoje. Galutinius taškus šioje diskusijoje sudėliojo britų vyriausybė savo gairėse nurodžiusi, kad mediatoriai neteikia teisinių paslaugų. Šį požiūrį parėmė „Teisinė draugija“ (*angl.Law Society*) ir Šeimos mediatorių koledžas (Roberts, 2005).

1996 metų *„Šeimos teisės aktas“ (angl. Family Law Act*), kuris buvo įgyvendintas visoje Anglijoje ir Velse, suteikė valstybei mechanizmus, kuriais ji galėtų remti šeimos mediaciją per teisinės pagalbos sistemą, ir patvirtino mediacijos pirmenybę prieš bet kokį procesą teismų sistemoje. Prieš asmenims gaunant teisinę pagalbą dėl ginčo sprendimo teisme, jie būdavo įpareigoti dalyvauti informaciniame susitikime su šeimos mediatoriumi, padedant teisininkams valstybėje įregistruotame šeimos mediacijos centre. Nesutariančios šalys galėjo būti susituokusios arba nesusituokusios, gyvenančios kartu, gyvenančios atskirai arba išsiskyrusios ir turėti arba neturėti vaikų. Nors informacinis susitikimas yra privalomas norint gauti teisinę pagalbą, tai nėra tas tikrasis mediacijos procesas, kadangi kita ginčo šalis nėra įpareigota dalyvauti tokiame susitikime.

Šiame informaciniame susitikime tarpininko pareiga yra aprūpinti šalis visapusiška informacija apie proceso privalumus sprendžiant jų ginčą. Susitikimo metu iš tarpininko tikimasi, kad jis pasikalbės su kiekviena iš šalių ir supras problemas, kurios sukėlė konfliktą. Jis taip pat turėtų pateikti išsamų paaiškinimą apie patį mediacijos procesą. Tarpininko pareiga - įvertinti šalių tinkamumą gauti teisinę pagalbą, apie ką sprendžiama remiantis šalių pajamomis ir kitais faktoriais. Šiame susitikime labai svarbu, kad tarpininkas pateiktų įvertinimą apie mediacijos tinkamumą arba netinkamumą konkrečioje situacijoje. Šeimyninio smurto atvejais, ypač, kai jis vyko ir praeityje ir yra smurto rizika ateityje, ši procedūra gali būti netinkama. Tais atvejais, kai poros santykiuose tebuvo vienas smurtinis incidentas arba egzistuoja žema smurto rizika, mediacija gali būti tinkama, ypač jei abi šalys nori dalyvauti procese. Jei mediacijos procesas konkrečiu atveju nėra tinkamas, tarpininkas privalo aprūpinti šalis informacija apie tinkamesnes paslaugas ir patvirtinti, kad šalys norėtų tęsti mediacijos procesą, jei tai būtų įmanoma. Šie informaciniai mediacijos susitikimai yra nemokami ir tie, kurie turi teisę į teisinę pagalbą, gali dalyvauti mediacijos procesuose nemokamai naudojantis nemokamais advokatų patarimais. Nėra būtina, kad ginčo šalims atstovautų advokatas. Asmenys gali pilnai dalyvauti mediacijos procese ir be advokato.

Tam, kad paremtų šeimos mediacijos praktiką, britų vyriausybė 2006 m. įkūrė šeimos mediacijos pagalbos liniją, kuri aprūpina visuomenę informacija apie šeimos mediaciją ir apie galimybę gauti nemokamą paslaugą bei artimiausio mediacijos paslaugų centro koordinates. Informacija yra laisvai prieinama visuomenei per šią pagalbos liniją, per internetinius tinklalapius, žiniasklaidos priemones ir mediacijos savaitę, kuri vyksta kiekvieną spalio mėnesį, ir yra skirta pareklamuoti mediacijos paslaugas plačiai visuomenei. Vis dėlto pagrindinis informacijos šaltinis yra

teisininkai, giminės, draugai, jau pasinaudoję mediacijos paslaugomis (Parkinson, 2005). Dar vienas labai svarbus informacijos apie šeimos mediaciją šaltinis yra piliečių patarimų biuras (*angl. Citizens Advice Bureau*), kuris aprūpina piliečius nemokama informacija apie mediaciją ir mediacijos pagalbos liniją. Tai yra nepriklausomi centrai, kurie aprūpina asmenis įvairiausia informacija.

Nacionalinė Anglijos ir Velso Audito įstaiga, kalbėdama apie sėkmingą šeimos mediacijos rėmimą Didžiojoje Britanijoje, 2007 m. savo pranešime „Teisinės pagalbos apžvalga ir mediacija žmonėms, įtrauktiems į šeimos griuvimą“ (*angl. Review of Legal Aid and Mediation for people involved in family breakdown*) paskelbė: *...mediacija yra pigesnis, greitesnis ir ne toks skausmingas kaip teismas procesas ir tyrimai rodo, kad jo metu pasiekiami geresni rezultatai, ypač dėl vaikų... Vidutinė mediacijos byla trunka 100 dienų ir kainuoja 752 £(kiek daugiau nei 1000 eurų) lyginant su 435 dienomis ir 1,682£ (2,388 eurai) bylose, kur mediacija nebuvo naudojama... Konfrontacijos teisminio proceso metu nevisada įmanoma išvengti, bet… mediacija turėtų būti vykdoma kaip tik įmanoma daugiau padedant ginčo šalims ir mokesčių mokėtojams (National Audit Office Report, March 2007).*

2004 - 2005 m. buvo pradėti 14 355 mediacijos procesai, kuriuose viena arba abi šalys gavo nemokamą paslaugą. Tai sudaro maždaug apie 10 % visų skyrybų, ir Teisinių paslaugų komisija (*angl. Legal Services Commission)* pareiškė, kad 74% visų atvejų buvo išspręsti nesikreipiant į teismą (Parkinson, 2005).

Mediacijos procedūra Didžiojoje Britanijoje reikalauja, kad ją taikytų kvalifikuoti profesionalai, visgi tarpininkais gali tapti įvairių profesijų atstovai. Pasak Robert Dingwall ir Gale Miller (2002), didelė dalis tarpininkų turi terapinio darbo patirties arba socialinio darbo ar psichologinio konsultavimo įgūdžių. Žinoma, dalis tarpininkų yra teisininkai, bet nemažai yra ir kvalifikuotų psichologų. Tarpininkai motyvuojami padėti klientams ne tik dėl teisinių klausimų, bet ir kiek įmanoma patenkinti klientų emocinius poreikius. Daugelis skyrybų atvejų apima įvairias sielvarto formas, su kuo reikia susitvarkyti prieš priimant galutinį sprendimą. Tai yra atvejis, kai teisininkai gali pasijusti nepajėgiais padėti, kadangi ši situacija reikalauja psichologinio konsultavimo žinių bei įgūdžių, o teisininkai to nėra mokomi. Akivaizdu yra tai, kad tarpininkai turi būti emociškai stabilūs, kūrybiški ir energingi tam, kad imtųsi pavojingo ir sunkaus konfliktų sprendimo. Dažnai konflikto šalys ateina su savo vertybių sistemomis, kurios konfliktuoja su kitos šalies vertybių sistema, skirtingomis nuostatomis, ir tarpininko vaidmuo yra atsižvelgti ne tik į šalių nuomonę dėl sprendimo priėmimo, bet ir į teisinės sistemos reikalavimus (Parkinson, 2005).

Didžioji Britanija plačiai pritaikė Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendaciją atrenkant ir apmokant profesionalius tarpininkus. Rekomendacijos komentaras siūlo, kad tarpininkai privalo turėti kvalifikaciją ir darbo patirties bei turi būti baigę specialius tarpininkų kursus. Specialūs kursai

turi apimti teorinių žinių suteikimą ir praktinių įgūdžių lavinimą bei apimti galimybę praktikuotis prižiūrint ekspertams.

Nuo pat pradžių šeimos mediacijos praktika Didžiojoje Britanijoje buvo savarankiška, nors pastaruoju metu, po 1996 m. valstybės gautos paramos, ji tapo griežčiau kontroliuojama vyriausybės. Yra keletas priežasčių, kodėl šis kontroliavimas yra reikalingas. Žymiausia yra ta, kad be proceso, kuris vykdomas privačiai ir neformaliai, apsaugos, egzistuoja nemaža galimybė, kad tarpininkas arba viena iš šalių manipuliuos procesu arba elgsis despotiškai.

Ginčuose, liečiančiuose šeimą, šalys dažnai yra pažeidžiamos, o ypač jautrūs procesui yra vaikai. Be to, dažnai egzistuoja emocinis disbalansas tarp ginčo šalių, priklausomai nuo to, kuri šalis kreipėsi į tarpininką pirma. Tai gali sudaryti galingą psichologinį ir emocinį ginčo turinį, į kurį būtina atsižvelgti. Sudėtingumas, painiava ir nenuspėjamumas gali padidinti proceso riziką kartu su egzistuojančia galimybe mediatoriui panaudoti spaudimą sąmoningai arba nesąmoningai prieš kurią nors šalį, siekiant priimti atitinkamą sprendimą.

Taigi tampa aišku, kad griežta apsauga yra reikalinga, kad būtų užtikrintas saugus ir teisingas procesas bei būtų priimtas teisingas sprendimas. Apsauga apima griežtą mediacijos principų (ypač savanoriškumo) laikymąsi bei procedūrinių, struktūrinių, psichologinių ir etinių saugiklių sukūrimą. Standartų profesionalų kompetencijai nustatymas bei organizacinės saugumo priemonės yra būtini reikalavimai, apsaugant visuomenę ir užtikrinant tarpininkų, kaip profesionalų, atsakomybę.

Nacionalinė šeimos mediacijos organizacija (*angl. National Family Mediation (NFM)),* kuri užtikrina neteisminį, nekomercinį mediacijos procesą, buvo pagrindinė priemonė, padedanti įtvirtinti profesionalias gaires, standartus ir reguliavimo mechanizmus praktikams ir visuomenei. Aštunto dešimtmečio viduryje privataus sektoriaus iniciatyva (kuris vėliau lėmė naujos institucijos - šeimos mediatorių asociacijos- *angl.Family Mediators'* įkūrimą) buvo įvesti mokymai, kurie buvo paremti teisininkų ir sveikatos specialistų bendradarbiavimu. Nors šis modelis pasirodė brangus, jis rėmė idėją, kad šeimos mediacijos modelis turi susidėti iš šeimos teisės ir terapijos žinių. Šeimos mediatorių asociacija atstovauja privačiai dirbantiems praktikams, priešingai nei Nacionalinė šeimos mediacijos organizacija. Šeimos mediatorių asociacijos monopoliui privačiame sektoriuje buvo mestas iššūkis iš vis labiau populiarėjančių teisininkus ruošiančių programų, teigiančių, kad mediatoriams svarbu turėti ir geras teisines žinias. Paskutiniame dešimtmetyje spartus mediatorius ruošiančių įstaigų augimas sukėlė tam tikrų problemų, iš kurių svarbiausia buvo reikiamo balanso tarp mediatorių pasiūlos ir mediacijos paklausos išlaikymas. Šis mediatorių paplitimas taip pat išryškino poreikį reguliuoti šeimos mediacijos praktiką savo sukurtomis taisyklėmis, kurių laikytųsi visi mediaciją taikantys asmenys, nesvarbu kokiame sektoriuje dirbantys, tokiu būdu apsaugant visuomenės interesus (Roberts, 2005).

Vis dėlto šeimos mediacija nepaisydama sunkumų, prasimušė sau kelią į viešumą kaip savita, autonominė profesionali veikla, paklūstanti savo pačios sukurtoms taisyklėms.

1.5.2. Didžiosios Britanijos Šeimos mediatorių koledžas

1996 m. buvo įsteigta vienintelė profesionali visus šeimos mediatorius vienijanti įstaiga – Didžiosios Britanijos šeimos mediatorių koledžas. Ją įsteigė trys pagrindiniai šeimos mediacijos paslaugų tiekėjai: Nacionalinė šeimos mediacijos organizacija, Šeimos mediatorių asociacija ir Šeimos mediacijos Škotijoje organizacija.

Didžiosios Britanijos Šeimos mediatorių koledžas buvo įkurtas tam, kad atliktų tris pagrindines funkcijas:

- Nustatyti ir tobulinti mediatorių profesionalaus elgesio bei mokymų aukščiausius standartus.
- Informuoti visuomenę apie mediacijos paslaugą, jos taikymo procesą bei suteikti informaciją apie tai, ko asmenys gali tikėtis iš mediacijos proceso.
- Sukurti lengvai prieinamus kvalifikuotų mediatorių, teikiančių šeimos mediacijos paslaugą, sąrašus.

Koledžas taip pat įtvirtino pareigą užtikrinti, kad mediacija būtų prieinama visiems visuomenės nariams nepaisant jų kultūros, religijos ar kilmės.

Didžiosios Britanijos Šeimos mediatorių koledžas turi apie 700 narių – šeimos mediatorių, praktikuojančių privačiame arba nekomerciniame sektoriuose. Reikalavimai naujiems nariams, norintiems patekti į koledžą, yra tinkamos profesinės kompetencijos demonstravimas, sugebėjimas teikti profesinės praktikos konsultacijas, mediacijos proceso priežiūros vykdymas ir besitęsiantis profesinis tobulėjimas. Nors koledžo nariai atstovauja įvairiam profesijų spektrui, visgi vyrauja teisininkai ir psichologai.

Didžiosios Britanijos Šeimos mediatorių koledžo įsteigimas reiškė formalų naujos profesijos – šeimos mediacijos – pasirodymą Anglijoje. Jos skiriamieji ženklai buvo: savitas ir kitų specialistų pripažintas žinių lygis, mechanizmas, leidžiantis perduoti tas žinias ir savireguliacijos bei kontrolės būdai. Įsteigdamas savo drausminius ir skundų komitetus, koledžas oficialiai pripažino būtinybę kreipti dėmesį į ydingą praktiką, formuodamas aiškias ir skaidrias procedūras šiam klausimui išspręsti.

Koledžo praktinė veikla svarbi ir dėl jo rengiamų dokumentų. Koledžas paruošė ir išleido nemažai praktinių gairių, pvz. gairės šeimyninio smurto atvejais, gairės sprendžiant interesų konfliktus. Neseniai buvo paruoštos konsultacijos šeimos mediacijos procesui, kuriame dalyvauja vaikai ir jauni asmenys.

Visi mediatoriai, kuriuos rėmė britų vyriausybė, turėjo laikytis vyriausybės nustatytų standartų ir būti įvertinti, ar yra pakankamai kompetentingi. Iš pradžių šis kompetencijos vertinimas buvo vykdomas vyriausybės institucijos - Teisinės pagalbos tarnybos (*angl. Legal Aid Board*), naudojančios darbo vertinimu paremtą metodą, kuris buvo pakankamai sudėtingas ir neįprastas. Todėl šiai

institucijai teko pareiga imtis atsakomybės nustatant naują šeimos mediatorių profesinės kompetencijos vertinimo modelį, kas turėjo būti padaryta labai skubiai, kadangi po „Šeimos teisės“ akto priėmimo mediacijos paslaugas teikiančių subjektų labai padaugėjo. Kokybės garantijų įgyvendinimo problema tapo dar sudėtingesnė, kadangi kompetencijos vertinimo metodas, paremtas tiesioginiais darbo rezultatais, turėjo būti taikomas dideliam skaičiui naujai apmokytų ir sąlyginai nepatyrusių tarpininkų. Problemos kilo ir dėl to, kadangi naujasis šeimos mediatorių koledžas buvo dar nepasiruošęs tuo metu vykdyti šią kompetencijos vertinimo funkciją, nes trūko tiek organizacinės infrastruktūros, tiek aiškaus ir apibrėžto susitarimo tarp kompetentingų asmenų dėl akreditavimo apibrėžimo ir turinio.

Visgi iki 2002 m. vyriausybė kompetencijos vertinimo įgyvendinimo užduoties atsisakė, galutinai perduodama kontrolės funkciją Šeimos mediatorių koledžui. Patariamasis komitetas teisinio švietimo ir teisinio elgesio reikalais išleido keletą rekomendacijų, kuriose pareiškė, kad Šeimos mediatorių koledžas buvo vienintelė įstaiga, kuri galėtų tiksliai apibrėžti šeimos mediacijos praktikos standartus, vykdyti drausminę funkciją ir spręsti visų šeimos mediatorių skundus.

2002 m. gruodį teisinių paslaugų komisija išleido *Mediacijos kokybės standartų ženklą* (*angl.The Quality Mark Standard for Mediation)*, kuris įvedė naujus specifinius kokybės vertinimo standartus ir mechanizmus tarpininkams. Šis ženklas pripažįsta tiek šeimos mediatorių koledžą, tiek “Teisinę draugiją” *(Law Society*), kaip šeimos mediatorių kompetencijos įvertinimo subjektus.

Privačiame sektoriuje ir teismuose mediacija (apibrėžiama kaip sutaikinimas, ginčų sprendimas, susitarimo siekimas ir aktyvus problemų sprendimas) gali būti vykdoma asmenų ir neturinčių pripažinto mediatorių mokymo diplomo, mediacijos kvalifikacijų bei nereikalaujant jų įsipareigojimo mediacijos kodeksui ir praktikai. Tačiau valstybės finansuojamame sektoriuje šeimos mediatoriai turi griežtai laikytis nustatytų standartų.

Šeimos mediatorių koledžas šiuo metu naudoja darbu paremtu kompetencijos vertinimo metodą, kuris reiškia, kad tinkamiausias tarpininko kompetencijos įvertinimas yra paremtas tiesioginiais dabartinės jo praktikos įrodymais. Šio metodo reikalavimų atitikimas yra pagrindas narystei šeimos mediatorių koledže, kas leidžia tokiems mediatoriams teikti paslaugas visuomenei ir gauti atlyginimą iš valstybės. Visgi lieka neaišku, kokie įrodymai yra reikalingi kompetencijai įvertinti: ar reikia pasikliauti rezultatais, gautais stebint tarpininko praktiką, jo darbinį procesą, ar užtenka remtis vien liudytojų parodymais, pagrindžiančiais tarpininko sugebėjimus pareiškiant teigiamus atsiliepimus apie tarpininko darbą sprendžiant jų konfliktą (Roberts, 2005).

Šeimos mediacija Didžiojoje Britanijoje laikoma vienu sėkmingiausių šeimos mediacijos veikimo pavyzdžių visame pasaulyje. Šiuo metu mediacija Didžiojoje Britanijoje yra pripažįstama kaip atskira profesija, kuri turi būti reguliuojama per kokybės standartų įtvirtinimą. Yra susitarta, kad nacionaliniai kokybės standartai turėtų apibrėžti, kas yra gera, tinkama šeimos mediacijos praktika.

Šiuo metu plačiai pripažįstama, kad kompetencija, apibrėžiama objektyviais darbo atlikimo kriterijais, patvirtintais empirinių įrodymų, turėtų būti pagrindas vertinant praktikus. Oficialiai pripažįstama šeimos mediacijos praktikos kontroliavimo svarba.

Visoje Europoje yra vystomi bendri standartai dėl šeimos mediacijos politikos, įstatymų leidybos ir praktikos profesiniame reguliavime, kas turėtų privesti prie bendro kvalifikacijų pripažinimo visose šalyse. Išlieka aktualūs šie klausimai: mediacijos santykis su teisingumo sistema ir privataus sektoriaus atskaitomybė, kokie vis dėlto metodai yra geriausi užtikrinant aukščiausius kokybės standartus. Visi šie klausimai - tiek politiniai, tiek profesiniai - iškyla bet kurioje šalyje, kad ir kokia bebūtų jos politinė ar kultūrinė sudėtis, visur mediatorių pastangos yra dedamos tam, kad būtų apsaugoti mediacijos klientai, visuomenė ir mediacijos proceso sąžiningumas.

1.5.3. Šeimos mediacija Prancūzijoje

Prancūzijos patirtį šeimos mediacijoje verta apžvelgti todėl, kad prancūzai naudoja unikalų specifinį modelį, kuris labai skiriasi nuo anglosaksų modelio. Tiesa, vos perimtas iš Kvebeko patirties ir imtas naudoti prancūzų, šis prancūziškas modelis vystėsi panašia linkme kaip ir anglosaksų, tačiau vėliau prancūzų vyriausybė, teisinės institucijos ir įstatymai, savita kultūra ir religija padarė jam savo įtaką. Autorė Debora Macfarlane šias aplinkybes vadina „lotyniškąja logika“, kuomet aiškindama prancūzų modelio unikalumą autorė nurodo, kad Prancūzija yra lotynų katalikiška šalis, kur šeimos sąvoka suprantama labai plačiai į ją įtraukiant net ir senelius bei kitus artimus giminaičius, o bendri šeimos interesai yra daug svarbesni už pavienių individų interesus.

Bendrai mediacija Prancūzijoje buvo pradėta naudoti vėlyvaisiais 1980-aisiais perėmus šiaurės Amerikos patirtį. Kone sparčiausiai šalyje vystėsi aukos – pažeidėjo mediacija ir šeimos mediacija. Šeimos mediacijos spartų vystymąsi lėmė keletas priežasčių. Visų pirma, Prancūzijoje smarkiai augo skyrybų skaičius, dėl ko susirūpinimą reiškė prancūzų parlamentas ir skatino ieškoti būdų kaip šį reiškinį sustabdyti. Prancūzijos teismai nebespėjo nagrinėti bylų, o bylinėjimosi išlaidos (tiek socialinės, tiek finansinės) nuolat augo. Teisininkai taip pat pripažino, kad teismai nebuvo labai efektyvūs spręsdami šeiminius konfliktus ir padėdami šalims bei jų vaikams, todėl reikėjo ieškoti kitokios šių ginčų sprendimo alternatyvos.

Kaip jau minėta, prancūzai šeimos mediacijos patirties sėmėsi iš Kvebeko. Kvebeko specialistai buvo gerai įvaldę užsienio kalbas (tai leido jiems tinkamai susipažinti su užsienio šalių patirtimi) ir šeimos mediacijos tema parašė nemažai straipsnių prancūzų kalba, todėl prancūzams šį medžiaga buvo lengvai prieinama ir suprantama.

1988 m. sociologės Annie Babu iniciatyva buvo įsteigta Šeimos mediacijos rėmimo asociacija (*angl.the Association for the Promotion of family mediation - APMF)*. Asociacijos didžioji dalis buvo

sudaryta iš Kvebeko bei kitų prancūziškai kalbančių šalių teisininkų. Asociacijos pagrindiniai tikslai nuo pat jos įkūrimo iki šių dienų išliko tokie patys:

- Informuoti visuomenines institucijas, visuomenę ir žiniasklaidą apie šeimos mediacijos privalumus;
- Nustatyti mediatorių mokymo, profesinio ir etinio elgesio sąlygas, būtinas šeimos mediacijos praktikai, mediatorių praktikos kodekse;
- Toliau tirti šeimos mediacijos institutą ir nustatyti valstybės pripažintas mediatorių kvalifikacijas, kurie galėtų praktikuoti šeimos mediaciją Prancūzijoje.

Prancūzijoje pelno siekiančios organizacijos, vadinamos asociacijomis, palaiko stiprius ryšius su vyriausybe, kadangi jų veiklą reguliuoja vyriausybė remdamasi 1901 m. „Asociacijų įstatymu“. Šeimos mediacijos rėmimo asociacijos (toliau APMF) nariai pasinaudojo savo ryšiais su vyriausybe ir jau 1988 m. buvo žengti pirmieji žingsneliai mediacijos pripažinimo link valstybės mastu, kuomet visuomenei mediacija buvo rekomenduota kaip efektyviausia priemonė sprendžiant konfliktus. Be to, APMF suvaidino nemenką vaidmenį organizuojant 1989 m. vykusį Europos Šeimos mediacijos kongresą.

1989 m. parlamentui buvo pateiktas įstatymo projektas, kuriuo buvo siūloma mediaciją įtraukti į prancūzų teisinę sistemą kaip pagrindinę konfliktų sprendimo priemonę, išskyrus baudžiamąją sritį. Deja kai kurie parlamentarai buvo susirūpinę, kad mediacija bus tik laikina priemonė tvarkantis su bylų pertekliumi ir šiam įstatymo projektui nebuvo pritarta. Vis dėlto kai kurie šeimos bylas nagrinėjantys teisėjai neformaliai pradėjo mediaciją naudoti teismuose, kadangi šeimos mediacija siūlo technikas, padedančias išvengti konflikto eskalacijos bei padeda šalims rasti abiems tinkantį sprendimą, kas šeimos bylose yra be galo svarbu.

Pirmosios šeimos mediacijos paslaugos Prancūzijoje buvo pradėtos teikti 1988 – 1992 m. Dažniausiai jos buvo teikiamos centrų, taikančių šeimos konsultavimą ir kartais kitus mediacijos tipus.

Europos Šeimos mediacijos kongreso iniciatyva 1991 m. Prancūzijoje buvo įsteigta dar viena mediaciją globojanti organizacija – Nacionalinis šeimos mediacijos asociacijų ir paslaugų komitetas (*angl.National committee of associations and services of family mediation – FENAMEF*). Organizacijos pagrindinis tikslas – konsultuoti, remti ir suvienyti organizacijas, teikiančias šeimos mediacijos paslaugą. Tiek Šeimos mediacijos rėmimo asociacija, tiek Nacionalinis šeimos mediacijos asociacijų ir paslaugų komitetas yra pagrindinės šiuo metu veikiančios Prancūzijos šeimos mediacijos asociacijos. Be šių dviejų asociacijų Prancūzijoje egzistuoja trečioji mediatorių grupė, kuri yra žymiai mažesnė ir radikalesnė – Nacionalinis mediacijos centras (*angl.National centre for mediation*). Centrą sudaro įvairių rūšių mediacijos praktikai, kurie yra priešinami profesionalams, dirbantiems šeimos srityje ir praktikuojantiems šeimos mediaciją.

Prancūzų parlamentas visą laiką aktyviai remia šeimos mediacijos paslaugą siekdamas šeiminių konfliktų prevencijos ir ryšių tarp vaikų ir kartu negyvenančių tėvų išsaugojimo. 1995 m. susirūpinęs dėl vis dar didėjančio skyrybų masto, prancūzų parlamentas išleido įstatymą Nr. 95/125, teigiantį, kad eksperimentinė šeimos mediacijos stadija baigėsi. Pagal šį įstatymą bylą nagrinėjantis teisėjas šalims sutinkant gali paskirti trečią neutralų asmenį, kuris padėtų šalims išspręsti konfliktą. Toks asmuo – mediatorius - skiriamas ne ilgesniam kaip trijų mėnesių laikotarpiui, kuris mediatoriui reikalaujant gali būti pratęstas dar trims mėnesiams. Teisėjas gali sustabdyti mediacijos procesą bet kuriuo metu, jei to prašo mediatorius arba viena iš šalių. Jei šalims pavyksta pasiekti susitarimą, teisėjas jį patvirtina ir nuo tada susitarimas įgyja teisinę galią. Jokia mediacijos proceso metu gauta informacija, išskyrus šeiminio smurto atvejus ir ypač smurtą prieš vaikus, negali būti panaudota šalims nutraukus mediacijos procesą ir vėl sugrįžus prie teisminio bylos nagrinėjimo, kadangi visa informacija, paaiškėjusi mediacijos proceso metu, yra konfidenciali. Išimtis – abiejų šalių sutikimas tokią informaciją paviešinti.

Nuo pat pradžių prancūzų tarpininkai turėjo du pagrindinius tikslus, keliamus jų profesijai: legalizavimo arba mediacijos paslaugos pripažinimo teisinėje paslaugų sistemoje ir mediacijos pripažinimo nauja profesija sukuriant visoje šalyje pripažįstamas mediatorių kvalifikacijas.

1997 m. eksperimentinis šeimos konferencijos komitetas rekomendavo prancūzų ministrui pirmininkui, kad teismai turėtų skirti didžiausią dėmesį ankstyvajai šeimos mediacijai, nes būtent tada egzistuoja didžiausia tikimybė išspręsti ginčą sėkmingai. Taip pat buvo pabrėžta, kad šeimos mediacija turi remtis savanoriškumo principu, o mediatorių kompetencija turi būti nuolat tikrinama ir ypač svarbu, kad mediatoriai labai gerai išmanytų šeimos teisę norint, kad mediacija vyktų sėkmingai.

Ekonominė ir socialinė taryba netrukus išleido aktą, kuriuo buvo nutarta aprūpinti šeimas, dalyvaujančias mediacijoje, finansine pagalba. Tai buvo daroma dėl vaiko interesų, kad nenutrūktų ryšys tarp jo ir tėvo, su kuriuo vaikas nebegyvens po skyrybų. Šis ryšys tarp vaikų ir tėvų buvo akcentuojamas todėl, kad 1997 m. tik pusė iš visų vaikų, kurių tėvai išsiskirdavo, matydavo savo atskirai gyvenantį tėvą reguliariai. Taip pat buvo daug kalbama apie besiskiriančių sutuoktinių santykių palaikymo svarbą, kadangi net ir po skyrybų jie likdavo susieti pareigomis savo vaikams.

Esminiai prancūzų šeimos mediacijos modelio skirtumai glūdi skirtingame jų požiūryje į šeimą. Anglosaksų šalyse šeima suprantama kaip grupė, susidedanti iš asmenų, kurių kiekvienas turi savo skirtingus poreikius. Tačiau Prancūzijoje yra akcentuojami *bendri* šeimos poreikiai. Prancūzų požiūriui į šeimą didelę įtaką daro jų kultūra, religija. Gan svarbų vaidmenį šeimos politikoje vaidina katalikų bažnyčia, kuri labai remia šeimą ir smerkia skyrybas. Šeima Prancūzijoje suvokiama kaip platus asmenų ratas: tėvas, motina, vaikai, seneliai ir kiti artimi giminės, kurie yra susiję tarpusavyje giminystės ryšiais dėl bendrų vaikų ir net ir po santuokos nutraukimo tų šeimą siejančių ryšių nevalia nutraukti. Priešingai, net ir išsiskyrę tėvai turi kaip įmanoma daugiau bendradarbiauti savo vaikų labui.

Didelę įtaką prancūzų šeimos mediacijai padarė 1998 m. Nacionalinės šeimos asociacijų sąjungos generalinio direktoriaus Monique Sassier pranešimas „*Argumentai ir siūlymai šeimos mediacijos statutui Prancūzijoje*“ (*angl.Arguments and proposals for a statute on family mediation in France*). Šiame dokumente Monique Sassier, apklausęs daugiau kaip 80 šeimos asociacijų atstovų bei mediacijos grupių, pateikė 36 rekomendacijas dėl tolimesnių mediacijos krypčių Prancūzijoje. Svarbiausi rekomendacijose pateikti siūlymai apėmė: šeimos mediacijos įstatymų leidybą, nacionalinės patariamosios šeimos mediacijos tarybos įkūrimą ir mediatorių kvalifikacijų sukūrimą suteikiant visą reikalingą finansinę ir administracinę paramą. Šeimos bylas nagrinėjantiems teisėjams buvo siūloma aprūpinti šalis visa informacija apie šeimos mediaciją bei siūlyti nemokamą informacinę šeimos mediacijos sesiją susidomėjusiems asmenims. Dar kartą buvo pabrėžta abiejų tėvų dalyvavimo savo vaikų auklėjimo procese svarba teigiant, kad santuokos nutraukimas nėra pagrindas nutraukti ryšius tarp šeimos narių. Šioms rekomendacijoms įgyvendinti buvo priimta nemažai teisės aktų užtikrinant, kad jų būtų laikomasi.

2001 m. dekretu trims metams buvo įsteigta Nacionalinė patariamoji šeimos mediacijos taryba (*angl.National Consultative Council on Family Mediation*). Monique Sassier buvo paskirtas tarybos vadovu. Pagrindinis tarybos įpareigojimas buvo nustatyti reikalavimus valstybės pripažįstamai šeimos mediatorių kvalifikacijai bei sukurti mediacijos praktikos kodeksą. Be to, naujoji taryba turėjo įsteigti nacionalinę informacinę šeimos mediacijos programą visuomenei ir visiems teisininkams. Šie uždaviniai buvo įgyvendinti 2003 m. dekretu.

Nacionalinė patariamoji šeimos mediacijos taryba nutarė, kad šeimos mediacijos diplomui gauti bus būtina baigti 80 dienų trunkančius kursus. Kursų metu pirmąsias 42 dienas yra mokoma teorijos, o joms praėjus mokiniai turi pademonstruoti įgytas teisės ir mediacijos žinias. Vėliau mokiniai turi atlikti tyrimą ir praleisti dešimt dienų stebėdami mediatorių darbą bei dar penkias dienas teikdami mediacijos paslaugas juos prižiūrint specialistams (Macfarlane, 2004).

Dažniausiai šeimos mediatoriais Prancūzijoje dirba asmenys, turintys socialinio darbuotojo, teisininko ar mokytojo profesijas, baigę anksčiau minėtus mediatorių kursus. Jie dirba kaip nepriklausomi arba samdomi darbininkai. Tarpininkams už atliktą darbą mokama arba tiesiogiai jų klientų, arba jų darbdavių (tais atvejais, kai tarpininkus samdo įmonės). Tarpininko uždarbis nepriklauso nuo mediacijos rezultatų, t.y. tarpininkas gauna atlyginimą net ir tuo atveju, jei šalys nepasiekė susitarimo.[22]

2003 metų dekretas taip pat nustatė, kad nuo šiol visoms konfliktuojančioms šeimoms yra siūloma nemokama informacinė mediacijos sesija, kurioje paaiškinami mediacijos principai ir taisyklės. Dalyvavimas mediacijos procese yra savanoriškas, konfidencialus bei pigus, kadangi

[22]Andora matilde Project, b/m [žiūrėta 2009 09 25].

valstybė apmoka vieną šeštąją išlaidų. Iš viso paprastai būna septynios sesijos, trunkančios po maždaug tris valandas.

Tolimesniam šeimos mediacijos rėmimui ir populiarinimui 2003 m. vyriausybės iniciatyva buvo sukurtas šeimos mediacijos tinklapis <http:// www.famille.gouv.fr>. (Macfarlane, 2004)

Taigi per paskutinius 20 metų prancūzai išvystė unikalų šeimos mediacijos modelį. Šeimos mediacija su didele valstybės parama gan stabiliai įsitvirtino Prancūzijos institucinėje sistemoje ir įgijo visuotinį pripažinimą tarp teisės specialistų. Įdomu pažymėti, kad Prancūzijoje mediacija įgijo pripažinimą per tris – keturis metus nuo jos pasirodymo šioje šalyje. Skirtingai nuo Anglijos, Prancūzijoje mediacijai daug greičiau pritarė teisės specialistai. Tai gali būti susiję su itin priešiška anglų teisine sistema, kadangi teisininkai dirbantys šioje srityje yra sunkiai sukalbami ir retai sutinka daryti nuolaidas ir ieškoti šalių sutaikymo galimybių. Dar viena priežastis gali būti prancūzų inteligentijos naujovių siekis. Be to, prancūzų teisėjai yra labiau kūrybingi ir mažiau linkę siekti precedentų. Tačiau svarbu pažymėti ir tai, kad nors Prancūzijoje šeimos mediacija turi didžiulį valdžios rėmimą ir palaikymą jos populiarumas tarp konfliktuojančių šeimų – potencialių jos klientų – yra sąlyginai nedidelis. Dauguma besiskiriančių šeimų vis dar mieliau renkasi teisininkus, tačiau prognozuojama, kad visuomenę pakankamai informavus apie mediacijos privalumus artimiausiu metu vis daugiau šeimų rinksis būtent šį konfliktų sprendimo būdą.

1.5.4. Šeimos mediacija Olandijoje

Šeimos mediacija Olandijoje pradėjo intensyviai vystytis 1970-aisiais, o jau 1989 m. šeimos mediatoriai įsteigė savarankišką profesionalių tarpininkų asociaciją. Šeimos mediacija Olandijoje dažniausiai taikoma skyrybų atvejais, nes skyrybos turi milžinišką įtaką asmeniniam sutuoktinių gyvenimui ir ypač giliai paliečia jų vaikus.

Žvelgiant istoriškai, vos tik atsiradusios šeimos mediacijos paslaugos Olandijoje tikslas buvo išsaugoti santuoką, o šiuo metu koncentruojamasi į skyrybų pasekmes siekiant jas kuo labiau sušvelninti. Pagal olandų įstatymus egzistuoja tik vienas pagrindas skyryboms - nuolatinis santuokos irimas – ir tai yra faktas, kurį teismas priima be įrodymų. Sutuoktiniams, atėjusiems į teismą, užtenka pasakyti, kad jie yra tikri, kad nebenori gyventi santuokoje, ir tai laikoma pakankamu pagrindu nutraukti santuoką. Daug didesnių problemų kyla, kai reikia nustatyti teisines skyrybų pasekmes: išspręsti klausimus dėl nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos nustatymo su vienu iš tėvų, nustatyti bendravimo su vaiku tvarką atskirai gyvensiančiam sutuoktiniui, išspręsti alimentų dydžio klausimą atsižvelgiant į sutuoktinių finansinę padėtį. Šioje srityje olandų įstatymai suteikia nemažą teisėjų diskrecijos teisę, tačiau taip pat yra paliekama nemaža šalių autonomija priimant bendrus susitarimus, kuriems pritaria abu sutuoktiniai. Tokie bendri sutuoktinių susitarimai vadinami olandišku terminu

„scheidingsconvenanten“. Dažniausiai „scheidingsconvenanten“ apima sutuoktinių susitarimą skirtis, kurį jie sudaro prižiūrint tarpininkui bei šalių advokatams ir kuris vėliau yra siunčiamas teisėjui, kad jis patvirtintų šalių skyrybų faktą. Šiame susitaryme šalys pačios nusprendžia kaip dalinsis turtą, su kuriuo sutuoktiniu liks gyventi vaikai ir kitus reikšmingus klausimus. „Scheidingsconvenanten“ idėja kilo, kai abiems šalims buvo pasiūlyta pasisamdyti tik vieną advokatą, kuris padedant tarpininkui kartu su šalimis sudarydavo „scheidingsconvenanten“. Laikui einant paaiškėjo, kad šis būdas yra žymiai efektyvesnis, nes tai šalims mažiau kainuodavo, be to šalys išvengdavo konflikto eskalacijos. Šiuo metu yra stengiamasi šalis kuo labiau nutolinti nuo teismo, kad jos spręstų savo ginčus neteismine tvarka.

Dėl šių aplinkybių 1996 m. Skyrybų procedūros reformos komisija pareiškė, kad tose bylose, kuriose sutuoktiniai gali patys susitarti dėl esminių klausimų, teismai turi būti paliekami nuošalyje.

Pagrindinė Olandijoje veikianti organizacija, vienijanti šeimos mediacijos tarpininkus buvo įkurta 1989 m. ir vadinasi Skyrybų tarpininkų asociacija (*olandiškai The Vereniging van Advocaat-Scheidingsbemiddelaars* (VAS)). Šiuo metu šioje asociacijoje yra apie 300 narių. Bet reikia pažymėti, kad ne visi Olandijos šeimos mediatoriai priklauso šiai asociacijai, kadangi yra ir dirbančių individualiai. VAS susideda iš teisininkų, besispecializuojančių skyrybų bylose, kurie sėkmingai baigė specialius mediacijos kursus. Minėtuose mediacijos kursuose yra skiriamas didelis dėmesys tarpininkų teisinėms žinioms, psichologiniams ir derybų įgūdžiams. Ir nors dažniausiai VAS tarpininkai yra teisininkai jau įgiję specialių psichologijos žinių, dažnai sudėtingose skyrybų bylose dirba komediatoriai – teisininkas ir psichologas. VAS nariai yra įpareigoti nuolat tobulinti savo kvalifikaciją ir tarpusavyje dalintis savo patirtimi skyrybų mediacijoje. VAS tarpininkai vadovaujasi savo pačių išleistomis profesionalaus elgesio taisyklėmis, be to jie turi savo specifinę formą, pateikiamą šalims besikreipusioms dėl mediacijos paslaugų, kurią pasirašiusios jos pasižada laikytis mediacijos taisyklių ir bendrąja prasme taip išreiškia savo sutikimą dalyvauti mediacijoje. VAS aktyviai bendradarbiauja su užsienio šeimos mediatorių asociacijomis tokiomis kaip visame pasaulyje žinoma Šeimos mediatorių akademija JAV.

Įdomus ir vertas dėmesio yra VAS dokumentas, mano jau anksčiau minėtos profesionalaus elgesio taisyklės. Pagrindinis dalykas yra idėja, kad vienas VAS asociacijos mediatorius turi atstovauti abi konflikto šalis. Įdomi yra pirmoji taisyklė, kurioje teigiama, kad tarpininkas nepraranda ir savo kaip teisininko statuso. Dokumento rengėjai pateisina šią taisyklę tuo, kad tai geriausiai užtikrina šalių interesus. Be to, teisininkai – tarpininkai yra geriausiai įvaldę konfidencialumo reikalavimą. Tos pačios taisyklės teigia, kad jei tik mediacija yra nutraukiama, teisininkas – mediatorius nebegalės atstovauti nei vienos iš šalies teisme nei teikti kitokią teisinę pagalbą nei vienai iš šalių. Šeštoji taisyklė skelbia, kad tarpininkas turi užtikrinti, jog abi šalys yra pakankamai informuotos apie teisines

pasekmes, kurios kils iš derybų metu priimtų sprendimų. Nemažai šių taisyklių buvo perkelta į Europos tarybos rekomendaciją dėl šeimos ginčų.[23]

Bendrieji reikalavimai, keliami šeimos mediatoriams Olandijoje reglamentuojami labai išsamiai. Pagrindinis reikalavimas apima sugebėjimą savarankiškai vadovauti mediacijos sesijoms. Šio reikalavimo užtikrinimui įvedamos papildomos taisyklės: tarpininkas privalo turėti pakankamai patirties, tačiau čia turima omeny ne tik patirtis sprendžiant konfliktus, bet ir gyvenimiška patirtis. Tarpininkui taip pat svarbu turėti tam tikrus asmeninius bruožus: gebėjimą tramdytis sudėtingose konfliktinėse situacijose, lankstumą, kūrybiškumą, palankų požiūrį ir norą padėti abiems šalims, gebėjimą valdyti stresą ir konfliktus. Mediatoriui be abejo reikalingos ir specifinės žinios: dviejų konfliktuojančių žmonių bendravimo tarpusavyje modelių analizė, konfliktų mediacijos sąvoka, skirtingi derybų metodai, ypatingą reikšmę skiriant Harvardo metodui, kuriame dėmesys skiriamas šalių interesams, o ne pozicijoms, sąlygos, į kurias būtina atsižvelgti prieš pradedant mediaciją. Svarbu ir tarpininko bendravimo įgūdžiai, kurie skirstomi į bendruosius ir techninius arba specialiuosius. Prie **bendrųjų** įgūdžių priskiriami sugebėjimai:

- skaidriai atskleisti šalims bendrų interesų sritį ir išryškinti šalių suvokimo skirtumus;
- sudaryti darbotvarkę;
- padėti šalims efektyviai dalyvauti derybų procese išvengiant aklaviečių;
- atpažinti šalių piktnaudžiavimą mediacija;
- atpažinti informaciją, kuri turi būti laikoma konfidencialia, net jei šalys tiesiogiai ir neįvardijo poreikio išlaikyti tą informaciją konfidencialia;
- užtikrinti subalansuotą konflikto valdymą tokiu būdu, kad kiekvienai šaliai būtų suteiktos lygios galimybės dalyvauti mediacijoje;
- atpažinti situacijas, kada reikia kištis ir kada nesikišti į šalių derybų procesą;
- esant reikalui pagreitinti mediacijos procesą.

Techniniams įgūdžiams priskiriama sugebėjimai:

- išaiškinti šalims galutinį mediacijos susitarimą ir jo pasekmes;
- reziumuoti ir užrašyti esminius dalykus, aptartus mediacijos sesijose;
- pateikti instrukcijas, kurios šalims padėtų tariantis dėl galutinio susitarimo.

Be šių sugebėjimų dar minimi mediacijos procedūrai svarbūs tarpininko įgūdžiai tokie kaip pagarbos šalims demonstravimas ir užtikrinimas, kad šalys taip pat gerbtų viena kitą; etiketo laikymasis; visų šalių traktavimas lygiavertėmis.

Tarpininkui keliami profesinio elgesio reikalavimai: žinoti apie mediacijos proceso ribas, susilaikyti nuo mediacijos taikymo šeiminio smurto atvejais, nutraukti mediaciją, kai peržengiamos

[23] Annie de Roo, Rob Jagtenberg, b/m [žiūrėta 2009 10 12].

profesinės etikos ribos, išlikti neutraliam, sugebėti nubrėžti aiškias ribas tarp vadovavimo mediacijai ir konflikto neįsitraukiant į jį, būti pasiruošusiam priimti grįžtamąjį ryšį per įvertinimo procedūrą, kai tarpininko darbą stebi kitas tarpininkas ir pateikia pastabas apie pastarojo darbą; stengtis palaikyti kuo žemesnę mediacijos procedūros kainą klientams, elgtis taip, kad nesugadintų savo kaip tarpininko reputacijos.[24]

Tipiškas skyrybų mediacijos procesas Olandijoje paprastai susideda iš septynių nedidelių stadijų:

1. Pirmos stadijos metu tarpininkas įsitikina, ar šalys tikrai nori skirtis bei ar jos yra tinkamos mediacijai (tikrinama, ar jos pasiruošusios tam tikriems įsipareigojimams tam, kad išspręstų savo konfliktą).
2. Susitariama dėl taikytino metodo. Šis susitarimas įtvirtinamas šalių pasirašomoje sutartyje dėl sutikimo pradėti mediacijos procedūrą. Sutartį pasirašo abi šalys ir tarpininkas.
3. Šalims padedant tarpininkas surenka visą reikiamą informaciją skyrybų procedūrai.
4. Turėdamas reikiamą informaciją, tarpininkas sudaro sąrašą apie šalių turimą turtą, kurį jos turi pasidalinti.
5. Derybos tarp šalių pradedamos tik tada, kai tarpininkas įsitikina, kad jos yra lygiavertės. Esant reikalui tarpininkas gali pateikti objektyvią teisinę informaciją.
6. Šalys pačios ieško joms priimtino sprendimo, tarpininkas tik padeda.
7. Tarpininkas užregistruoja galutinį šalių susitarimą, kuris bus naudojamas kaip pagrindas skyrybų dekretui.[25]

Kadangi olandai šeimos mediacijoje gana dažnai taiko Harvardo metodą, manau, kad būtų reikšminga trumpai atskleisti jo esmę ir pagrindinius bruožus. Harvardo metodas susideda iš 4 dalių: asmenų, interesų, sprendimo alternatyvų ir objektyvių kriterijų. Egzistuoja du požiūriai į derybas, pagal kuriuos derybų rezultatas gali būti dvejopas: laimėjimas – laimėjimas ir laimėjimas – pralaimėjimas. Laimėjimas – pralaimėjimas yra siejamas su žmonėmis, kurie įsitikinę, kad derybose įmanomas tik vienos šalies laimėjimas ir kitos pralaimėjimas. Tačiau iš tiesų jeigu šalys koncentruojasi ties bendrais interesais ir vadovaujasi savo apibrėžtomis taisyklėmis, yra didelis šansas, kad jos pasieks abi puses tenkinantį sprendimą. Patyrę derybininkai žino, kad kai viena iš šalių derybose patiria didelių nuostolių, šio įvykio atgarsis gali turėti didelį efektą ateities deryboms ir netgi gali sukelti kerštо siekį ir norą suvesti sąskaitas su šalimi skriaudike. Taigi dėl šios priežasties verta siekti, kad abi šalys įgyvendintų savo interesus, tokiu būdu išvengiant konfliktų kilimo galimybės ateityje. Prieš pradedant derybas, tam tikras paruošiamasis darbas visgi privalo būti atliktas. Šalys turi išsianalizuoti savo ir kitos šalies interesus, sugrupuoti tuos interesus ir apgalvoti alternatyvas abipusiams laimėjimams pasiekti. Šalys turi būti pasiruošusios vengti derėjimosi dėl pozicijų. Šalys taip pat skatinamos

[24] Profesional profile of a mediator, b/m [žiūrėta 2009 10 12].
[25] How to divorce as friends?, b/m [žiūrėta 2009 10 12].

vertindamos visas įmanomas alternatyvas kruopščiai ištirti visą su tuo susijusią informaciją, jos patikimumą bei turėtų vengti emocijų ar subjektyvių vertinimų, kurie trukdo informaciją matyti iš objektyvios pusės.

Dabar pateiksiu šiek tiek informacijos apie kiekvieną sudedamąjį Harvardo metodo elementą.

- Asmenys. Šalys turi sugebėti atskirti žmones nuo problemų. Jos turi suprasti, kad jų požiūris į teisingumą gali nesutapti su kitos šalies, todėl būtina vystyti abipusį supratimą, pagarbą ir pasitikėjimą. Rekomenduojama pasiruošti strategijas, kurios padės tvarkytis su emocijomis. Šalys turėtų vengti griežtų nelanksčių pozicijų, stengtis suprasti kitos šalies požiūrį, dalintis informacija ir aiškintis iškilusius neaiškumus tiesiogiai klausiant apie tai kitos šalies. Patyrę derybininkai žino, kaip rasti kelią iš emocinių aklaviečių, turi gerus aktyvaus klausymosi įgūdžius, gerai išvystytą empatijos jausmą, sugeba atlikti perspektyvią situacijos analizę.
- Interesai. Tai yra tai, ko šalys siekia derybomis, jie dažnai priešinami pozicijoms. Pozicijos yra konkretūs žmogaus pageidavimai, rodantys, ko žmogus nori, reikalauja. Pozicija išreiškia geriausią įmanomą konflikto rezultatą konfliktuojančios šalies požiūriu, o interesai rodo, kas motyvuoja konflikto dalyvį siekti vienokios arba kitokios pozicijos. Derybose labai svarbu atpažinti kitos šalies interesus ir jų neignoruoti.
- Pasirinkimų alternatyvos. Jos turi būti apgalvotos dar prieš pradedant derybų procesą. Tikslas – turėti jų kuo daugiau, kad derybų procesas vyktų sklandžiai ir galiausiai abi šalys liktų patenkintos derybų rezultatais. Šį procesą dažnai trukdo nebrandus įsitikinimas, kad abipusis laimėjimas neįmanomas arba susitelkimas vien tik ties savo interesais nepasiruošus daryti jokių kompromisų. Atsiradus kliūtims derybų procese rekomenduojami tokie klausimai : „kodėl gi mums neapsvarsčius kitų alternatyvų; jeigu mes pabandytume...“
- Objektyvūs kriterijai. Harvardo metodas grindžiamas principais, aiškiomis vertybėmis ir nešališkumu. Visi svarstomi klausimai turi būti aiškūs abiems šalims, nekeliantys joms jokių abejonių dėl skaidrumo. Nustatant derybų taisykles, jose turi dalyvauti abi šalys ir joms pritarti. Apibrėžiant taisykles svarbu atsižvelgti į bendrus interesus, nepasiduoti vienos iš šalių spaudimui. Jei taisyklės yra objektyvios, aiškios ir nešališkos, derybos vyksta sklandžiai, stresas sumažinamas, šalių santykiai yra išsaugojami.[26]

Šeimos mediacijos sėkmė Olandijoje yra didelė. Didelė dalis užregistruotų šeimos mediacijos atvejų baigiasi susitarimo tarp šalių pasirašymu (Iš 618 iniciuotų mediacijos atvejų, 436 baigėsi susitarimo pasirašymu ir tai sudaro apie 70%). Kai kurie individualiai dirbantys mediatoriai teigia, kad jų dėka pasiektų susitarimų procentas siekia net 90%.[27]

[26] Negotiation, The Harvard Method, b/m [žiūrėta 2009 10 14].
[27] Annie de Roo, Rob Jagtenberg, b/m [žiūrėta 2009 10 12].

Olandai turi gerai išvystytą šeimos mediacijos paslaugų sistemą, valstybės palaikymą, tarpininkams keliami dideli profesiniai reikalavimai, todėl jais tampa tik geri, kvalifikuoti specialistai. Žmonės tarpininkais pasitiki ir natūralu, kad esant tokiomis sąlygomis pasiekiami aukšti mediacijos taikymo rezultatai.

2. ŠEIMOS MEDIACIJOS MODELIAI, JŲ ANALIZĖ

Literatūroje galima rasti daugybę šeimos mediacijos modelių. Kiekvienas tarpininkas turėtų gebėti taikyti bent po kelis modelius, kadangi esant skirtingoms situacijoms, tikslinga taikyti skirtingus modelius. Prieš pradedant mediacijos procesą įžanginiame etape ginčo šalys turėtų būti informuojamos, koks modelis bus taikomas bei išreikšti savo pritarimą arba nepritarimą tokio modelio pasirinkimui.

Taigi literatūroje išskiriamos tokios šeimos mediacijos modelių rūšys:

- *Pagal požiūrį į konfliktą skiriami šie modeliai:*
- Santykių (*angl. relational*). Skiriamas didelis dėmesys šalių tarpusavio santykiams ir ypač šalių santykiams su vaikais. Modelio pagrindinis tikslas yra skatinti tinkamą vaikų auklėjimą, apsaugoti vaikų teises. Taikant šį modelį sutuoktiniai įgyja naujų žinių apie juos pačius bei išvysto empatijos jausmą vienas kitam. Jie sugeba pastebėti kitos šalies humaniškąsias savybes, pripažįsta ją lygiaverte ir savanoriškai siūlo problemos sprendimo variantus, kurie bus tinkami visiems šeimos nariams.
- Taikinamasis (*angl. conciliatory).* Modelio tikslas yra bendrų interesų, argumentų paieška, kas padeda visus ginčus tame tarpe ir ginčus dėl vaikų išspręsti greičiausiu ir efektyviausiu būdu. Taigi šiame modelyje akcentas dedamas greitai susitarimo tarp šalių paieškai ir koncentruojamasi būtent į jį.

Europos šalyse vyrauja santykių šeimos mediacijos modelis, kuriame vaikų interesai vaidina svarbiausią vaidmenį ir šeimos mediacijos tikslas yra priimti tokį susitarimą, kuris būtų palankiausias šalių vaikų atžvilgiu.[28]

Žemiau pateikiama lentelė, kurioje atskleidžiami šių dviejų modelių pagrindiniai skirtumai.

Lentelė. Santykių ir taikinamojo modelio palyginimas

	Santykių	**Taikinamasis**
Konfliktas	Konfliktas – tai galimybė šalims augti, keistis ir rasti abipusį sprendimą. Konfliktas – dažniausiai ilgalaikis procesas.	Konfliktas – tai problema, kurią reikia išspręsti. Konfliktas gali būti išspręstas per trumpą laiką.
Mediacijos tikslas	Abiejų šalių padrąsinimas ir pripažinimas teisėtais ir nepakeičiamais tėvais.	Sprendimo, liečiančio ginčą, priėmimas.

Lentelės tęsinys kitame puslapyje

[28] Family mediation in Europe, b/m [žiūrėta 2009 06 24].

Lentelės tęsinys

	Santykių	Taikinamasis
Tarpininko vaidmuo	Tarpininkas yra jautrus šalių poreikiams. Konflikto šalys yra ekspertės, sugebančios išspręsti savo problemas, jei jų sugebėjimai tarpininkui padedant yra atskleidžiami.	Tarpininkas yra ekspertas, vadovaujantis procesui, padedantis šalims.
Tarpininko tikslas	Bendradarbiauti su šalimis padedant joms atsiskleisti, vienai kitą pripažinti.	Susitelkti ties šalių interesais ieškant sprendimų tam, kad būtų pasiektas abipusiai naudingas susitarimas.
Tarpininko veiksmai	Paaiškina mediacijos esmę, bet leidžia šalims nusistatyti proceso tikslus ir kryptį. Jis padrąsina visų šalims svarbių klausimų diskusiją nesvarstydamas ar dėl jų bus lengva derėtis. Emocijos suprantamos kaip sudėtinė proceso dalis ir jų atskleidimas skatinamas.	Paaiškina, kad proceso esmė yra pasiekti susitarimą, apibrėžia pagrindines taisykles. Tarpininkas pritaiko konfliktą ginčo šalims atmesdamas klausimus, kurie negali būti derėjimosi dalykas. Emocijos suprantamos kaip pašalinės ir yra griežtai kontroliuojamos.
Laiko panaudojimas	Nėra griežtai apibrėžtų terminų.	Tarpininkai nustato laiko limitą padrąsindami šalis rasti bendrą susitarimą kaip įmanoma greičiau.
Mediacijos sėkmė	Svarbūs yra net ir maži pasiekimai tokie kaip išmokimas bendrauti ir šalims pripažinti bei gerbti viena kitą.	Sėkmė pasiekiama tik su abipusiai naudingo sprendimo priėmimu.

Šaltinis: Family mediation in Europe, b/m [žiūrėta 2009 06 24].

- *Pagal advokatų vaidmenį tarpininkavimo procese ir šalių komunikacijos būdą:*

- Konferencinis (*angl.conference*). Mediacijos sesijoje dalyvauja abi šalys kartu. Šalių advokatų vaidmuo pasyvus Modelis buvo sukurtas pradinėse mediacijos vystymosi stadijose tam, kad pašalintų iš proceso teisininkus, kadangi buvo tikima, jog jie sukuria priešišką aplinką užkirsdami galimybę šalims efektyviai derėtis. Be to, buvo manoma, kad advokato dalyvavimas neskatina šalių pilnai dalyvauti procese. Kas gi vyksta tradiciniame konferenciniame modelyje? Šalims, atėjusioms pas tarpininką, yra paaiškinama proceso esmė ir taisyklės. Yra paaiškinama apie konfidencialumą, šalių ir tarpininko elgesį proceso metu. Pabrėžiami bendradarbiavimo privalumai išskiriant bendradarbiavimo svarbą užtikrinant vaikų poreikius. Taip pat pabrėžiamas įsipareigojimas priimti teisingą sprendimą. Šalys apibrėžia klausimus, kuriuos būtina išspręsti ir įvardija ilgalaikius bei trumpalaikius siekiamus tikslus. Mediacijos procese skatinamas šalių tarpusavio bendravimas, kurį atidžiai stebi tarpininkas ir tokiu būdu renka jam reikalingą informaciją. Dažnai vyksta smegenų šturmas, kai šalys išsako visas galimas susitarimų alternatyvas. Nors advokatų vaidmuo pasyvus, šalys skatinamos pasitarti su jais prieš priimant svarbius sprendimus. Kai kuriais atvejais, jei svarstomas sudėtingas teisinis klausimas, advokatai dalyvauja procese, tačiau jų

prašoma nekontroliuoti derybų proceso. Kadangi šalių pasitikėjimas viena kita yra labai svarbus, tarpininkas vengia individualių sesijų su kiekviena iš šalių atskirai.

- Uždaro pasitarimo (*angl.caucus*). Šalys susitinka su tarpininku atskirai. Įžanginė sesija, kurioje šalims paaiškinama proceso esmė ir taisyklės, gali būti vienintelis kartas, kai šalys dalyvauja mediacijoje vienu metu. Jei konfliktas tarp šalių yra labai gilus, vengiama net ir šio vienintelio susitikimo. Šiame modelyje advokatų vaidmuo aktyvus ir jie vaidina labai svarbu vaidmenį šalims priimant susitarimą. (Dougherty, Rendón, 2001)

Abu modeliai yra dažnai taikomi ir yra veiksmingi. Dažnai šie abu modeliai taikomi net vieno mediacijos proceso metu. Mediacijos esmę labiau išreiškia konferencinis modelis, nes jo metu vyksta tiesioginės derybos tarp šalių, jos pačios savarankiškai priima sprendimus, tačiau kai tarpininkas jaučia poreikį pasikalbėti su kiekviena iš šalių atskirai arba jei šalių konfliktas yra toks gilus, kad jos nesugeba efektyviai dalyvauti mediacijoje kartu, kyla būtinybė panaudoti ir uždaro pasitarimo modelį.

- *Modeliai, taikomi skyrybų mediacijoje atsižvelgiant į šalių poreikius:*

- Teisinis modelis *(angl. legal model*). Jo išradėjas Coogleris pasiūlė šį modelį dar 1978m. Mediacijos procesas yra griežtai kontroliuojamas mediacijos taisyklių, kurias išdėsto tarpininkas. Poros yra priimamos kartu ir yra diskutuojama dėl reikalų, susijusių su nuosavybės padalijimu, sutuoktinio, vaikų išlaikymu, globa, vaikų lankymo nustatymu. Diskusijos vyksta penkias sesijas po dvi valandas, siekiant sprendimo priėmimo proceso, kurį bendrais bruožais nubrėžia tarpininkas. Tarpininko vaidmuo yra griežtai neutralus, jis negali ginti vaiko bei nurodinėti tėvams, kokie yra jų vaiko poreikiai. Abi šalys turi naudotis to paties teisininko paslaugomis, patvirtinant sprendimus, priimtus tarpininkavimo proceso metu.

- Teisių ir pareigų organizavimo modelis *(angl. labor management model).* Modelio autorius – Haynes (1981). Preziumuojama, kad tarpininkavimas - tai derėjimosi procesas, vykstantis tarp šalių su panašiais valdžios, įgūdžių, ir žinių lygmenimis, kurios gali veikti savo interesais. Šalims priimant susitarimus turi būti laikomasi aštuonių kriterijų:
  a) Šalys turi pilnai ir sąžiningai atskleisti visą turimą turtą;
  b) Turto dalybos turi būti teisingos;
  c) Negalimos jokios aukos (nei viena šalis negali būti nuskriausta);
  d) Tėvai turi tiesiogiai ir atvirai tarpusavyje bendrauti;
  e) Tėvų vaidmenys turi būti apsaugoti;
  f) Abu tėvai turi turėti galimybę bendrauti su vaiku;
  g) Turi būti susitarta dėl ateityje kilsiančių probleminių klausimų sprendimo;
  h) Turi būti užtikrintas artimų giminaičių bendravimas su vaiku.

Esant reikalui tarpininkas gali susitikti su šalimis individualiai, kad būtų pasirengta deryboms. Tarpininko vaidmuo yra aktyvus, bet apibrėžtas šalių poreikiais. Tarpininkas, pasirinkdamas šį modelį skyrybų atveju, privalo turėti žinių apie abiejų šalių teisines ir psichologines problemas. Šis metodas yra lankstus ir tarnauja vaiko interesams.

- Komunikacijos ir informacijos modelis *(angl. communication and information model)* . Modelio autoriai Black ir Joffe (1978). Teigiama, kad šalims svarbūs susitarimai yra pasiekiami, jei yra apsikeičiama reikalinga informacija. Šiame modelyje dirba specialistai iš teisinės ir psichologinės srities, jie teikia teisines konsultacijas, problemų sprendimų būdus, susitarimų projektus. Pristatomas auklėjamasis komponentas, kadangi tėvai informuojami apie savo vaikų poreikius ir mokomi bendravimo įgūdžių sprendžiant problemą.
- Terapinis modelis (*angl. therapeutic model).* Autoriai Beck ir Sales (2001). Teigiama, kad ginčo šalys negali efektyviai bendrauti sprendžiant ginčą tol, kol neišspręstos emocinės ir santykių problemos. Neišspręstos emocinės problemos gali reikalauti atskirų susitikimų su tarpininku prieš bandant pasiekti bendrą susitarimą. Tarpininkas yra aktyvus, didelį dėmesį skiriantis vaikams. Advokatų vaidmuo ribotas, jų dažniausiai prašoma tik peržiūrėti susitarimą.[29] Daugiau informacijos apie terapinį modelį 57 – 62 psl.

2.1. Lengvinantysis šeimos mediacijos modelis (facilitative model)

Bendrai kalbant, lengvinančioji (fasilituojančioji) mediacija yra daugiau ar mažiau taikoma kiekvienoje mediacijos sesijoje, kadangi kokį modelį tarpininkas betaikytų, jis visada kažkuria dalimi veikia ir kaip fasilitatorius, kurio tikslas – palengvinti šalių bendravimo procesą. Pažymėtina, kad klasikinės mediacijos definicijos pateikia nuorodą į tarpininko lengvinamąjį (fasilituojamąjį) vaidmenį, net jei tiesiogiai žodis – fasilitavimas - ir neminimas. Anot mediacijos klasiko Mooro (1996), mediacija – tai „abiems šalims priimtino trečiojo asmens intervencija į derybų procesą ar konfliktą, kuris turi apribotą arba iš viso neturi jokios sprendimų priėmimo galios, bet kuris **padeda** į konfliktą įtrauktoms šalims savanoriškai priimti abipusiai priimtiną ginčo sprendimo rezultatą“.

Kiti autoriai proceso palengvinimo arba fasilitavimo terminą naudoja tiesiogiai pateikdami mediacijos apibrėžimą: „Mediacija – tai **palengvintos derybos**, kuriose trečioji nešališka šalis (tarpininkas) **palengvina** tarp ginčo šalių vykstančias derybas“ (Leeson, Johnston, 1998). „Visapusė skyrybų mediacija – tai **palengvintas** sprendimų priėmimo procesas poroms, kurių santykiai yra besibaigiantys arba jau pasibaigę ir kuriems reikalinga pagalba dėl finansinių klausimų, vaiko auklėjimo reikalų ar kitų aspektų“ (Brown, 1997).

[29] Divorce mediation – models of mediation, b/m [žiūrėta 2008 12 18].

Taigi lengvinančioji mediacija – tai toks tarpininkavimo procesas, kai tarpininkas yra atsakingas už patį procesą, o šalys už jo rezultatą. Tarpininkas uždavinėja šalims klausimus, vertina ir normalizuoja šalių požiūrius į ginčą, tiria šalių interesus, pasislėpusius po šalių pozicijomis ir padeda šalims ieškant ir analizuojant galimas sprendimų alternatyvas. Šio proceso metu tarpininkas neteikia jokių rekomendacijų, jokiu pavidalu neišreiškia savo nuomonės dėl šalių ginčo ir neprognozuoja, ką nuspręstų teismas, jeigu šalys į jį kreiptųsi. (Folberg et al., 2004)

Anot kai kurių autorių, lengvinančioji mediacija - tai tikroji, grynoji mediacija. Ji labai tinkama šalių, kurias sieja glaudūs, pastovūs tarpusavio santykiai, konfliktams spręsti siekiant išsaugoti šalių santykius, konstruktyvų bendravimą. Taigi šeimos narių ar išsiskyrusių sutuoktinių, kurie net ir po santuokos nutraukimo lieka susieti pareigomis savo vaikams, konfliktams spręsti, šis modelis turėtų būti dažnai taikomas. Tarpininkas padeda tokioms šalims suprasti viena kitos požiūrius, įsitikinimus ir pagrindinis mediacijos tikslas yra atrasti sprendimo variantus, tenkinančius abiejų šalių interesus.[30]

Išskiriami keturi pagrindiniai lengvinančiosios šeimos mediacijos modelio bruožai:

1. Lengvinančioji mediacija yra nukreipta į procesą. Tarpininkas šiame modelyje koncentruojasi į ginčo šalių sąveikos procesą. Jis nesielgia kaip ekspertas, tik padeda šalims efektyviai bendrauti, o šalys jau pačios nusprendžia, apie kokius klausimus ir kokiu eiliškumu juos svarstys. Tarpininkas gali teikti rekomendacijas, susijusias su procesu, bet jis neteikia jokių rekomendacijų, susijusių su galutiniu šalių ginčo sprendimo variantu.
2. Lengvinančioji mediacija koncentruojasi ties klientais. Tarpininko užduotis yra padėti klientams efektyviai tarpusavyje bendradarbiauti ir spręsti problemas. Klientai yra patys atsakingi už proceso sėkmes ar nesėkmes, kadangi jie yra mediacijos proceso šeimininkai. Šalys pačios nustato proceso tikslą, vertina informaciją, kuria sprendimų alternatyvas, analizuoja tų alternatyvių sprendimų galimas pasekmes. Jei procese dalyvauja ir advokatai, jų vaidmuo yra padėti šalims, bet jokiu būdu nevesti derybų už šalis. Tarpininkas tokiu atveju bendradarbiauja su šalių advokatais, kad padėtų jiems bendraujant su šalimis.
3. Lengvinančioji mediacija koncentruojasi į ginčo šalių bendravimo procesą. Tarpininko pagrindinė funkcija – užtikrinti efektyvų bendravimo procesą tarp šalių, o galutinis tikslas – padėti joms išmokti bendrauti viena su kita apie joms rūpimus klausimus. Dažniausiai šiam tikslui pasiekti, tarpininkas iš pradžių dirba atskirai su abiem šalimis, kol jos yra pasiruošusios tiesioginei sąveikai.
4. Lengvinančioji mediacija koncentruojasi ties šalių interesais. Tarpininkai stengiasi padėti šalims ištirti ir aiškiai suprasti jų poreikius bei interesus, o tada išsiaiškinus kiekvienos šalies interesus, bando šalims akcentuoti bendrus abiejų interesus.

[30]Facilitative mediation – what it is and why it works, b/m [žiūrėta 2009 11 10].

Lengvinančioji mediacija remiasi prielaida, kad šalys pačios geriausiai žino, koks sprendimas joms bus tinkamiausias, todėl tarpininkas turi tik sudaryti sąlygas efektyviam šalių bendravimui, kurio metu šalys ir spręs joms svarbius klausimus. Lengvinančiosios mediacijos prielaidos:

- Tėvai geriausiai žino, kas yra geriausia jų vaikams.
- Šeimoms, ateinančios į mediacijos procesą, labiausiai reikia pagalbos bendraujant, o ne tarpininko pagalbos teikiant konkrečius patarimus ar informaciją.
- Labai svarbu įgalinti asmenis spręsti jų pačių problemas jiems patiems priimant sprendimus.
- Ekspertai, giminės, draugai dažniausiai duoda šalims daug patarimų, ką jie turėtų daryti, bet mažai kas stengiasi padėti tėvams tarpusavyje tiesiogiai ir atsakingai bendrauti.
- Savanoriškai ir be prievartos priimti sprendimai yra žymiai galingesni, pastovesni ir efektyvesni nei tie, kurie buvo priimti dėl kitų asmenų spaudimo ar dėl pagarbos ekspertams.
- Geras, tinkamas procesas veda prie tinkamo bendravimo.
- Geras bendravimo procesas veda prie efektyvaus susitarimo.
- Net jei žmonės yra labai nusiminę, niekuo nepasitikintys, pikti jiems vis tiek galima padėti efektyviai ir konstruktyviai bendrauti tarpusavyje.
- Šalių klausimai ir rūpesčiai sprendžiami ne remiantis įstatymais ar teismų praktika, bet atsižvelgiant į jų specifinius poreikius ir interesus.

Tarpininko funkcijos šiame modelyje:

- Padėti žmonėms papasakoti savo istoriją. Dažnai šeimos mediacijoje norint visiškai, pilnai išspręsti šalių konfliktą, privalu leisti šalims išsakyti savo istoriją – savo jausmus, požiūrį į problemas. Tarpininkui tokiu atveju kyla dilema: ar leisti šalims tą istoriją išsakyti tiesiogiai vienas kitam ar visų pirma rengti atskirus susitikimus, kurių metu šalys iš pradžių papasakotų savo istoriją tarpininkui, o jis padėtų ją papasakoti kitai šaliai daug konstruktyvesniu būdu nekaltinant, nesmerkiant jos. Tarpininkas turi nuspręsti, kokiu metu šis istorijų pasakojimas turi įvykti. Dažnai nutinka, kad jis įvyksta tik tada, kai jau yra susitarta dėl esminių ginčo dalykų ir šalys jaučiasi daug saugiau nei proceso pradžioje. Tai daroma norint iki galo išspręsti konfliktą, kad neliktų jokių nuoskaudų.
- Apibrėžti kiekvienos iš šalių interesus. Tarpininkas stengiasi matyti šalių konfliktą iš kiekvienos šalies pozicijų ir bando performuluoti kiekvienos šalių susirūpinimą keliančius klausimus pozityviai ir konstruktyviai. Tarpininkas daug dirba su kiekvienos iš šalių interesais. Čia kyla problema, kadangi tarpininkas kartais gali nepakankamai ištirti šalių interesus arba priešingai, gali pasinerti į juos per giliai, kadangi kiekviena šalis turi daugybę interesų ir tikrai ne visada yra būtina visus juos patenkinti. Dar viena problema- ne visi interesai yra teigiami ir konstruktyvūs (pvz. interesas nutraukti

bendravimą su kita šalimi, siekis atkeršyti, siekis kontroliuoti kito sutuoktinio gyvenimą), kartais rekomenduojama tokius neigiamus interesus palikti nuošalyje, jei jie nevaidina lemiamo vaidmens šalių konflikte, tačiau jei jie yra labai svarbūs tarpininkas privalo rasti būdą, kaip su jais tvarkytis.

- Šalių bendravimo palengvinimas. Tai yra svarbiausia lengvinančiąją mediaciją taikančio tarpininko funkcija. Kad tinkamai įvykdytų šią funkciją tarpininkas privalo būti puikus klausytojas (turi turėti labai gerus aktyvaus klausymosi įgūdžius), gerai įvaldęs „įrėminimo keitimo“ techniką ir efektyvaus bendravimo tarp šalių mokytojas. Tarpininkas pirmiausia privalo šalis išmokyti reikšti savo mintis ir rūpesčius konstruktyviu būdu, atidžiai išklausyti viena kitą, atsakyti į kitos šalies replikas konstruktyviai.
- Išeities iš aklavietės paieška. Šiame modelyje tarpininkas patenka į gana keblią padėtį aklavietės atveju, kadangi jis negali siūlyti šalims jokių galimų sprendimo variantų, negali teikti jokių patarimų ar daryti šalims spaudimą. Dažniausiai atsidūrus aklavietėse tarpininkui rekomenduojama išlikti kantriam, ramiam ir atkakliam. Tarpininkas galėtų pamėginti rasti konstruktyvią problemos formuluotę ir tada padėti šalims dirbti su ja. Įdomus dalykas, kuris kartais šiuo atveju gali padėti – tai leisti šalims likti aklavietėje, neskubinant jų spręsti problemą tol, kol jos įsitikins, kad jas jaudinantys dalykai buvo išgirsti. Tačiau su tuo reikia elgtis atsargiai, nes šalys gali taip ir nepajudėti iš aklavietės ir tokiu atveju visas procesas žlugs.
- Šalių susitarimo įtvirtinimas. Tarpininkams dažnai kyla pagunda rengiant galutinį šalių susitarimą įterpti į jį savo minčių, idėjų, tačiau lengvinantįjį modelį taikantiems tarpininkams griežtai draudžiama tai daryti. Jie privalo griežtai naudoti tik šalių mediacijos proceso metu pasiektus sutarimus ir net, jei tik įmanoma, vartoti tikslius šalių pavartotus žodžius. Draudžiama šalims patarinėti, kad jie jau pasiekė etapą, kuriame laikas pradėti rašyti galutinį susitarimą.

Modelio kritika. Didelį susirūpinimą kelia tai, kad lengvinantįjį modelį taikantys tarpininkai dažnai neaprūpina šalių visa joms reikalinga informacija, tai apima ir informaciją apie kitas galimas teisines šalių ginčo sprendimo procedūras. Dar vienas rūpestis – toks modelis gali šalis paversti bejėgėmis ir pernelyg padidinti šalių tarpusavio jėgos disbalansą, nes tarpininkas negali padėti silpnesnei šaliai įsiterpdamas į jų konfliktą reikiamu momentu. Galiausiai, teigiama, kad kai tarpininkas susikoncentruoja ties šalių interesų patenkinimu, jis neišvengiamai koncentruojasi ir ties rezultatu ir taip pažeidžia vieną esminį šio modelio principą – išimtinį koncentravimąsi į procesą. (Folberg et al., 2004)

Visgi nors ir su kai kuriais trūkumais, lengvinančioji mediacija yra taikoma gana dažnai, kaip jau minėjau joje slypi visa mediacijos esmė. Pritaikytas tinkamai, lanksčiai ir išmintingai, šis modelis padeda šalims aiškiai išreikšti savo apsisprendimo teisę bei įgalina pačias šalis priimti joms svarbius sprendimus.

2.2. Transformacinis modelis

Skyrybų mediacijoje daug metų išdirbę tarpininkai teigia, kad konfliktas asmenis priverčia prieštarauti sau patiems ir kitiems ir tai sąlygoja atstumiantį elgesį. Toks elgesys paverčia asmenis silpnais, nutraukia ryšius su aplinkiniais. Konfliktas pagreitina krizę žmonių tarpusavio santykiuose ir ta krizė ir yra pagrindinė priežastis, kodėl asmenys kreipiasi į tarpininkus.

Kas gi vyksta konflikto metu? Konfliktas visų pirma paveikia asmenis, paversdamas juos silpnais, nesugebančiais susitvarkyti su situacija, dėl ko žmonės jaučiasi sutrikę, neryžtingi, nuolat yra nežinioje, kaip jiems derėtų elgtis. Tuo pačiu metu asmenys tampa egocentriški – koncentruojasi tik ties pačiais savimi, stipriau jaučia poreikį save ginti, tampa įtaresniais, priešiškesniais, užsisklendusiais. Čia prasideda uždaras ratas: kuo silpnesnis asmuo jaučiasi, tuo daugiau uždaras ir priešiškas jis tampa kitiems ir kuo priešiškesnis jis yra kitiems, natūralu, kad tuo priešiškesni jam yra aplinkiniai. Pastebėjęs aplinkinių neigiamą elgesį šis asmuo jaučiasi dar silpnesnis ir priešiškesnis. Kitaip šis procesas vadinamas konflikto eskalacija. Jis paverčia prieš tai buvusį malonų ir pagarbų asmenų bendravimą negatyviu, destruktyviu būtent dėl šio ydingo rato. Asmenys, kurie kreipiasi į tarpininkus, visų pirma nori sustabdyti konflikto eskalaciją ir atkurti šalių žmogiškus santykius. Jiems ne tiek svarbu pasiekti tą konkretų konflikto sprendimą, kiek jie nori atsikratyti karčios konfliktinės patirties, kas leistų jiems toliau ramiai gyventi. Transformacinė mediacija būtent tuo ir užsiima. Ji padeda sustabdyti ydingą ratą, grąžinant šalių santykiams pagarbą, efektyvų bendravimą.

Transformacinės mediacijos teorija teigia, kad konfliktas eskaluojasi dėl asmenų patiriamo silpnumo jausmo ir egocentrizmo. Kita vertus, ši teorija teigia, kad asmenys turi įgimtus gebėjimus greitai atstatyti jų stiprybę ir jautrumą, geraširdiškumą aplinkiniams bei įgimtą gebėjimą greitai atgauti dvasines jėgas, o tai leidžia asmenims kovoti su jų silpnumu ir egocentrizmu. Taigi norint sustabdyti ydingą ratą reikia aktyvuoti šias įgimtas asmens savybes. Taikant transformacinį modelį, asmenys tampa stipresni, ramesni, labiau savimi pasitikintys, ryžtingesni bei sugeba aiškiai reikšti savo mintis. Be to, jie tampa jautresni, dėmesingi vieni kitiems, atviresni, labiau pasitikintys . Kuo stipresnis asmuo jaučiasi, tuo atviresnis jis tampa aplinkiniams, kuo atviresnis jis yra aplinkiniams, tuo aplinkiniai jaučiasi stipresni ir saugesni ir dėl to tampa atviresni šiam asmeniui, kuo atviresni jie yra tam asmeniui, tuo jis jaučiasi stipresnis ir saugesnis (Folberg et al., 2004).

Taigi transformacinio modelio metu vyksta du esminiai pokyčiai: *įgalinimas ir pripažinimas*. Įgalinimas, anot Bush ir Folger, tai galimybės apibrėžti šaliai rūpimus klausimus ir ieškoti jai priimtinų

sprendimų suteikimas, o pripažinimas – tai leidimas šaliai išgirsti kitos šalies požiūrį, lūkesčius ir suprasti, kaip kita šalis apibrėžia problemą ir kodėl ji siekia sprendimo konkrečiu būdu. Dažnai įgalinimas ir pripažinimas leidžia šalims judėti susitarimo link, bet tai nėra pagrindinis transformacinės mediacijos tikslas. Pagrindinis tikslas yra – skatinti šalių įgalinimą ir pripažinimą tokiu būdu suteikiant joms galimybę nagrinėti dabartinę ir vėliau kilsiančias problemas konstruktyviu, efektyviu, tarpusavio bendradarbiavimo būdu.[31]

Tarpininkų, naudojančių šį modelį, pagrindinė užduotis – padėti šalims kuriant šias permainas: silpnumą verčiant stiprybe, o egocentrizmą – jautrumu kitiems. Pagrindiniai transformacinio modelio aspektai:

- Mediacija apibrėžiama kaip procesas, kuriame trečioji šalis padeda šalims keisti jų tarpusavio sąveikos konflikte kokybę nuo neigiamos, destruktyvios iki teigiamos, konstruktyvios.
- Tarpininko pagrindinis vaidmuo – padėti šalims vykdyti pozityvias jų bendravimo permainas akcentuojant įgalinimą ir jautrumą. Tai daroma aktyvinant įgimtas asmenų savybes stiprybei ir jautrumui.
- Tarpininko funkcijos: skatinti ir remti asmenų įgalinimą, tačiau jokiu būdu nedaryti to už juos vienašališkai priimant svarbius sprendimus bei skatinti asmenų empatijos vieni kitiems jausmą, kuris padėtų jiems pamatyti vienas kitą naujai.

Tarpininkai taiko tam tikras **technikas** naudojant šį modelį. Viena iš technikų - **atidus šalių bendravimo stebėjimas**. Visų pirma tarpininkas labai atidžiai seka šalių pokalbį ir šalių išsakomas replikas vienas kitam. Jis koncentruojasi ties silpnumo ir egocentrizmo indikatorių tyrimu. Pvz. jei šalis klausia: „ką aš turėčiau daryti“? arba išsako tokį teiginį: „aš esu iš tiesų sutrikęs“, tai yra indikatorius, kad šalis jaučiasi bejėgė, apimta nevilties. Kitas pavyzdys: šalis klausia: „ko tu kito gali tikėtis iš asmens, atsidūrusio mano situacijoje“? rodo negatyvų požiūrį į kitą šalį bei egocentrizmą. Taigi tarpininkas aptikęs tokius indikatorius, atidžiai juos išanalizuoja ir tada pateikia šalims pozityvius atsakymus į tokias replikas.

Kitos technikos – **jausmų atspindėjimas ir apibendrinimas -** išplaukia iš tarpininko aktyvaus klausymosi, nes dėmesingas, aktyvus klausymasis yra daugelio technikų, naudojamų tarpininkavime, pagrindas. **Jausmų atspindėjimo** metu tarpininkas paprasčiausiai pakartoja, tai, ką išgirdo iš šalies, naudodamas žodžius, artimus šalies pavartotiems žodžiams, net jei šalies kalba negatyvi, emocinga. Tarpininkas šiuo atveju nešvelnina šalies išsakytų žodžių, tik juos pakartoja be emocijų, pvz. tarpininkas nesikreipia į kitą šalį su pykčiu, tik pasako tą patį teiginį pripažindamas kitos šalies pyktį. Naudodamas panašų žodyną tarpininkas leidžia šaliai pasirinkti, ar plėsti pyktį, aiškinti jį ar jį

[31] Bush and Folder, b/m [žiūrėta 2009 11 09].

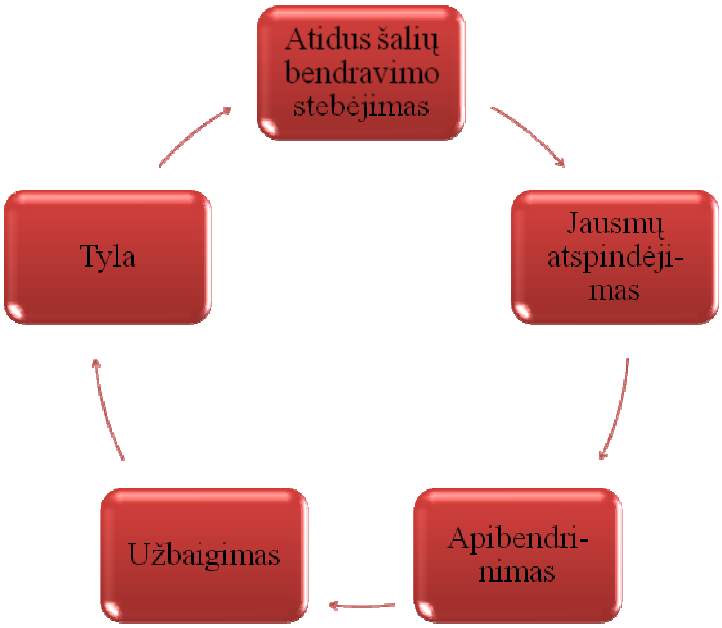
sušvelninti sumažinant priešiškumą. Jausmų atspindėjimas ypač efektyvus tose situacijose, kai šaliai reikia padėti apgalvoti jai neaiškius dalykus, dėl kurių ji nėra tikra. Tokiu atveju šaliai leidžiama klausytis savęs ir kalbėtis su savimi įnešant į situaciją aiškumo ir šaliai įgaunant pasitikėjimo dėl to, ką ji sako. Kitai šaliai tai suteikia galimybę išgirsti tai, ko ji galbūt iš pirmo karto neišgirdo ar nesuprato. Iš dalies ši technika atrodo labai paprasta, kadangi viskas, ką reikia padaryti, tai tik atidžiai klausytis šalių ir pakartoti tai, ką šalis pasakė, tačiau toli gražu viskas nėra taip paprasta. Yra labai sudėtinga klausytis to, kas buvo pasakyta ir tiksliai tai atkartoti nieko nepridedant ir nesmerkiant. Tarpininkas netinkamai pritaikęs šią techniką gali sustiprinti vienos šalies poziciją ir kitai šaliai gali atrodyti, kad tarpininkas ją palaiko, kitą vertus, tarpininkui gali būti sunku apsimesti, kad jis nepastebi, jog ta išsakyta šalies pozicija prieštarauja teisės aktams ar moralės standartams. Kad to išvengtų tarpininkas turi naudoti jausmų atspindėjimo techniką švelniu, atsargiu tonu, stengiantis parodyti šalims, kad jis tiesiog bando išsiaiškinti, kas buvo pasakyta, tam, kad padėtų šalių bendravimui, ir jokiu būdu jų nesmerkia.

Kai jau šalys yra pasiruošusios tiesioginio bendravimo procesui tarpininkas pradeda taikyti **apibendrinimo** techniką. Ši technika skiriasi nuo jausmų atspindėjimo, nes jausmų atspindėjimo metu tarpininkas kalbasi su viena šalimi, kai kita tik klausosi, o apibendrinime tarpininkas kalbasi su abiem šalimis ir analizuoja didelį šalių išsakytos informacijos kiekį. Tarpininkas apibendrina esminius šalių pokalbio dalykus. Jis atskleidžia tai, kas buvo pasakyta abiejų šalių. Apibendrinimas naudojamas po ilgų šalių tarpusavio pasisakymų, kai šalys išsisemia. Tai padeda, kai šalys nebežino, ką toliau daryti ir apie ką kalbėti, kai jos jaučiasi įstrigusios ties kažkuriuo klausimu. Apibendrinimo metu yra peržiūrima ir reziumuojama, ką šalys pasakė, taigi šalys prisimena, apie ką kalbėjo, ir tai padeda joms planuoti, ką jos nori daryti toliau. Apibendrinimas reikalauja gerų tarpininko įgūdžių prisimenant pokalbį ir išryškinant esminius dalykus. Apibendrinimas yra labai galingas įrankis formuojant šalių įgalinimą, nes jis išryškina šalių nuomonių skirtumus ir pasirinkimus, kuriuos jos priima.

Užbaigimo technika. Ji gali būti naudojama pabaigti apibendrinimui, paklausiant šalių, ką jos nori daryti toliau. Technika dažnai naudojama, kad leistų šalims suprasti, kad jos jau pasiekė etapą, kuriame laikas daryti pasirinkimus. Pvz. jei šalys svarstė vieną problemą, tačiau ją paliko ir pradėjo svarstyti antrą ir trečią, tarpininkas gali apibendrinti diskusiją ir paklausti šalių, ar jos nori toliau nagrinėti naujai atrastas problemas, ar visgi geriau sugrįžti prie pirmosios. Šios technikos pagrindas – klausimai. Klausimai dažniausiai yra atviri, kviečiantys šalis gilesnei diskusijai, pvz. ar yra dar kažkas, ką norėtumėte pridurti?

Dar viena technika – **tyla**. Tarpininkas turi nebijoti tylos. Kartais ji būtina, kad leistų šalims gerai apgalvoti, ką atsakyti viena kitai. Tarpininkas neprivalo imtis specialių veiksmų vien tam, kad išvengtų tylos. Be to, labai svarbus yra ir tarpininko akių kontaktas su šalimis bei jo kūno kalba. Vien pažvelgęs

į kitą šalį tarpininkas tokiu būdu gali jai suteikti žodį arba priešingai, be žodžių tarpininkas gali nutraukti šalies pasisakymą.

3 pav. **Transformaciniame modelyje naudojamos technikos**

Naudodamas šį modelį tarpininkas tik seka šalių sąveikos procesą ir padeda joms, kad ir ką jos nusprendžia daryti. Jis negali kištis į šalių diskusiją užduodamas klausimą, kuris ją nutrauktų, pvz. šalys kalba apie praeitį ir aiškinasi tam tikrus dalykus, bet tarpininkas užduoda klausimą apie jų ateitį. Kartais tai padeda, tačiau dažnai norint išspręsti konfliktą reikia skirti dėmesio ir šalių rūpesčiams dėl praeityje vykusių įvykių. Dar vienas pavyzdys: moteris teigia, kad jaučiasi labai vieniša ir pasimetusi, bet tarpininkas atsako, kad visi taip jaučiasi skyrybų atveju, tačiau visgi tarpininkas turėtų tokiu atveju leisti moteriai apie tai pilnai išsikalbėti ir išsakyti savo nerimą (Folberg et al., 2004).

Transformacinis modelis, pradėtas taikyti reikiamu metu, padeda šalims išvengti konflikto eskalacijos, o tai yra labai svarbu norint palaikyti konstruktyvius šalių santykius. Be to, jis leidžia šalims pasijusti procese svarbiausiomis, kadangi tik nuo jų priklauso, kokie klausimai ir kada bus sprendžiami. Taikomos technikos gana dažnai naudojamos įvairių rūšių (ne vien tik šeimos) mediacijos sesijose, kadangi yra efektingos ir nesunkiai pritaikomos.

2.3. Įvertinamasis modelis

Šis modelis yra gana neįprastas, nes jame tarpininkas, priešingai nei kituose modeliuose, yra esminė mediacijos proceso figūra. Jis atlieka įvairius vertinimus. Vertinimas gali turėti daugybę

aspektų: tai gali būti konflikto vertinimas, šalių derybų proceso vertinimas, šalių elgesio derybų metu vertinimas, šalių prioritetų vertinimas, galimų sprendimo alternatyvų vertinimas ir galimos ginčo baigties teisme vertinimas. Vertinimas - tai analitinis procesas, reikalaujantis tarpininko koncentracijos ties konflikto esminiais taškais bei reikalaujantis rasti atsakymą į klausimą, ką reikia padaryti, kad šalys pasiektų susitarimą. Preziumuojama, kad tarpininkas sugeba ne tik palengvinti tarpininkavimo procesą, bet ir atlikti konflikto turinio vertinimą. Tarpininkas, taikantis šį modelį, privalo turėti daug patirties sprendžiant konfliktus, siaurai koncentruotis tik ties su byla susijusiais klausimais, atidžiai klausytis abiejų šalių, kad gerai suprastų esminius konflikto aspektus ir tada pateikti ekspertizę, ką šalys turėtų daryti. Dažniausiai įvertinimą teikiantis tarpininkas yra tam tikros siauros srities ekspertas, dėl to šalys juo visiškai pasitiki (Zumeta, 2002). Ekspertizę tarpininkas grindžia šalių stipriosiomis ir silpnosiomis pusėmis. Riskinas teigia, kad vertinimas apima tris aspektus:

1. abiejų šalių stipriųjų ir silpnųjų pusių įvertinimas;
2. sprendimo alternatyvų vystymas ir pasiūlymas šalims;
3. galimos ginčo baigties teisme spėjimas, jei šalys į jį kreiptųsi.

Taigi šiame modelyje tarpininkas jau ne tik vadovauja procesui, bet ir pats aktyviai įsitraukia į šalių konflikto procesą.

Įvertinamosios mediacijos **privalumai:**

1. Visuomet pasiekiamas susitarimas, nes kai ateina tam tinkamas metas tarpininkas suformuluoja ir šalims pateikia savo nuomonę, ką jos turėtų daryti, ir todėl šalys daug greičiau išsprendžią ginčą.
2. Šiuo modeliu pateikiama tarpininko ekspertizė apie šalių ginčą, kas padeda šalims apsirūpinti reikiama informacija. Skyrybų metu šalys išgyvena didelę traumą, natūralu, kad jos tuo metu nežino visų teisinių klausimų, kuriuos jos turi išspręsti, jos gali nematyti plataus pasirinkimų spektro bei net neįtarti, kaip jų konfliktą išspręstų teismas. Tada į pagalbą ateina tarpininkas ir pateikia ekspertizę, kurioje atsispindi visa reikalinga šalims informacija.
3. Taikant šį modelį mediacijos procesas yra žymiai efektyvesnis. Yra sutrumpinama bendra proceso trukmė, kadangi tarpininkas esant tinkamam momentui šalis judina link sprendimo. Tai gerai tuo atveju, kai šalys nepaliaujamai analizuoja tuos pačius dalykus, nors dėl jų jau buvo susitarta.
4. Šis modelis padeda tais atvejais, kai egzistuoja disbalansas tarp šalių. Kai reikia kuo nors įtikinti stipresnę šalį, tarpininkui tai padaryti yra žymiai lengviau nei kitai silpnesnei šaliai. Skyrybų mediacijoje tiek vyras, tiek žmona tikisi, kad tarpininkas patvirtins būtent jo poziciją, deja realybėje taip nebūna ir tarpininko vertinimas būna visada palankesnis vienai ar kitai pusei.

5. Tarpininko pateikiamas įvertinimas suteikia šalims priežastį jam paklusti. Šeimyniniuose konfliktuose, kurie tęsiasi ne vienerius metus šalims tiesiog nelengva daryti kompromisus, nes po ilgų metų destruktyvaus bendravimo, jos nebesugeba tinkamai bendrauti, tokiu atveju tarpininkas, atidžiai išstudijavęs jų atvejį ir pateikęs savo vertinimą, suteikia šalims pretekstą jį priimti. Pvz., tėvas buvo viešai pareiškęs, kad jo žmona daugiau vaiko nebematys, bet tarpininkavimo proceso metu tarpininkas leido jam suprasti, kad tai neįmanoma, tačiau kadangi apie tai buvo pareikšta viešai, tėvas nusileisti nebegalėjo dėl savo reputacijos, įvaizdžio aplinkinių akyse, tokiu atveju jis visiems paaiškino, kad jis tiesiog pakluso tarpininko sprendimui, nors jis su juo ir nesutinka, tačiau tai buvo geriausia vyrui likusi išeitis.
6. Tarpininko pateikiamas įvertinimas pasižymi aukšta kokybe, kadangi jis turi didelę patirtį sprendžiant panašius ginčus ir jis geriausiai žino kaip nepažeidžiant įstatymų padėti abiems sutuoktiniams.

Skirtingi atliekamo vertinimo aspektai:

1. Tarpininkas gali koncentruotis ties paties *derybų tarp šalių proceso vertinimu*. Jis stebi derybų procesą ir jam pasibaigus pateikia savo vertinimą, apie tai, kas vyko tarp šalių. Jis gali įvertinti derybų proceso dinamiką, kiekvienos iš šalių pastangas siekiant abiems tinkančio sprendimo, identifikuoti barjerus, trukdančius priimti spendimą.
2. Koncentravimasis ties *šalių elgesiu* tiek derybų proceso metu, tiek kituose mediacijos etapuose. Mediacijos sesijos gali būti vienintelė vieta, kur šalys susitinka ir bendrauja viena su kita, tarpininkas vertindamas šalių elgesį tai atidžiai stebi ir telkia savo dėmesį ties tais šalių veiksmais, kurie veda prie susitarimo arba priešingai trukdo jį pasiekti. Šalių elgesio vertinimas šiuo atveju neturi nieko bendro su psichoterapija, kadangi tarpininkas stebi ir vertina tik tą šalių elgesį, kuris lemia mediacijos proceso sėkmę.
3. Vertinimas gali apimti *šalių prioritetų vertinimą*. Čia turima omenyje tiek šalių prioritetai mediacijos procese – rezultatas, tiek ir bendri gyvenimo prioritetai. Tarpininkas turi išsiaiškinti abiejų šalių prioritetus ir tada juos įvertinti, kadangi tai labai svarbu galutiniam šalių susitarimui, kuris atspindėtų maksimaliai abiejų šalių prioritetus.
4. *Galimų sprendimo alternatyvų vertinimas*. Ne visos šalių pasiūlytos alternatyvos yra efektyvios, ilgalaikės, reikalaujančios vienodo šalių įsipareigojimo, todėl tarpininkas šiuo atveju remdamasis savo patirtimi, pateikęs vertinimą padeda šalims surasti geriausią sprendimo alternatyvą.
5. *Šalių ginčo baigties teisme vertinimas*. Jei šalys bijos, kad joms nesusitarus taikiai, teismas priims nepalankesnį sprendimą, tai gali jas paskatinti susitarti taikiai.

Retai kada tarpininkas viename procese naudoja visus vertinimo būdus, kadangi tai yra labai sudėtinga ir nėra būtina kiekvienoje byloje.

Naudojamos technikos. Šiame modelyje tarpininkas savo nuožiūra pasirenka, ar jam teikti savo vertinimą **instrukcijų** ar **pasiūlymų** pavidalu. Klientams, kurie yra labai dėmesingi, susikaupę labiausiai tinka pasiūlymai, kadangi jie supranta, ką tarpininkas tuo norėjo pasakyti ir sugeba tuo pasinaudoti, tačiau ypač emocingiems, sutrikusiems klientams labiau tiktų tarpininko instrukcijos, nes jiems sunku suprasti tarpininko subtilias užuominas ir jiems jau reikia tiesioginių tarpininko nurodymų, ką jiems reiktų daryti. Kitas tarpininkui kylantis klausimas dirbant su šiuo modeliu yra kaip bendrauti su klientais: pateikiant **teiginius** ar klausiant **klausimus**. Abu variantai yra galimi, tik tinka skirtingose situacijose. Teiginių pateikimas yra aiškus, tikslus ir efektyvus metodas perteikiant šalims informaciją. Kai kuriems klientams to reikia, kad suprastų savo galimybes ir galėtų savarankiškai realiai vertinti situaciją. Tačiau kita vertus, toks tiesioginis tarpininko teiginių pateikimas gali įžeisti kai kuriuos žmones ir jie gali jaustis blogai, kai kitas asmuo nurodinėja, ką jie turėtų daryti. Klausimų uždavimas yra dažnai naudojama technika kiekviename mediacijos modelyje, kadangi jais gali būti reiškiama pagarba šalims ir vėlgi klausimu tarpininkas gali subtiliai pateikti šalims tam tikrą informaciją. Kita vertus, klausimai užima daugiau laiko, tarpininkui sunkiau jais išreikšti savo požiūrį ir kartais šalys gali likti niekada nesupratusios tikrosios klausimų esmės ir ko tarpininkas jais siekė. Rekomenduojama mano du minėtų technikų būdus derinti tarpusavyje: tarpininkas teikia instrukcijas kurdamas teiginius ir siūlo pasiūlymus užduodamas šalims klausimus. Nors kartais kvalifikuoti tarpininkai gali naudoti ir kitokį derinį, kai jie pateikia instrukcijas apdairiai apgalvotu klausimu ir siūlo pasiūlymus formuluodami teiginius.

Taikant šį modelį svarbu žinoti šiuos dalykus:

1. Tarpininko vertinimas turi vykti tam tikru palankiausiu metu. Tai būdas naudojamas išjudinti šalis iš aklavietės. Tarpininkui labai svarbu žinoti, kada yra metas pateikti vertinimą. Jei jis bus pateiktas per anksti, šalys jo net neišgirs, tačiau jei tai bus padaryta tinkamu metu, tai šalims padės pasiekti susitarimą. Tas tinkamas metas kiekvienoje mediacijos sesijoje ateina skirtingu laiku. Jis gali atsirasti dar parengiamojoje mediacijos stadijoje, kai pagrindinė užduotis yra tik apsibrėžti darbotvarkę, nes vertinant kas bus tinkama procesui, o kas ne, turės didelę reikšmę užtikrinant, kad šalys telks savo dėmesį tik ties esminiais klausimais. Kita vertus, vertinimas gali įvykti tik pačioje proceso pabaigoje, kai šalys sprendžia dėl turto dalybų.
2. Tarpininkas turi gerai apgalvoti savo teikiamo vertinimo stilių. Kai kuriems žmonėms reikia kuklaus, negriežto tarpininko pasiūlymo, formuluojamo klausimų pavidalu, o kitiems priimtina, kai savimi pasitikintis egocentriškas tarpininkas pateikia savo vertinimą tiesiogiai griežtai nurodant, kaip konkretus klausimas turi būti išspręstas.

3. Tarpininko teikiamo vertinimo pobūdis priklauso nuo jo santykių su šalimis. Kai kuriems tarpininkams yra svarbu užmegzti šiltus, draugiškus santykius su šalimis. Tokiu atveju jis mato šalis kaip kolegas su kuriais bendradarbiauja sprendžiant problemą. Žmonės tada tarpininku labiau pasitiki ir gerbia jo pateiktą vertinimą. Tačiau galimas ir priešingas variantas, kai tarpininkui visiškai nerūpi jo santykiai su klientais. Jie daugiau rūpinasi šalių susitarimo pasiekimu bet kokia kaina. Tačiau skirtingiems žmonėms tinka skirtingi dalykai ir kai kurie kaip tik gali norėti valdingo griežto tarpininko nurodymų.
4. Tarpininko formuluojamas vertinimas smarkiai priklauso nuo įvykio aplinkybių aiškumo. Jeigu šalių konfliktas yra tradicinis, nesudėtingas ir tarpininkas iš savo patirties žino, kad teismas priimtų tik tokį, o ne kitokį sprendimą, jo vertinimas yra drąsus, teikiamas tiesiogiai. Tačiau jei svarstomas šalių ginčas yra sudėtingas ir jo baigtis teisme neprognozuojama tarpininkas yra žymiai atsargesnis. Jis tada atsisako pateikti tiesioginį konkretų vertinimą, ką šalys turėtų daryti, ir pateikia tik subtilias užuominas, neapibrėžtus siūlymus. (Folberg et al., 2004)

Modelio kritika:

1. Šis modelis atima iš šalių galimybę pasiekti savarankiškus sprendimus, kadangi šalys gali būti įtikintos tarpininko, kad reikėtų daryti būtent taip, kaip jis siūlo, užuot vertinus dalykus patiems savarankiškai. Tokiu atveju šalys gali patirti nepasitenkinimą tiek sprendimu, tiek pačiu tarpininkavimo procesu.
2. Gali atsitikti taip, kad tarpininkas paprasčiausiai suklydo vertindamas šalių konfliktą ir pateikė klaidingą situacijos įvertinimą. Tokiu atveju pasekmės bus dramatiškos, o tarpininko reputacija smarkiai kris.
3. Tarpininko atliekamas įvykio vertinimas gali įvykti per greitai. Šalys gali taip ir nesuspėti pasinaudoti galimybe papasakoti savo istoriją, išsikalbėti. Johnstonas teigia: „Teisingas atsakymas netinkamu metu yra klaidingas atsakymas“. Jei tarpininkas užbėgs įvykiams už akių, net ir jam pateikus teisingą šalių konflikto vertinimą, šalys gali nusivilti pačiu procesu ir nepatenkinus šalių lūkesčių konfliktas liks pilnai neišspręstas.
4. Toks tarpininkavimo modelis gali smarkiai pakenkti šalių deryboms, kartais net be šanso žalą atitaisyti, kadangi tarpininkui pateikus įvykio įvertinimą derybos praranda prasmę: šalis, kuriai tarpininkas pateikia palankesnį vertinimą nebus linkusi daryti jokių kompromisų.
5. Tarpininko vertinimas gali neapimti visų svarbių konflikto aspektų. Jis dažnai elgiasi kaip teisėjas, pateikiantis situacijos vertinimą remiantis įstatymais, tačiau daugybė svarbių klausimų liks net nepaliesti.

6. Šį modelį turėtų taikyti tik teisinį išsilavinimą turintys tarpininkai, nes jis remiasi teisiniu situacijos vertinimu.
7. Šalys jaučiasi sutrikusios, nes vertinimas dažniausiai vyksta po šalių supažindinimo su mediacijos taisyklėmis, ypač pabrėžiant, kad jos yra proceso šeimininkės bei tik jos priima joms tinkamą sprendimą, tačiau vėliau proceso eigoje tarpininkas visgi pasiūlo šalims galimo elgesio variantus bei paaiškina, kas atsitiks, jei jos elgsis kitaip. Natūralu, kad šalys jaučiasi pasimetusios (Folberg et al., 2004).
8. Dažnai modelį taikantys tarpininkai daugiau domisi teisiniais dalykais, o ne šalių poreikiais ir interesais, nes jų pateikiamas vertinimas grindžiamas įstatymais ir teisine teisingumo sąvoka (Zumeta, 2002).
9. Galiausiai, įvertinamoji mediacija panaikina ribą tarp teisminio ir neteisminių ginčų sprendimo procedūrų. Kai kurie autoriai siūlo, kad šis mediacijos modelis turėtų būti taikomas teisminėse, o ne mediacijos procedūrose, nes jis paneigia mediacijos esmę (Folberg et al., 2004).

Nemažai autorių teigia, kad šis įvertinamasis modelis prieštarauja mediacijos esmei ir neturėtų būti taikomas tarpininkavimo procese, tačiau galimi įvairūs vertinimo variantai ir tokios vertinimo rūšys, kuriomis tarpininkas išreiškia savo nuomonę dėl šalių derybų proceso ar šalių bendravimo vertinimo nepaneigia mediacijos esmės. Priešingai, šis modelis gali būti labai naudingas, jei šalys kitais būdais nepajėgia išspręsti savo konflikto. Įvertinamasis mediacijos modelis tinkamas klientams, kurie linkę įsileisti tarpininką į jų konfliktą ir nebijo klausyti tarpininko teikiamų patarimų tam, kad išspręstų konfliktą. Akivaizdu, kad šį modelį turėtų taikyti tik labai patyrę tarpininkai.

2.4. Pasakojamasis (naratyvinis) šeimos mediacijos modelis

Pasakojamoji mediacija yra gana naujas mediacijos modelis, pradėjęs vystytis 1980-aisiais metais Australijoje. Modelio pradininkai - Winslade ir Monk. Yra teigiama, kad mediacija – tai istorijų pasakojimo procesas. Šalis dalyvauja mediacijos procese pasakodama savo istoriją, kita vertus, galimybė šaliai išsakyti savo istoriją ir jai būti išklausytai leidžia judėti link susitarimo priėmimo (Hansen, 2003).

Pasakojamosios mediacijos modelio šalininkai teigia, kad konfliktai kyla dėl netikslaus ir netinkamo žodžių vartojimo kasdieninėse situacijose. Kiekviena šalis kuria savo konflikto versiją atsirinkdama tik jai palankius faktus, diskutuoja apie tai su draugais, artimaisiais siekdama įtikinti juos, kad būtent ji yra teisi. Į kitos šalies istoriją yra kreipiama mažai dėmesio. Tačiau iš tiesų, mediacijos procese vienos šalies istorija niekada negali būti pateikiama kaip teisingesnė už kitos šalies istoriją. Pasakojamąja mediacija siekiama, kad šalys kuriam laikui paliktų savo susikurtas konflikto istorijas

nuošalyje ir pabandytų kartu sukurti naują bendrą istoriją, kuri pakeistų konfliktinę situaciją, palaikytų šalių dialogą bei pagerintų šalių tarpusavio santykius. Šiuo modeliu siekiama patobulinti šalių bendravimo procesą ir sukurti mechanizmus, kurių pagalba šalys spręs iškilusius nesutarimus ateityje. Šalių susitarimo priėmimas nėra pagrindinis šio modelio taikymo tikslas, daug svarbiau – bendros naujos istorijos sukūrimas, padedančios pagerinti šalių tarpusavio santykius.

Pasakojamoji mediacija susideda iš 3 etapų:

1. Kiekvienos šalies savo istorijos pasakojimo.
2. Konflikto modelių dekonstrukcijos.
3. Alternatyvios istorijos konstravimo.

Šie etapai ne visada nuosekliai eina vienas po kito, gali nutikti taip, kad iškyla poreikis sugrįžti prie jau įveikto etapo, o vėliau daryti šuolį į paskutinį praleidžiant prieš jį einantį etapą.

Pirmojo etapo – istorijų pasakojimo - metu tarpininkas atidžiai klausosi abiejų šalių pasakojimų ir bando nustatyti kiekvienos šalies poreikius ir interesus. Šiame etape tarpininkas užmezga kontaktus su abiem šalimis. Didelis dėmesys skiriamas fizinei aplinkai, pirminiams šalių žingsniams mediacijos procese bei šalių neverbaliniam elgesiui.

Antrojo etapo metu tarpininkas meta iššūkį šalių kuriamoms prezumpcijoms vienai apie kitą, apie save pačias ir apie konfliktą. Jis priverčia šalis suabejoti savo istorijų teisingumu. Tokiu būdu tarpininkas suteikia konfliktui konkretų pavidalą ir visą kaltę suverčia jam, parodydamas, koks jis blogas. Vėliau tarpininkas klausia šalių kaip konfliktas joms pakenkė. Mediatorius stengiasi šalis įtikinti, kad problema slypi ne šalyse, o konflikte, ir dėl to šalys kartu turi jį kontroliuoti.

Trečiasis etapas pradedamas įsitikinus, kad bendradarbiavimo tarp šalių istorija jau sukurta, tereikia ją atrasti. Tarpininkas gali užduoti tokius klausimus: kokios ateities Jūs norėtumėte? Ką norėtumėte išsaugoti iš praeities? Kaip galėtumėte užtikrinti teisingumą ir abipusę pagarbą vienas kitam? Mediatorius šiame etape taip pat turi ištirti neįvardytus šalių klausimus, kurie gali būti svarbūs naujos istorijos konstravimui. Taigi šiame etape padedant tarpininkui yra sukuriama nauja alternatyvi konflikto istorija, kuriai pritaria abi šalys ir kuri leidžia šalims priimti susitarimą bei pagerinti tarpusavio santykius.

Remiantis naratyviniu mediacijos modeliu, konfliktas – tai yra tikrovė, sukurta dviejų konfliktuojančių šalių. Ši tikrovė gali būti dekonstruota ir vietoj jos sukurta nauja, daug konstruktyvesnė, priimtinesnė abiems šalims, pakeičianti ankstesnę, konfliktinę tikrovę. Naujos tikrovės sukūrimas reiškia, kad konflikto šalių požiūris į tam tikrą problemą pasikeitė.

Naratyvinės mediacijos metu taikomos **technikos.** Technikų pagrindą sudaro klausimų formulavimas. Priešingai nei įvertinamajame modelyje, šį modelį taikantis tarpininkas neteikia šalims jokių nurodymų ar pasiūlymų, bet skatina šalis pačias pažvelgti į savo problemą kūrybiškai, iš naujų perspektyvų. Be to, klausinėjimas sumažina tarpininko atsakomybę už mediacijos proceso sėkmes ir

nesėkmes, nes viskas paliekama šalių rankose. Šalys yra taip pat skatinamos uždavinėti viena kitai klausimus. Ypač naudingi šiuo atveju yra 4 klausimų tipai:

1. Atviri klausimai, reikalaujantys plačių atsakymų. Jie padeda šalims susieti didžiąją dalį savo istorijų.
2. Uždari klausimai, į kuriuos gali būti atsakoma vienu žodžiu ar fraze. Kai šalis, kuriai buvo pateiktas klausimas, į jį atsako, kalbėti suteikiama teisė klausimą pateikusiam asmeniui. Šio tipo klausimai padeda tada, kai tarpininkui reikia atgauti proceso kontrolę, pvz. tarpininkas įsiterpia į šalių diskusiją užduodamas uždaro tipo klausimą ir šaliai atsakius, jis įgyja pagrindą kalbėti.
3. Pagalbiniai klausimai. Gali būti taikomi uždaro susitikimo metu, kai tarpininkas nori, kad šalis patvirtintų akivaizdžius faktus, pvz. Jūs juk norite, kad reikalai Jūsų šeimoje pasitaisytų, taip?
4. Padėties tyrimo klausimai. Norint gilintis į šalies pateiktą atsakymą, tarpininkas gali užduoti tokius klausimus: Kaip čia dabar? Kodėl? Gal galite papasakoti daugiau? Šalims atsakius į šiuos klausimus, paaiškėja jų poreikiai, interesai, tikrosios konflikto priežastys, todėl šio tipo klausimai yra patys svarbiausi. [32]

Naratyvinio modelio autoriai Winslade ir Monk pateikia daugybę klausimų pavyzdžių, kuriuos yra tikslinga užduoti taikant šį modelį:

- Kaip čia atsitiko, kad konfliktas nepanaikino Jūsų noro tarpusavyje kalbėtis ir kartu ieškoti problemos sprendimo?
- Kodėl užgauti jausmai ir kaltės jausmas nesulaikė Jūsų nuo mediacijos proceso nutraukimo?
- Ar praeityje niekada nėra nutikę taip, kad Jūsų įžeisti jausmai ir kaltės jausmas visiškai sugriovė visas Jūsų pastangas ieškant sprendimo?
- Ar paskutiniu metu esate įveikęs kaltės jausmą ir įžeistus jausmus?
- Kaip manote, ką galėtų reikšti faktas, kad Jūs sugebėjote susitarti šiuo klausimu?
- Kiek Jums svarbu faktas, kad ji pasiruošusi bendradarbiauti su Jumis ieškant bendro abiems palankaus sprendimo?
- Ką šis faktas naujo Jums pasakė apie Jus, ko anksčiau apie save nežinojote?
- Ką Jūsų nuolatinis pasitraukimas iš sudėtingų ir skaudžių konfliktinių situacijų galėtų pasakyti Jums apie Jūsų konfliktų sprendimo įgūdžius?
- Kaip manote ar bendradarbiavimas su kita šalimi Jums labiau padeda sprendžiant problemą nei ginčijamasis tarpusavyje?

[32] Angela Nagao, Norman R. Page, b/m [žiūrėta 2009 11 15].

- Jei visuomet kalbėtumėtės tarpusavyje taip civilizuotai ir pagarbiai, kaip manote kokie Jūsų santykiai būtų šiuo metu?
- Atsižvelgiant į Jūsų dabartinį situacijos vertinimą ir Jūsų abipusį norą užglaistyti žalojančias konflikto pasekmes, koks galėtų būti Jūsų kitas žingsnis?

Pasakojamasis mediacijos modelis nėra veiksmingas, jei konflikto eskalacija nėra stipri, tačiau esant sudėtingiems, sunkiems tarpusavio santykių konfliktams, šis modelis gali būti labai veiksmingas. Šeiminiai ginčai dažnai būna labai sudėtingi, emocingi ir daugelis autorių mano, kad šis modelis labai tiktų sprendžiant šeiminius ginčus, nes tinkamai pritaikius modelį, galimas gerų santykių ir abipusės pagarbos tarp šalių atkūrimas.

2.5. Modelis, remiantis šeimyninio smurto aukų dalyvavimą šeimos mediacijoje

Kiekvienais metais pasaulyje užregistruojama apie 6 milijonus fizinės prievartos prieš moteris atvejų. 76% moterų nukenčia nuo jų esamų ar buvusių sutuoktinių, sugyventinių. Kai kurie autoriai linkę griežtai laikytis nuomonės, kad esant šeimyniniam smurtui, šeimos mediacija neturėtų būti taikoma. Jie pateikia tokius argumentus prieš mediacijos taikymą šeiminio smurto atvejais:

- Saugumas. Aukų advokatai teigia, kad laikotarpis, kuomet moterys palieka savo smurtaujančius sutuoktinius, yra pats pavojingiausias dėl galimos pakartotinės fizinės prievartos. Kyla labai didelė grėsmė, kad smurtautojas šiurkščiai elgsis ar net užpuls buvusią sutuoktinę derybų metu. Be to, mediacijos metu smurtautojui suteikiama galimybė vėl tiesiogiai bendrauti su auka, kurios metu jis gali išgauti informacijos apie auką, kuri statytų į pavojų moters saugumą.
- Mediacijos procesas skatina bendradarbiavimą ten, kur jis sunkiai įsivaizduojamas, smurtautojo – aukos santykiuose. Toks procesas dažnai pasibaigia susitarimais, kurie skatina tolimesnį šių šalių kontaktą, santykių palaikymą dėl bendrų pareigų vaikams. Aukos dažniausiai būna išsigandusios, nuolaidžios, su viskuo sutinkančios, o tai reiškia, kad jos nesugeba efektyviai dalyvauti mediacijos procese ir todėl priimamas joms nepalankus susitarimas.
- Kyla susirūpinimas, kad tokiu atveju smurtautojo dalyvavimas mediacijoje taps sąlyga jam išvengti baudžiamosios atsakomybės.
- Net ir labai įgudęs tarpininkas nepajėgus išlyginti didelio šalių jėgos disbalanso.
- Tokios šalys apskritai netinka mediacijos procesui, kadangi yra nesąžiningos, nepasitiki viena kita, nesugeba bendrauti ir ieškoti kompromisų.

- Tarpininkas kartais gali net nežinoti apie smurtą ir jo įtaką mediacijos procesui, jei šalys tą labai gerai slepia arba jei auka to nepasako, nes bijo visuomenės pažeminimo ir jaučiasi dėl to sutrikusi.
- Kai kurios aukos net nesupranta, kad jos yra aukos, kadangi užaugo smurtaujančioje aplinkoje ir tokį elgesį laiko normaliu ir priimtinu.

Tačiau likusieji autoriai tvirtina, kad tinkamai apmokius mediatorius, tai visiškai įmanoma, ir iš tiesų aukų, patyrusių šeimyninį smurtą, dalyvavimas mediacijoje užsienio šalyse didėja.

Argumentai už šeimos mediacijos taikymą šeimyninio smurto atvejais:

- Teisminis procesas tik apsunkina ir taip jau sudėtingus šalių santykius eskaluodamas šalių konfliktą, didindamas jėgų disbalansą ir baigiasi laimėtojo – pralaimėtojo rezultatu.
- Žinojimas, kad tarpininkas nėra teisėjas ar nepalankių šalims faktų, kurie bus prieš jas panaudoti, rinkėjas, leidžia partneriams diskutuoti dėl susirūpinimą keliančių klausimų, ieškoti tinkamų saugumo užtikrinimo procedūrų.
- Moteriai, išdrįsusiai dalyvauti mediacijoje, suteikiama galimybė pareikšti partneriui, kad ji daugiau nebeaukos savo ir savo vaikų interesų dėl smurtautojo interesų. Šis procesas įgalina moteris, jos pagaliau jaučiasi, kad gali kažką pakeisti, kad nėra bejėgės. Tokiu būdu jos atgauna orumą, savigarbą, pasitikėjimą savimi.
- Visas darbas gali būti nukreipiamas šalių susitarimo paieškai, iš pradžių priimant trumpalaikius susitarimus, kurie yra nuolat peržiūrimi.
- Mediacijos procesas suteikia galimybę priimti kūrybiškus, netradicinius, konkrečioms šalims pritaikytus sprendimus.
- Gali būti taikomas terapinis mediacijos modelis, kurio metu keičiamas žmonių mąstymas ir jie išmoksta konstruktyviai bendrauti.

Efektyviai tokios šalys gali derėtis dėl šių klausimų: susitarimas dėl gyvenimo atskirai, bendravimo su vaiku tvarkos, turto padalinimo, finansinės paramos, susitarimas dėl vaikų atvežimo atskirai gyvenančiam tėvui, susitarimas dėl vaikų atostogų, susitarimas dėl veiklų, kuriomis užsiims tėvai su vaikais, susitarimas dėl skambučių dažnumo, medicininės priežiūros, mokyklos. Jokiu būdu mediacijos procese negalima tardyti dėl įvykusio smurto (kiek kartų, kaip dažnai smurtas vykdavo, faktų ieškojimas, ar iš tiesų smurtas vyko, jo intensyvumas), svarstyti dėl šalių susitaikymo (šeimyninio smurto atvejais šalių susitaikymas negali būti mediacijos tikslas), svarstyti apie šalių kaltę ar bausmės skyrimą (Folberg et al., 2004).

Pažymima, kad šeimyninio smurto atveju tarpininkavimo procese patartinas advokato dalyvavimas kartu su aukomis, kuris užtikrintų aukos informavimą apie proceso eigą ir jos teises, garantuotų jėgos disbalanso išlyginimą ir į pirmą vietą keltų aukos saugumą bei teisingo sprendimo priėmimą. Amerikoje taikant šį modelį reikalaujama, kad dalyvautų ir psichologas, kuris padėtų aukos

ir smurtautojo bendravimui bei jų ir tarpininko bendravimui. Keliami labai dideli reikalavimai tarpininkų, dirbančių su šiuo mediacijos modeliu, kvalifikacijai.[33]

Saugumo užtikrinimo procedūros:

- Smurto šalių santykiuose analizė (*angl. screening*) - yra užduodami aiškūs tiesioginiai klausimai apie buvusį ir esamą smurtą tam, kad būtų įvertinama šeimyninio smurto dinamika, būsimo smurto tikimybė. Rūšys:
  a) klausimyno pateikimas šalims, siunčiamas joms, kad būtų užpildytas iki pirmos mediacijos sesijos. Svarbu būti atsargiems, kad konfidenciali informacija, tokia kaip kitos šalies adresas, telefono numeris, netyčia nebūtų atskleistas kitai šaliai. Klausimyno paskirtis – nustatyti, ar mediacija tinka konkrečioms šalims, ir ar reikėtų pirmą susitikimą rengti kartu ar atskirai. Klausimynas taip pat atlieka šalių informavimo funkciją, nes jame dažnai nurodoma ir esminė informacija apie mediacijos procesą, jos privalumus bei atvejus, kada jos naudojimas abejotinas. Kartais toks klausimynas šalių gali būti pildomas jau tarpininko biuro laukiamajame. Iš dalies tai gerai, nes tai užtikrina, kad šalys jį pildo savarankiškai, niekieno neįtakojamos, tačiau kita vertus, tokiu atveju tarpininkas jau yra priverstas daryti bendrą šalių sesiją, kadangi abi šalys jau yra atvykusios.
  b) Telefono skambutis – tarpininkas skambina šalims, jei jam kilo neaiškumų dėl šalių atsakymų pateikimo klausimyne. Svarbu įsitikinti, kad šalis, kuriai skambinama, tuo metu gali kalbėti nebijodama, kad jos kažkas klausosi.
  c) Asmeniškas šalies interviu su tarpininku – efektyviausias metodas. Rekomenduojama, kad tai atliktų tos pačios lyties kaip šalis asmuo. Kartais šį interviu atlieka net ne tarpininkas, o specialiai apmokyto personalo nariai.
- Tinkamumo kriterijus – tai yra įvertinimas asmens galimybės derėtis ir laisvai kalbėti apie tai, ko jis tikisi iš mediacijos proceso, bei įvertinimas asmens saugumo nuo smurto prieš, per ar po tarpininkavimo sesijų. Atlikus smurto šalių santykiuose analizę gali paaiškėti, kad:
  a) Mediacija gali būti vykdoma įprastine tvarka – kai smurtas tarp šalių nebesitęsia, nei viena šalis nebijo viena kitos ir gali efektyviai dalyvauti procese.
  b) Mediacija negali būti taikoma – kai tarp šalių nuolat naudojamas emocinis, fizinis smurtas, viena iš šalių yra patyrusi rimtus sužalojimus, naudojami ginklai, tikimybė,

[33] R. Field, b/m [žiūrėta 2009 05 12].

kad auka aukos savo interesus dėl smurtautojo, tikimybė, kad auka patirs sužalojimų dėl dalyvavimo mediacijoje.

c) Reikalingas specifinis mediacijos modelis – tarpininkavimas vykdomas naudojant neįprastas formas.

- Proceso nutraukimas – procesas turi būti nutrauktas, kai situacijos rimtumas verčia auką bijoti derėtis arba atskleisti savo poreikius dėl kerštо baimės.
- Kitos saugumo priemonės – šaliai, kuri jaučiasi nesaugi, turi būti suteikta galimybė dalyvauti procese nekontaktuojant su smurtautoju. Prieš mediacijos procesą rekomenduojama suorganizuoti bent vieną privačią sesiją, kurios metu būtų sukurtas planas, kuriuo būtų nustatoma, kokiu būdu šalis galėtų įspėti tarpininką, jei ji jaučiasi nesaugi proceso metu. Taip pat pažymima, kad aukos saugumas gali būti didinamas jai konsultuojantis su advokatu prieš pasirašant susitarimą, be to galutinis susitarimas turi būti peržiūrimas pašalinio asmens, tokio kaip teisėjas, tam, kad būtų užtikrintas susitarimo teisingumas ir nebūtų disbalanso. Gali būti taikomos specifinės mediacijos procedūros:

a) atskiros sesijos – šalys ateina pas tarpininką skirtingu laiku, gal net skirtingomis dienomis. Užkertant kelią fiziniam ir vizualiniam šalių kontaktui, auka yra apsaugoma nuo prievartos, manipuliacijos ir jaučiasi saugi. Svarbu užtikrinti, kad smurtautojas nežino, kada tarpininkas susitinka su auka, kad jis jos nelauktų išeinančios iš tarpininko.

b) Šaudyklinė mediacija (angl. *shuttle mediation*) – šalys sėdi atskirose patalpose, o tarpininkas yra vienintelė informacijos perdavimo tarp šalių priemonė. Šalys išvengia tiesioginio kontakto, vyksta efektyvesnis bendravimo ir sprendimų priėmimo procesas, kadangi šalys neturi galimybės viena kitą įžeidinėti, kritikuoti, reikšti pyktį.

c) Įprastinė mediacija, kai šalys dalyvauja kartu, tačiau vykdomi dažni uždari susitikimai su šalimis – tai leidžia tarpininkui užsitikrinti, ar auka jaučiasi gerai ir saugiai.

d) Telefoninė mediacija – dar viena galimybė šalims bendrauti joms nesusitikus. Vis dėl to tokia mediacijos rūšis kliudo vystytis geriems šalių tarpusavio santykiams, o tarpininkas negali stebėti šalių vizualinių signalų ir kūno kalbos.

e) Vidinės televizijos mediacijos sesija – taikoma dėl didelių geografinių atstumų, kai šalys negali susitikti dėl didelio juos skiriančio atstumo. Privalumas, kad tokiu atveju tarpininkas mato ir šalių vizualinius signalus bei kūno kalbą. Be abejo, tai tinka ir mediacijai šeiminio smurto atvejais, kai norima išvengti smurtautojo ir aukos tiesioginio kontakto.

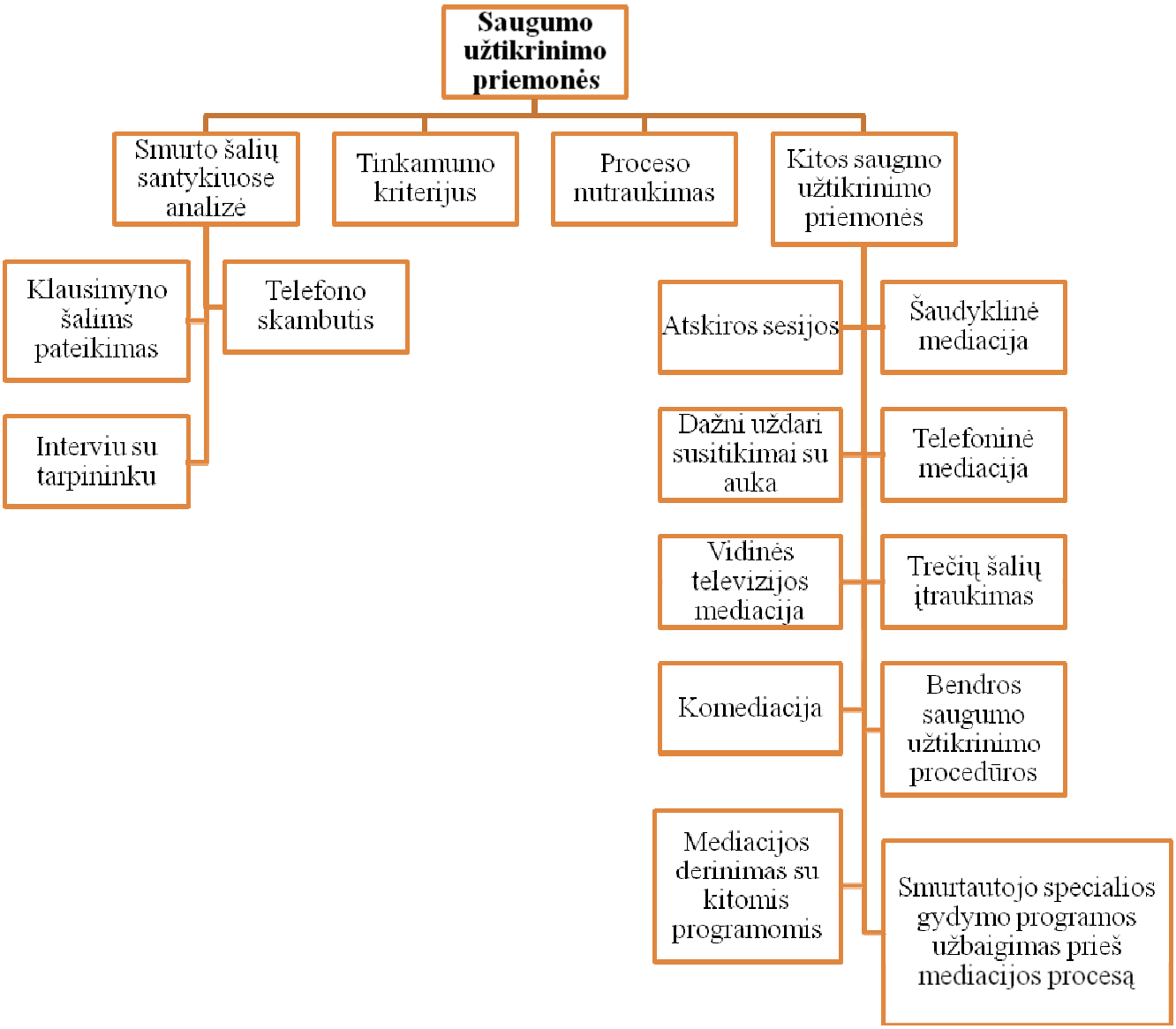
f) Trečių šalių įtraukimas – trečiųjų šalių tokių kaip advokatų, psichologų įsitraukimas į procesą. Tai padeda aukai jaustis saugiai. Nerekomenduojama kviesti šeimos narių ar artimųjų.

g) Komediacija – vyro – moters mediacijos komanda gali užtikrinti saugią ir patogią aplinką.

h) Bendri saugumo užtikrinimo reikalavimai – turi būti įrengti atskiri laukiamieji aukai ir smurtautojui, užtikrinimas, kad smurtautojas atvyks į sesiją pirmas ir kad auka paliks sesiją pirma. Gali reikti specialaus personalo, kuris palydėtų auką iki mašinos, metalo detektoriai.

i) Mediacijos derinimas su smurtautojo dalyvavimu gydymo programoje bei aukos dalyvavimu aukų rėmimo grupėse.

j) Kartais gali prireikti, kad smurtautojas baigtų specialią gydymo programą prieš pradedant mediacijos procesą. (Folberg et al., 2004)

4 pav. **Saugumo užtikrinimo priemonės šeimos mediacijos procese**

Vis dar egzistuoja didelės diskusijos dėl šio modelio taikymo šeimos mediacijoje, tačiau, mano manymu, tinkamai apmokius tarpininkus ir užtikrinus šalių saugumą, šis modelis taip pat gali būti naudingas padedant šalims spręsti konfliktus. Svarbiausia užsitikrinti, kad auka tikrai nori dalyvauti tokiame procese, jai nedaromas joks spaudimas.

2.6. Terapinis modelis

Terapinis modelis buvo sukurtas H. Irvingo (1978). Modelis naudojamas tais atvejais, kai šalys dėl per stiprių emocijų ar kitų neigiamų jausmų negali efektyviai dalyvauti mediacijoje. Mediacijos procesas, taikant terapinį modelį, susideda iš keturių etapų: situacijos įvertinimo, pasiruošimo mediacijai, derybų ir baigiamojo etapo.

Įvertinimo etape svarbiausias sprendžiamas klausimas yra, ar šalys (klientai) yra pasirengusios dalyvauti mediacijoje. Pagal tai išskiriami trys klientų tipai:

a) klientai, kuriems mediacija nepadėtų sprendžiant iškilusias problemas, bet priešingai netgi galimai pakenktų. Kitaip dar tokie asmenys vadinami pirmo lygio klientais. H. Irvingas bei M. Benjaminas savo darbe „terapinis šeimos modelis: paslaugų pritaikymas klientų sąveikos įvairovei“ (*angl. Therapeutic family mediation: fitting the service to the interactional diversity of client couples*) ištyrę daugiau nei 200 atskirų mediacijos atvejų Amerikoje nustatė, kad per penkerius metus 20 % porų besikreipusių dėl mediacijos paslaugų buvo priskirtos šiai grupei. Šioms poroms buvo būdingi tokie požymiai: intensyvus neįveikiamas stresas; įkyrus perdėtas rūpinimasis sutuoktiniu, iniciavusiu skyrybų procesą; ypatingas reiklumas savo poreikiams ir lūkesčiams dažniausiai nesvarstant galimybių daryti nuolaidas; intensyvus pyktis, peraugantis į įniršį taip paverčiant konfliktą nebevaldomu; rimti kognityviniai ar emociniai vieno ar abiejų sutuoktinių sutrikimai. Visais šiais atvejais klientams, besikreipusiems į mediatorių buvo mandagiai atsakyta suteikti paslaugas, tačiau taip pat šalims buvo paaiškinta, kad praėjus tam tikram laiko tarpui ir pasikeitus kai kurioms aplinkybėms jie gali iš naujo kreiptis į tarpininką.

b) klientai, kurie galės dalyvauti mediacijoje ir derybų procese po specialaus paruošiamojo etapo. Tai yra vadinamieji antro lygio klientai. Pagal Irvingo ir Benjamino tyrimą tokių klientų buvo 50%.Antro lygio klientai iš esmės pasižymi tokiomis pačiomis savybėmis kaip ir pirmo lygio, tačiau visi pojūčiai yra ne taip smarkiai išreikšti, daug švelnesni, kontroliuojami. Tokiems žmonėms yra siūloma dalyvauti pasiruošimo

mediacijai sesijose, kurių metu yra dažniausiai dirbama su kiekvienu iš klientų atskirai arba tik su vienu problematišku klientu.

c) klientai, kurie yra pasiruošę mediacijai ir derybų procesui. Tai trečio lygio klientai. Minėto tyrimo atveju tokie žmonės sudarė 30 %. Tai yra asmenys, kurie jau yra savarankiškai išgyvenę emocinę skyrybų pusę, pripratę gyventi atskirai nuo sutuoktinio, savo gyvenimą organizuoti savarankiškai, tačiau nesugebantys tarpusavyje susitarti dėl vieno ar kelių klausimų, susijusių su skyrybomis. Tai asmenys, kurie sugeba aiškiai ir nuosekliai formuluoti savo pozicijas, planuoja savo ateitį, demonstruoja lankstumą vienas kito atžvilgiu. Tokie asmenys jau yra pasiruošę dalyvauti derybose.

Šiame įvertinimo etape mediatorius privalo išsiaiškinti dvylika klausimų:

1. Poreikio – sutuoktinių patiriamo streso lygį ir jų manymu vaikų patiriamo streso lygį.
2. Pasirengimo skyryboms – kiekvieno sutuoktinio pasiruošimą skyryboms, kiekvieno iš jų pritarimą ar nepritarimą skyrybų idėjai. Svarbiausia išsiaiškinti, ar sutuoktinių požiūriai šiuo klausimu sutampa ar skiriasi.
3. Bendravimo – sutuoktinių sugebėjimą kalbėti apie savo nerimą ir rūpesčius aiškiai ir nuosekliai.
4. Konflikto – vedybinio konflikto pobūdį, mastą, intensyvumą.
5. Išteklių – kiekvieno sutuoktinio turimus išteklius: socialinius, finansinius, emocinius.
6. Pasitikėjimo – pasitikėjimo vienas kitu lygį. Tai yra vienas svarbiausių reikalavimų deryboms.
7. Vaikų auklėjimo – grupė klausimų, liečiančių kiekvieno sutuoktinio įnašą į vaikų auklėjimo procesą. Svarbus vieno sutuoktinio požiūris į kito sutuoktinio pagalbą auklėjant vaikus ir ypač svarbūs kiekvieno sutuoktinio santykiai su jų vaikais.
8. Repertuaro – sutuoktinių sąveikos lankstumą, pasidavimą tarpininko veiksmams.
9. Elgsenos modelių – dominuojantį elgesio modelį, egzistuojantį šeimoje, ypač svarbus elgsenos modelis, egzistuojantis sutuoktiniams bendraujant tarpusavyje.
10. Pasiruošimo bendradarbiauti – nustatymas, kaip sutuoktiniai priima kiekvieno iš jų keliamus reikalavimus vienas kitam.
11. Prisirišimo – kiekvieno sutuoktino visiško susitaikymo su skyrybomis mastą. Svarbu nustatyti, ar sutuoktiniai suvokia, kad jų santuoka iš tikrųjų baigėsi.
12. Ateities planų – kiekvieno iš sutuoktinių ateities planų nustatymą. Svarbu, kad buvę sutuoktiniai planuotų ateitį nepriklausomai vienas nuo kito, savarankiškai. Tai yra dar vienas esminis derybų reikalavimas.

Įvertinimo etape paprastai vyksta trys sesijos: kiekvieno sutuoktinio susitikimas su tarpininku atskirai ir viena bendra sesija, kai sutuoktiniai susitinka kartu dalyvaujant tarpininkui. Individualios

sesijos organizuojamos tam, kad šalys įgytų pasitikėjimą tarpininku, padrąsintų šalių nuoširdumą ir užtikrintų kiekvienai šaliai individualizuotą pagalbą. Bendras šalių susitikimas organizuojamas kuo skubiau po individualių susitikimų su tarpininku pabaigos ir jo metu yra iš naujo suformuluojami šalių tikslai bei tarpininkas sprendžia dėl tinkamiausių šiam atvejui taikytinų intervencijos metodų.

Taigi įvertinimo etapo paskirtis yra atsakyti į du esminius klausimus: ar šalys yra apskritai tinkamos mediacijai ir, jei jos yra tinkamos, ar jos jau yra pasiruošusios deryboms. Visgi dažnai vertinimo etape pasitaiko klaidų, kuomet tarpininkas klaidingai nustato šalių pasiruošimą dalyvauti mediacijoje. Pvz. poros santykių disfunkcija, apibrėžta kaip labai problemiška ir akivaizdžiai trukdysianti šalims derybų proceso metu, pasiruošimo mediacijai etapo metu buvo įvardyta kaip lengvai keičiama ir nesunkiai pasiduodanti tarpininko intervencijoms arba daug švelnesnė ir ne tokio sunkaus pobūdžio kaip buvo manyta pradžioje ir priešingai, gali išaiškėti, kad šalys, kurios tarpininko manymu buvo pasiruošusios deryboms, tiesioginių derybų metu įstrigo aklavietėje dėl tarpininko nepastebėtų problemų. Vis dėlto, dėl sprendžiamų klausimų specifikos ir žmonių santykių sudėtingumo šių klaidų ne visuomet pavyksta išvengti, tokiu atveju visada galima naudotis mediacijos lankstumu šalis grąžinant į pirminį etapą ir suteikiant joms reikiamą pagalbą, kad jos toliau galėtų spręsti savo problemas.

Pasiruošimas mediacijai. Kai kurie autoriai laikosi požiūrio, kad šeimos mediacija jokiais būdais negali apimti terapijos, kiti visgi teigia, kad terapinis poveikis šalių santykiams yra būtina sėkmingos mediacijos dalis. Be to, yra ginčijamasi ir dėl to, kas vadinama terapija, nes vieniems tai – individualūs kiekvieno iš sutuoktinių pokyčiai, kitiems – bendri sutuoktinių tarpusavio santykių pokyčiai. Irvingo ir Benjamino manymu nėra nieko blogo esant reikalui šeimos mediacijoje naudoti terapinius elementus, kadangi kitokiu atveju šalių derybos iš viso žlugs ir joms teks ginčą spręsti kitais būdais, dažniausiai vis dėl to teisme. Pasiruošimo mediacijai stadijos tikslas yra pakeisti sutuoktinių bendravimo būdą įgalinant juos dalyvauti derybose. Priešingai nei šeimos terapijos, pasiruošimo mediacijai etapo galutinis tikslas yra derybos. Intervencija yra sąlyginai ribota ir dažnai palieka kai kurias disfunkcijas šalių santykiuose, jei dėl to nebus kliūčių šalims derybų procese. Šioje stadijoje dažniausiai siekiama šių dalykų:

1) abiejų šalių pripažinimo, kad jų santuoka baigėsi ir tuomet šalys skatinamos pradėti savo ateities planavimą be kito sutuoktinio;
2) įsipareigojimo mediacijos procesui, ignoruojant griaunančią procesą artimųjų įtaką;
3) informacijos skleidimo apie mediacijos procesą siekiant, kad klientai turėtų visą reikalingą informaciją priimdami ateities sprendimus;
4) bendravimo įgūdžių tobulinimo, kurie padėtų klientams bendrauti, aiškiai, ryžtingai išsakyti savo rūpesčius ir interesus bei tapti efektyviai derybininkais.

Šioje stadijoje tarpininkui keliamas uždavinys neleisti šalims pereiti į derybų procesą, jei jos šiuo metu yra aklavietėje. Šalys yra aklavietėje, jeigu:

a) jos yra apimtos gilaus sielvarto dėl skyrybų ir dėl šios priežasties jos yra paralyžiuotos, nepajėgios priimti jokių protingų sprendimų;
b) pastebima vieno iš sutuoktinių disfunkcija dėl per didelio prisirišimo prie kito sutuoktinio arba dėl sąveikos būdo, kas paverčia derybas neįmanomomis;
c) į sutuoktinių konfliktą įtraukiami vaikai, su kuriais formuojamos koalicijos prieš kitą sutuoktinį;
d) Egzistuoja išteklių trūkumas, kuris derybas gali paversti labai sudėtingomis. Reikia aiškiai atskirti socialinius, emocinius ir finansinius išteklius. Finansiniai ištekliai liečia turtą, vertybinius popierius. Tokių išteklių turėjimas leidžia besiskiriančiai porai svarstyti galimybę įsigyti dvi namų valdas. Emociniai ištekliai siejasi su kiekvieno sutuoktinio sugebėjimais išgyventi atskirai, adaptuotis prie pasikeitusių gyvenimo sąlygų. Socialiniai ištekliai siejasi su paramos prieinamumu, įtraukiant tėvus, draugus ir kitus asmenis, kurie gali padėti šiuo sunkiu periodu.

Indikatoriai, rodantys, kad dirbama teisinga linkme ir šalys juda derybų link yra: atsiradęs produktyvus sutuoktinių bendravimas tarpusavyje; emocijų atšalimas, fakto, kad jų santuoka tikrai baigėsi, priėmimas ir naujos ateities planavimo pradžia; šalių pastangos kalbėti apie savo vaikų gerovę.

Derybų procesas. Derybos yra pagrįstos dviem esminėmis prielaidomis:

1. Šalys sugeba mąstyti ir elgtis racionaliai;
2. Abi šalys aiškiai supranta ginčo esmę ir yra sau apsibrėžusios, ką jos laikytų joms tinkančiu derybų rezultatu.

Tarpininko tikslai derybų metu yra skatinti šalių bendradarbiavimą ir pasitikėjimą vienas kitu; sudaryti sąlygas, kuriomis abi šalys galėtų pasiekti teisingą ir nešališką susitarimą; apibrėžti, išryškinti ir išplėsti šalių pasirinkimų įvairovę.

Baigiamasis etapas. Poroms pasiekus susitarimą, jos vis dar yra stebimos apie šešias savaites po mediacijos pabaigos. Tai reikalinga, nes šio etapo metu yra patikrinamas priimto susitarimo patvarumas ir šalims yra suteikiama pagalba išspręsti visus klausimus, iškilusius po mediacijos proceso pabaigos. Dažniausiai šis etapas apima:

1) detalų susitarimo sąlygų peržiūrėjimą atsižvelgiant į tai kaip jis tarnauja šalims įgyvendinant jų interesus;
2) pokalbį apie buvusių sutuoktinių gyvenimo permainas (pokyčiai darbo srityje, gyvenamosios vietos pasikeitimas, asmeniniai pokyčiai – naujo partnerio atsiradimas);
3) diskusijas dėl bet kurių kitų šalims rūpimų problemų (Irving, Benjamin, 1989).

Visgi kaip minėjau anksčiau, kai kurie autoriai yra nusiteikę priešiškai prieš tarpininkų naudojamą terapiją šeimos mediacijoje. Robertsas teigia, kad egzistuoja didžiulis skirtumas tarp mediacijos ir terapijos, nes tarpininko vaidmuo yra ginčų sprendimas, o ne patarimų šalims davimas ar jų gydymas. Fineman'o nuomone, nėra jokio reikalo taikyti asmenims gydymą vien tik dėl to, kad jie nutraukė savo tarpusavio santykius. Santykių pabaiga nėra jokia patologija ar protinis sutrikimas ir du sveiki, protingi žmonės gali priimti sprendimą kartu nebegyventi to nelaikant psichiniu sutrikimu. R. Dingwall ir G.Miller (2002) savo darbe „Trumpos terapijos pamokos. Šiek tiek interakcinių pasiūlymų šeimos mediatoriams“ *(angl. Lessons from brief therapy? Some interactional suggestions for family mediators*) atlikę tyrimą pastebėjo, kad dažnai tarpininkų pastangos taikyti terapiją tik apsunkino ir taip keblią jų klientų padėtį užuot jiems padėjus. Tai dažniausiai nutikdavo dėl to, kad tarpininkai nesuprasdavo, ką daro, jiems nepakakdavo turimų žinių ir įgūdžių. Dėl šių priežasčių Dingwall ir Miller pasiūlė naują – *į sprendimus koncentruotos trumpalaikės terapijos modelį* (*angl. solution - focused brief therapy*). Šis modelis remiasi idėja, kad į sprendimus orientuotos terapijos tarpininkai užuot būdami ekspertai sprendžiant jų klientų problemas, leidžia patiems klientams tapti ekspertais, nes tik jie geriausiai žino savo poreikius bei ko jie nori iš gyvenimo. Susitikimų su tokiais tarpininkais metu klientai yra mokomi įgūdžių, kurie jiems padėtų keičiant jų gyvenimus trokštama linkme. Šiame modelyje terapija ir psichologinis konsultavimas yra perorientuojami į koncentravimąsi ties kliento ateitimi, padedant jam siekti savo užsibrėžtų tikslų specialių apgalvotų klausimų pagalba, pvz. klientų klausiama, ką jie galėtų padaryti, kad taptų laimingais užuot klausus, kodėl jie yra nelaimingi. Ne tarpininko užduotis yra išspręsti kliento problemas, bet jo pareiga yra užduoti klientui tokius klausimus, kurie jam pačiam padėtų rasti sprendimus. Tiek mediacija, tiek į sprendimus orientuota terapija koncentruojasi ties ateitimi. Nesvarbu kaip ir kodėl klientai pateko į terapiją ar mediaciją, svarbu, ką jie toliau darys su savo gyvenimu. Nesiūloma šį modelį naudoti visais mediacijos atvejais, bet jis padės, kai reikia taikyti terapiją. Didžiausias modelio skirtumas nuo terapijos yra tas, kad jis nesiekia pakeisti konflikto šalių asmenybių. Pagrindinė naudojama taktika – įvairaus tipo klausimai, pozityviai veikiantys konfliktą (koncentruojamasi ties teigiamais, jau pasiektais dalykais).

Taigi pasaulyje egzistuoja nuomonių įvairovė ir diskusijos dėl terapijos naudojimo taikant šeimos mediaciją, tačiau mano nuomone, minimalus terapinis poveikis šalims turėtų būti pateisinamas, jei dėl šios priežasties šalys įgyja sugebėjimų konstruktyviai spręsti savo ginčus ir dėl to išvengia būtinybės kreiptis į teismą.

2.7. M. Eriksono modelis

Išskirtinis ir unikalus yra Eriksono modelis, kurio metu taikoma netiesioginė hipnozė. Modelis taip pat kalba apie tvarkymosi su šalių jausmais prieš priimant sprendimą svarbą. Viena iš efektyviausių modelio technikų yra darbas su žmogaus pasąmone. Eriksonas pritaikydamas šį modelį pasinaudojo van Gennep‘o antropologiniu tranzicijos modeliu. Jis susideda iš trijų etapų:

1. elgsenos modelio nutraukimas (dinamitas)
2. pertvarkymas
3. susijungimas (cementas).

Pirmojo etapo metu pagrindinė užduotis yra nutraukti netinkamą šalių bendravimo elgesį, kad būtų įmanoma pasiekti susitarimą. Antrame etape išmetami netinkamo elgesio elementai ir įvedami nauji pozityvūs. Trečiame etape dirbama įtvirtinant naujai susiformulavusį elgesį. Mediacijos metu tarpininko užduotis yra nutraukti besiskiriančių tėvų disfunkcinius bendravimo elementus, juos pertvarkyti įvedant naujus pozityvius ir įtvirtinti asmens pasąmonėje, kad jie pradėtų naudoti naujai susiformavusį elgesį.

Anot Eriksono, pokytis asmenyse įvyksta dėl tiesioginio asmens pasipriešinimo pokyčiui. Tai žinodamas Eriksonas pateikdavo savo klientams vieną pasiūlymą, kurie jie galėtų priimti, ir vieną, kuriam galėtų pasipriešinti. Tokioje situacijoje jo klientai galėdavo efektyviai pasipriešinti tik vienam pasiūlymui ir Eriksonui puikiai sekdavosi atspėti, kurį pasiūlymą klientai atmes ir kuriam pritars.

Eriksono naudojamos technikos. **Metaforos ir istorijos**. Ši technika padeda šalims efektyviai bendrauti sukuriant tarp jų emocinį atstumą, dėl kurio sumažėja pasipriešinimas ir žinios yra lengviau perimamos ir įsisąmoninamos. Tarpininko užduotis yra pritaikyti šalių situacijai tinkantį anekdotą ar kokią nors istoriją, kuri leistų joms pažvelgti į jų konfliktą naujai. Šalys tokį anekdotą ar istoriją priims bei sąmoningai ir nesąmoningai apdoros. Pvz. šalims, kurioms svarbu persiorientuoti iš sutuoktinių vaidmens į tėvų, turinčių pareigą bendradarbiauti savo vaikų labui, tarpininkas gali naudoti tokį pavyzdį: prisiminiau vieną istoriją apie du ištroškusius mulus, surištus virve. Abu buvo labai ištroškę, tačiau kiekvienas norėjo atsigerti iš atskiros balutės. Kuo smarkiau vienas iš jų traukė kitą prie savos balutės, tuo labiau jie abu troško. Galiausiai vienas mulas susiprato, kad norint abiems atsigerti jam reikia ateiti prie kito mulo balutės, ir jam tai padarius, jie abu pagaliau numalšino savo troškulį. Šalys, išgirdusios tokią istoriją, sąmoningai ir nesąmoningai daro sąsajas su savo situacija, bet svarbu, kad jos per daug apie tai negalvotų – sąmonė neveiktų, o įsijungtų tik pasąmonė. Jei Eriksonas pamatydavo, kad šalys pradėdavo tiesiogiai sieti savo situaciją su papasakota istorija, jis greitai pakeisdavo temą, kad nepažadintų šalių sąmonės.

Motyvacinės kilpos. Labai svarbu ginčo šalių motyvacijos išsiaiškinimas, nes tai gali būti pagrindinis dalykas, vedantis juos prie susitarimo. Aiškinamasi kokios yra šalių vertybės, prielaidos apie situaciją, įsitikinimų sistema, norai. Eriksono sugebėjimai atskleisti šalių norus buvo ypatingi.

Jis gilindavosi ne tik į pozityvius šalių norus, negatyvūs - tokie kaip kerštо siekimas ar noras išvengti sugluminimo, jam padėdavo ne mažiau. Pvz. sutuoktinis pareiškia, kad nori jog vaikai po skyrybų gyventų su juo. Tarpininkas supranta, kad po šiuo noru slepiasi baimė, kad vaikų mama trukdys tėvui matyti vaikus, jei jie liks su ja, tačiau tai suprasdamas tarpininkas paskatina mamą kalbėti apie tai, kaip ji užtikrins nuolatinį vaikų ir tėvo bendravimą. Tarpininkas savo ruožtu gali išvardini vaikų bendravimo su tėvu privalumus: mamai liks šiek tiek laisvo laiko, kuomet ji galės pasirūpinti savo pomėgiais, vaikai taps laimingesni ir sveikesni, nes turės galimybę bendrauti su abiem tėvais, tėvas pamatys, ką reiškia suvaldyti tris vaikus. Tokiu atveju tėvas ims svarstyti galimybę vaikus palikti su mama, o mama pradės skatinti vaikus bendrauti su tėvu.

Technikos, sukeliančios sumaištį. Jos dažnai naudojamos pirmame etape. Kai tarpininkas atsako į šalių klausimą netikėtu būdu, visiškai priešingai nei šalys iš jo tikėjosi, šalys sutrinka, pasimeta ir tampa atviresnės, lankstesnės tarpininko įtakai. Eriksonas pateikia pavyzdį, kuomet jis sirgo ir dėl to sunkiai vaikščiojo. Eidamas gatve jis netikėtai atsitrenkė į skubantį vyrą. Vyras atrodė pasipiktinęs ir norėjo pamokyti Eriksoną dėl jo nerangumo, kai Eriksonas netikėtai pačiupo jo ranką ir pažiūrėjo į jo laikrodį. Lygiai penkiolika minučių po trijų – pasakė Eriksonas ir nuėjo. Natūralu, kad tas vyras pasimetė, nes Eriksono reakcija buvo labai netikėta ir neadekvati. Toks asmens sutrikdymas sukelia jam mini krizę, kuomet jo išmokti atsako į tam tikrą elgesį būdai tiesiog nustoja veikti. O tokia situacija puikiausiai tinka naujo elgesio šablono suformavimui. Tarpininkas naudodamas šią techniką turi būti atsargus, o jo neadekvatus atsakas į šalių elgesį visuomet turi būti pagarbus. Pvz. šalys ginčijosi dėl to, kuris iš tėvų atveš 4 metų vaiką pas toli gyvenantį sutuoktinį, ir niekaip dėl to negalėjo susitarti. Tarpininkas, kuris iki šiol buvo labai ramus, rimtas, staiga pradėjo garsiai juoktis ir pasiūlė šalims, kad jų vaikas galėtų susistabdyti mašiną kelyje, kuri jį pavėžėtų. Šalys iš karto nustojo ginčytis. Jos nesuprato, kaip toks išmintingas, išsilavinęs žmogus galėjo pateikti tokį kvailą pasiūlymą. Šalys pasimetė, pradėjo analizuoti savo elgesį ir pradėjo tartis kaip pasidalinti vaiko vežiojimą tarpusavyje.

Nuoroda į stiprybę ir geresnius laikus. Kartais yra naudinga paprašyti šalių prisiminti kažką pozityvaus, pvz. kaip jie sėkmingai praeityje išsprendė konfliktą, kaip jie jautėsi, kai susipažino ir įsimylėjo. Galima tokį poveikį daryti per vaikus prašant šalis įsivaizduoti save po 20 metų besikalbant su savo vaiku, kuris klausia, kodėl tėvai priėmė tokį sprendimą dėl jo gyvenamosios vietos. Tarpininkas prašo šalių įsivaizduoti, ką sakytų jau suaugusiam vaikui ir ką į tai atsakytų vaikas.

Sąmonės užmigdymo technika ir darbas su pasąmone. Technika naudojama, kai yra būtina įteigti šaliai kažkokį sprendimą. Iš pradžių tarpininkas daug kalbasi su šalimis ir išsiaiškina, kodėl jos laikosi vienos ar kitos pozicijos. Ypač svarbu, kad tarpininkas tiksliai išsiaiškintų šalių norus ir baimes. Tada kai šalis išklausoma, jai tarpininko lūpomis pateikiami 3 – 6 jos pateikti teiginiai, kodėl

ji laikosi tos pozicijos. Tokiu būdu užmigdoma šalies sąmonė. Tuomet tarpininkas pateikia 2 – 3 formuluotes, sukeliančias šalies abejonę situacija ir jos pozicijų teisingumu. Šiame etape jau nebegalima šalies nieko klausinėti ar ją kritikuoti, kadangi kyla pavojus pažadinti jos sąmonę. Tuomet daromas poveikis per norus parodant pozityvą, kas bus, jei šalis pasirinks būtent tokį sprendimą, kokį siūlo tarpininkas. Galiausiai išreiškiami pozityvūs lūkesčiai žmogaus elgesio atžvilgiu : „Aš manau, kad Jums pavyks susitarti su vyru dėl Jūsų vaiko auklėjimo“ (Sargint, Moss, 1987).

Šio unikalaus, neįprasto modelio pagalba šalims galima padėti susitarti, kai kiti būdai nebepadeda. Tačiau tarpininkas, taikydamas šį modelį privalo turėti stiprius psichologijos žinių pagrindus.

3. ŠEIMOS MEDIACIJOS PRITAIKOMUMO GALIMYBĖS LIETUVOJE

3.1. Tyrimo rezultatų analizė ir apibendrinimas

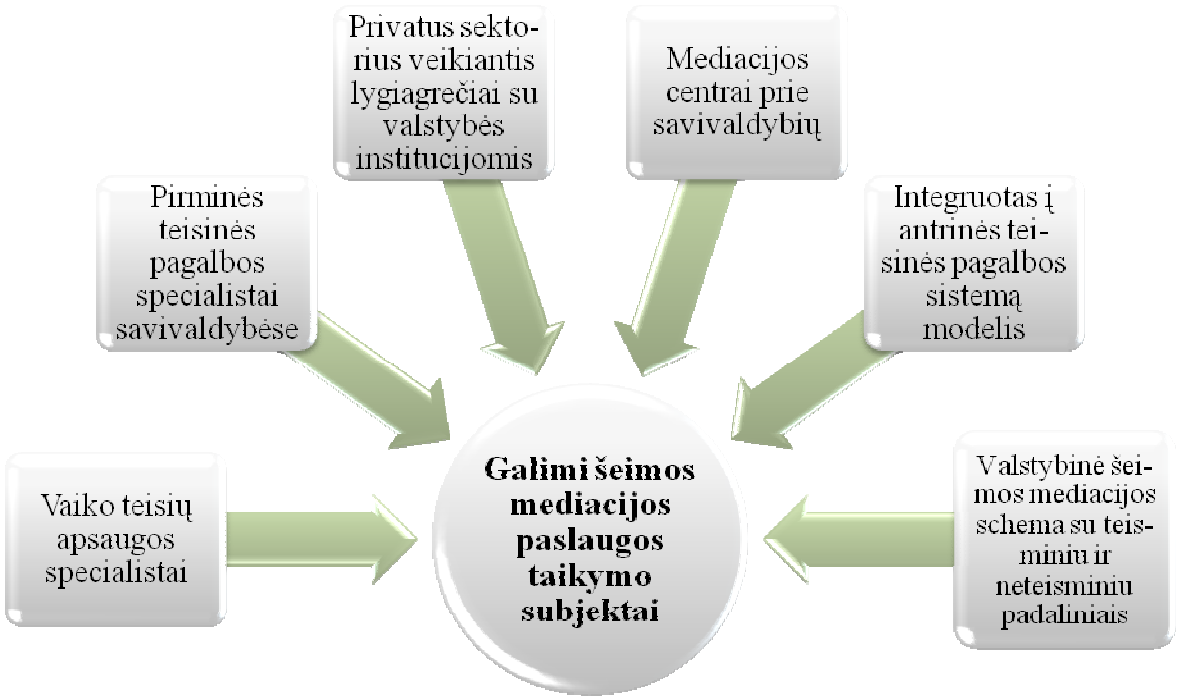
Tyrimo pradžioje ekspertų buvo klausiama, ***kokios yra šeimos mediacijos prielaidos Lietuvoje.*** Dauguma ekspertų pareiškė, kad šiuo metu Lietuvoje jau egzistuoja šeimos mediacijai reikalingos teisinės prielaidos. Taikinamojo tarpininkavimo įstatymas yra vienas iš moderniausių Europoje. Kadangi šeimos ginčai pakliūna į civilinių ginčų reguliavimo sritį, remiantis šiuo įstatymu šeimos mediacija gali būti taikoma Lietuvoje. Be teisinių šeimos mediacijos prielaidų, viena ekspertė nurodė ir socialines prielaidas: <... šeima – vertybė, labai jautrūs yra šeimos ginčai, jų teismuose neturėtume spręsti. Kartu tai ir teisinė – prielaida, nes Konstitucijoje įtvirtinta, kad šeima – vertybė...>. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnis skelbia: „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę.“ <...Šeimos bylos – labai sudėtingos emociškai ne tik dalyviams, bet ir teisėjams, todėl būtų protinga, kad šiuos ginčus spręstų specialistai, turintys specialių žinių, palankesnėje tam terpėje...>.

Kita vertus, visi ekspertai vienbalsiai pritarė, kad organizacinių šeimos mediacijos prielaidų nepakanka. Informacinė bazė nepatikima, nepakankama, žmonės apskritai nežino, kas ta mediacija, patys teisėjai skeptiškai žiūri į mediaciją ir nerodo entuziazmo reklamuodami paslaugą. Apskritai Lietuvoje dar nėra jokio mediacijos paslaugų tinklo.

Antru klausimu buvo bandoma išsiaiškinti ***kaip šeimos mediacijos paslauga galėtų būti įtraukta į esamą paslaugų šeimoms sistemą.*** Kartu buvo užduoti šie patikslinantys klausimai: kas galėtų vykdyti šeimos mediaciją, kas finansuotų paslaugą, kokios kvalifikacijos asmenys galėtų tapti šeimos mediatoriais. Šiuo klausimu ekspertų nuomonės smarkiai išsiskyrė. Labai skirtingos nuomonės buvo išsakytos ekspertų paklausus dėl šeimos mediacijos paslaugos taikymo subjektų. Viena ekspertė išsakė nuomonę, jog ji norėtų, kad šeimos mediaciją taikytų privatus sektorius, kaip yra daugelyje užsienio šalių. Kita ekspertė teigė, kad privatus sektorius realiai gali pradėti veikti tik tada, kai paslauga jau yra žinoma asmenims, todėl pirmiausia tuo turi užsiimti valstybės institucijos, o vėliau, kai paslauga taps žinoma, tą daryti kartu su privačiu sektoriumi. Šeimos mediaciją galėtų taikyti pirminės teisinės pagalbos specialistai savivaldybėse, nes jie yra arčiausiai žmonių, pas juos asmenys dažniausiai

kreipiasi prašydami pagalbos. Su savivaldybių pirminės teisinės pagalbos specialistų taikomos šeimos mediacijos idėja sutiko ir trečia ekspertė, be to ji dar teigė, kad šią paslaugą taip pat galėtų teikti ir vaiko teisių apsaugos atstovai. Ketvirtoji ekspertė pritarė idėjai, kad vaiko teisių apsaugos specialistai galėtų labiausiai pasitarnauti vykdant šią paslaugą. Penktosios ekspertės nuomone šeimos mediacijos paslaugą galėtų teikti prie savivaldybių įsteigti ir jų finansuojami mediacijos centrai. Dar įdomesnį požiūrį pateikė šeštasis ekspertas. Jis pateikė du šeimos mediacijos modelių pasiūlymus. Pirmas pasiūlymas buvo integruoti šeimos mediaciją į vaiko teisių apsaugos sistemą teritoriniu savivaldybių pagrindu, išplečiant vaiko teisių apsaugos funkcijas, o antrasis, jo manymu, tinkamesnis modelis būtų integruoti šeimos mediaciją į antrinės teisinės pagalbos sistemą. <... Antrinės teisinės pagalbos sistemos institucijų yra nedaug, jų priežiūra būtų labiau koordinuota, šioje sistemoje jau viskas sukurta, beliktų tik praplėsti funkcijų sąrašą, priimti darbuotojus, turinčius mediatoriaus kvalifikaciją...>. Be to, šio eksperto manymu privalu palaikyti ir teisminės mediacijos schemą, kadangi be jos visos kitos schemos vystysis vangiai. <... Reikėtų kurti bendradarbiavimą tarp teisminių ir neteisminių schemų, tokiu būdu sukurtume valstybinę mediacijos schemą su teisminiu ir neteisminiu padaliniais...>. Paskutinis ekspertas siūlė Lietuvai mišrų šeimos mediacijos modelį, kuomet šeimos tarpininkavimo paslaugą teikia teismai, tačiau lygiagrečiai teikiamos ir privataus sektoriaus šeimos mediacijos paslaugos.

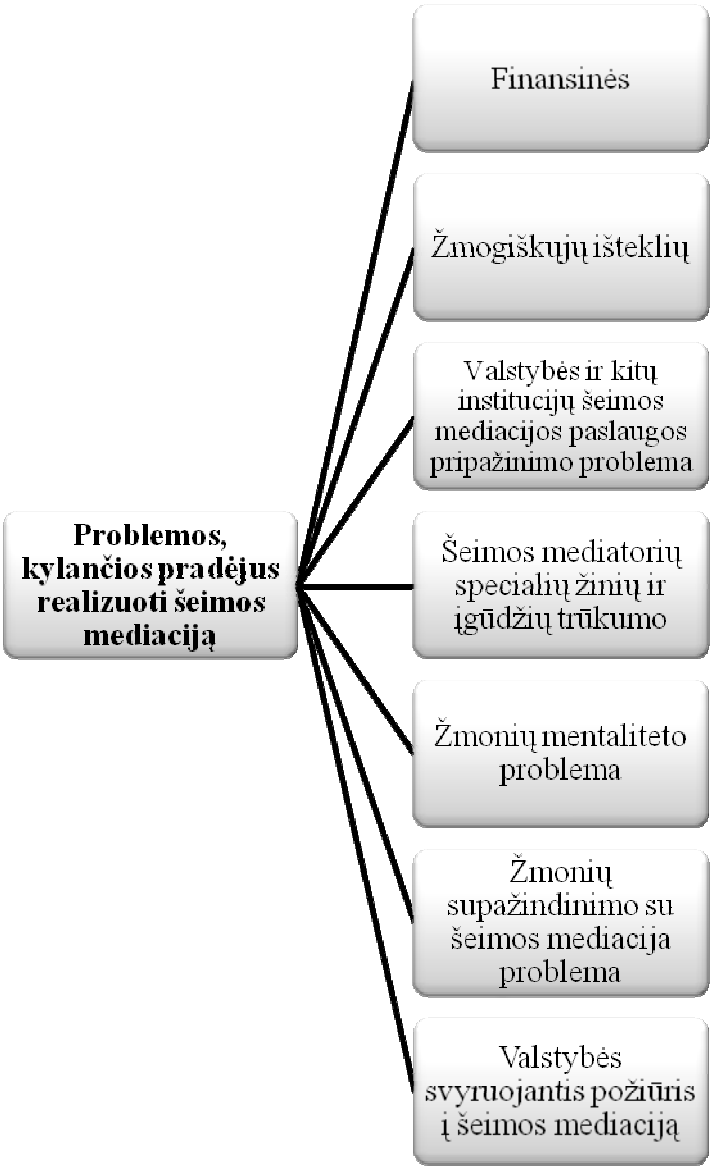
Dėl šeimos mediacijos finansavimo visų ekspertų nuomonės sutapo. Visi pasisakė, kad valstybė būtinai privalo šią paslaugą remti. Tokiu atveju užtikrinami būtini paslaugai organizaciniai dalykai, taip pat ir žmonės labiau pasitiki paslauga, jei ją remia valstybė. Viena ekspertė siūlė, kad valstybė finansuotų bent 1-2 mediacijos sesijas siekiant paslaugą populiarinti, supažindinti su ja visuomenę. Kitas ekspertas teigė, kad yra akivaizdu, jog paslauga greičiau paplistų, jei ji būtų nemokama, finansuojama valstybės lėšomis.

5 pav. **Ekspertų įvardinti galimi šeimos mediacijos paslaugos taikymo subjektai**

Ekspertų nuomonės dėl šeimos mediatorių kvalifikacijos panašios. Dauguma jų pasisakė už mišrias komediacijos komandas, kuomet paslaugą teikia vyras ir moteris, o mediatorių kvalifikacijos galėtų būti labai įvairios: socialiniai darbuotojai, vaiko teisių apsaugos specialistai, teisininkai, psichologai, svarbu, kad jie būtų įgiję specialius įgūdžius šeiminių ginčų sprendimo procese. Visgi vieno eksperto manymu, teisininkai sunkiai tvarkosi su šeimos mediacija, kadangi jie yra per daug direktyvūs ir, jo manymu, psichologai būtų tinkamesni šios paslaugos taikytojai.

Trečiu klausimu buvo klausiama, ***su kokiomis didžiausiomis problemomis susidurtume realizuodami šeimos mediaciją Lietuvoje.*** Ekspertai teigė, kad egzistuotų didelės finansinės, žmogiškųjų išteklių problemos, kitų institucijų šeimos mediacijos paslaugos pripažinimo problema.

6 pav. **Problemos, kylančios pradėjus realizuoti šeimos mediaciją Lietuvoje**

Viena ekspertė įvardino mediatorių turimų žinių ir įgūdžių problemą <... Mediatoriai susidurtų su turimų žinių ir įgūdžių problema, nes dabartiniai mediatoriai, bandantys taikyti šeimos mediaciją teismuose, pasigenda specializuotų žinių, jiems taip pat trūksta galimybių konsultuotis, o tokia galimybė užtikrintų nuolatinę paramą ir pagalbą sprendžiant mediatoriams iškilusius klausimus...>. Daugelio ekspertų manymu neabejotinai kils problemų ir dėl žmonių mentaliteto, jų konservatyvumo, siaurų pažiūrų, tradicinės lietuvių naujovių baimės. <... Konfliktų sprendimo kultūra Lietuvoje dar neišvystyta, necivilizuota, žmonės iš viso nemato prasmės susitaikyti. Vyrauja stereotipas, kad pasiūlymas susitaikyti vertinamas kaip šalies silpnumo požymis...>. Žmonės nesupranta mediacijos naudos, tarpininko funkcijų, todėl be abejo kiltų ir žmonių supažindinimo su mediacija, jų įtraukimo problema. Tačiau vienos ekspertės manymu, šios problemos labiau būdingos vyresniajai kartai,

kadangi jaunesnioji yra atviresnė pokyčiams, į konfliktus žiūri lanksčiau, o vyresniajai kartai visos naujovės, neapibrėžti, nesureguliuoti dalykai kelia baimę. Be šių problemų vienas ekspertas dar įvardino valstybės svyruojantį į mediaciją požiūrį. < ... Dėl valstybės svyruojančio požiūrio į mediaciją nėra ne tik valstybinio finansavimo, bet ir paprasčiausios valstybės moralinės paramos leidžiant mediacijai gyvuoti. Teisminės mediacijos projektas vykdomas su minimaliu biudžetu, jam labai padėtų etatinių mediatorių įsteigimas, bet vėlgi tam neužtenka pinigų...>. Dar viena ekspertė pateikė jau šiuo metu egzistuojančią problemą mediaciją taikant teismuose. <... Ginčo šalys dažniausiai yra sudariusios atstovavimo sutartis su advokatais, sumokėję nemažas sumas už dokumentų rengimą, atstovavimą, todėl advokatai nėra suinteresuoti, kad byla būtų perduota mediacijai...>. Taigi advokatų pasipriešinimas mediacijos taikymui yra taip pat labai didelė problema.

Ketvirtu klausimu ekspertų buvo klausiama, ***ar jiems žinomi atvejai, kai šeimos mediacijos paslauga jau yra teikiama Lietuvoje***. Visi ekspertai nurodė, kad jie yra girdėję apie pavienes iniciatyvas teikiant šią paslaugą. Du ekspertai nurodė, kad yra girdėję jog šeimos mediacijos paslauga bandoma taikyti Vaiko ir motinos pensione, kur glaudžiasi smurtą šeimoje patyrusios moterys. Dar du ekspertai prisiminė prieš 10 metų Lietuvoje veikusią organizaciją „ Baltic partners for change management“, kurioje dirbę tarpininkai taip pat turėjo keletą šeimos bylų ir jas sėkmingai išsprendė mediacijos pagalba. Taip pat 2 ekspertai nurodė, kad kai kurie advokatai sąlyginai taiko šeimos mediaciją. <...Kiekvienoje šeimos byloje advokatai šalių ginčą visų pirma stengiasi išspręsti taikiai, bandoma suderinti galimybes sudaryti taikos sutartį...>. Be to, šie du ekspertai įvardino vaiko teisių apsaugos atstovus, kurie iškilus ginčui dėl vaiko, kviečiasi tėvus pasikalbėti ir rašo taikinamuosius protokolus. Viena ekspertė nurodė, kad ji pati yra bandžiusi taikyti šią paslaugą dalyvaudama tarpininkavimo kursuose, bet viskas vyko tik mokymų pagrindu. Kita ekspertė nurodė Alvydą Gorį ir Šarūną Mačiulį, kurie privačiai teikia šeimos mediacijos paslaugą šiandieną.

7 pav. **Šiuo metu šeimos mediacijos paslaugą Lietuvoje taikantys subjektai, įvardyti ekspertų**

Įdomių praktinių žinių iš savo praktikos pateikė ekspertas Š. Mačiulis nurodęs, kad per 2 metus turėjo tik 3 šeimos mediacijos bylas. Ekspertas papasakojo, kad iš viso šeimos klausimais jis turėjo apie 30 konsultacijų, tačiau šeimos mediacija dažniausiai nebūdavo pradedama vykdyti, kadangi nepavykdavo pritraukti abiejų šalių. <... Paprastai moterys yra daug aktyvesnės, jos kreipiasi į tarpininką ieškodamos pagalbos, bet nepavyksta į šeimos mediacijos procesą įtraukti vyrus...>. Iš turėtų 3 šeimos mediacijos bylų tarpininkui pavyko padėti šalims susitarti visais atvejais. Tai buvo du šeiminiai ginčai tarp sutuoktinių ir vienas ginčas tarp mamos ir sūnaus dėl jo mokslų aukštojoje mokykloje. Santykiai tarp mamos ir sūnaus pasitaisė po tarpininko intervencijos. Sudėtingesnis atvejis buvo sutuoktinių nesutarimai, kadangi privataus pokalbio su viena iš šalių metu tarpininkas gavo konfidencialią informaciją, kad šalių santykiuose jau yra atsiradęs trečias žmogus ir santuokos greičiausiai nebepavyks išsaugoti. Tačiau šios informacijos, gautos privataus pokalbio metu, nebuvo leista paviešinti bendrojoje sesijoje, todėl tarpininkas padėjo šalims išspręsti tik tuo metu kilusius nesutarimus, dėl kurių šalys ir kreipėsi, tačiau tarpininkas mano, kad santuokos nebepavyks išsaugoti ir teks dirbti su šalimis siekiant minimalizuoti skaudžias skyrybų pasekmes. Kitu atveju tarp sutuoktinių

kilo nesutarimų dėl vyro perdėto vyriškumo - „mačizmo“ demonstravimo. Mediacijos procesas vyko labai sunkiai, reikalavo daug tarpininko pastangų, nes vyrui buvo labai sunku kalbėti, tačiau galiausiai tarpininkui pavyko pelnyti vyro pasitikėjimą ir ginčą pavyko išspręsti. Tarpininkas pažymėjo, kad tuo metu visi ginčai buvo išspręsti, bet tai nereiškia, kad ir ateityje tų šalių santykiai vystysis gerai. Šiuo metu tarpininkas dar nepraktikuoja kontakto palaikymo su šalimis pasibaigus mediacijos procesui, todėl negali pasakyti, kaip šalims sekasi dabar. <... Visais trim atvejais tarp šalių nebuvo sudaryti rašytiniai susitarimai, kadangi ginčo aplinkybės to nereikalavo, nes buvo kalbama tik apie šalių tarpusavio santykius, o ne apie materialinius dalykus ir jų dalybas...>.

Be šių ekspertų įvardytų atvejų, kai kuriems iš jų yra žinoma, kad teisminės mediacijos projekte mediacijai buvo nukreiptos kelios šeimos bylos, taigi šeimos mediaciją taiko ir teismai.

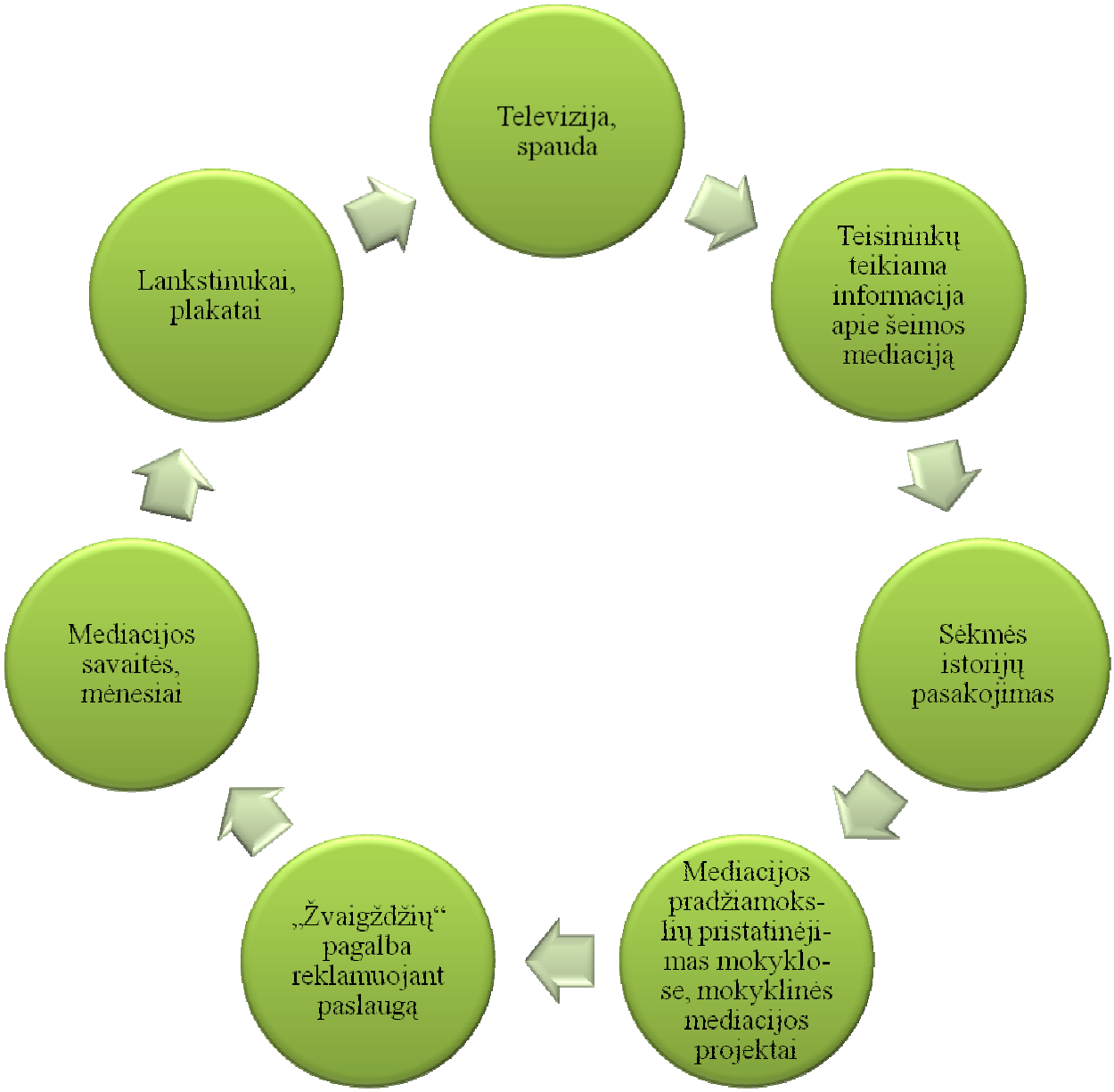
Kitas ekspertams pateiktas klausimas buvo susietas su pasauline šeimos mediacijos praktika ir jų buvo klausiama, ***ar Lietuvai tiktų šeimos mediacijos modelis, kuomet ginčas mediacijos procedūrai yra privalomai nukreipiamas iš teismo ar socialinių tarnybų*** kaip pvz. šiuo metu yra Norvegijoje, jei šalys turi nepilnamečių vaikų. Ekspertai vienbalsiai pareiškė, kad toks modelis Lietuvai labai tiktų, tik kai kurie išsakė nuogąstavimus, kad to nereikėtų daryti pirminiame mediacijos plėtojimo etape, kol dar neaiški šeimos mediacijos procedūra, nėra jokios struktūros, sistemos. <... Visų pirma reiktų pasiekti tam tikrą mediacijos paslaugų lygį, kad šios paslaugos duotų norimą rezultatą, nes priešingu atveju toks privalomas šalių ginčo nukreipimas mediacijai būtų traktuotinas kaip teisės kreiptis į teismą paneigimas. Tai sukompromituotų pačią mediacijos idėją, nes nebūtų pakankamai išvystyto paslaugų tinklo, teismai pasimestų, problemos nebūtų sprendžiamos. Taigi iš pradžių reikia sukurti veikiantį šeimos mediacijos modelį...>. Dauguma ekspertų kalbėjo apie tokį privalomą šalių ginčo nukreipimą mediacijai, jei šalys turi nepilnamečių vaikų, kadangi tokiu atveju ginčo pasekmės daug lengvesnės, padaroma mažesnė žala. Vieno eksperto manymu šeimos mediacija turėtų būti privaloma visais atvejais, nes priešingai nei po dalyvavimo teismo procese, šalys palieka mediaciją abi jausdamosis nugalėtojomis, nei viena nėra nuskriaudžiama. Jei šalims niekaip nesiseka ginčo išspręsti mediacijos pagalba, joms privalo būti palikta galimybė kreiptis į teismą, tačiau tik po to, kai buvo padėtos visos pastangos šeiminį konfliktą išspręsti neteisminiu būdu.

Šeštuoju klausimu buvo teiraujamasi ekspertų nuomonės ***dėl šeimos mediacijos proceso formalizavimo.*** Patikslinančiu klausimu buvo klausiama, ar reikia atskiro šeimos mediacijos įstatymo, detaliai reglamentuojančio mediacijos procedūrą, šalių susitarimo patvirtinimo tvarką, tarpininko kvalifikacijai keliamus reikalavimus. Taip pat buvo klausiama, ar tarpininkai labiau palaiko formalų ar liberalų šeimos mediacijos modelį. Du ekspertai atsakė, kad Lietuvai reikia atskiro šeimos mediacijos įstatymo, nes jis bus reikalingas diegiant šeimos mediacijos sistemą, reglamentuojant tarpininkų kvalifikaciją. Tačiau visi likusieji pasisakė, kad atskiram šeimos mediacijos įstatymui poreikio nėra. <... Kad šeimos mediaciją taikyti būtų saugu, atskiro įstatymo nereikia, reikia tik sureglamentuoti

organizacinius dalykus. Reikėtų nustatyti mediatoriaus funkcijas, finansavimą, tačiau tai organizaciniai dalykai, o ne proceso formalizavimas...>. <...Šeimos mediacija – tai toks procesas, kurio detaliai nesureglamentuosime, o jei bandysime sureglamentuoti, tai nebebus tikroji mediacija, o tik savotiškas teisinio proceso pakaitalas. Šeimos mediacijai reikia švelnaus teisinio reguliavimo. Šiuo metu mes jau turime modernų įstatymą ir to pilnai pakanka...>. Šiam ekspertui pritarė didžioji dalis kitų, jie teigė, kad mediacijos procedūros neįmanoma griežtai kontroliuoti, nes tai kūrybinis procesas.

Svarstant dėl formalaus ar liberalaus modelio, ekspertų nuomonės išsiskyrė, nes vieni pasisakė už liberalųjį šeimos mediacijos Lietuvoje modelį, o kiti - už formalų. 2 ekspertės labai palaikė nevyriausybinių organizacijų iniciatyvas, tik siūlė gerai apgalvoti, kaip tokiu atveju įgalinti šalių priimtą susitarimą bei patarė užtikrinti gerą mediatorių kvalifikaciją. Kiti liberaliam modeliui pritariantys ekspertai teigė, kad teisme šeimos mediacijai ne vieta. <...Kai mediaciją vykdo neteisminiai subjektai, šalys patiria mažiau streso ir susipriešinimo...>. Anot jų, teismai nepajėgūs teikti kokybiškų šeimos mediacijos paslaugų, tačiau galima būtų svarstyti teismų bendradarbiavimą su nevyriausybinėmis organizacijomis. Kita dalis ekspertų pasisakė už formalų modelį, kai šeimos mediaciją taiko teismai ir valstybinės institucijos. Viena ekspertė teigė, kad pradžioje šeimos mediacijos paslaugą reikia pradėti vykdyti organizacijose prie teismų, nes piliečiai labiau pasitiki teismais ir tokiu atveju juos būtų lengviau nukreipti į mediacijos procedūrą. Kitas ekspertas teigė, kad nevyriausybinėms organizacijoms šios paslaugos patikėti negalima, nes jos Lietuvoje dar nepasiekė tokio lygio, kad savo pastangomis užtikrintų tinkamą šeimos mediacijos funkcionavimą. <... Paprastai nevyriausybinių organizacijų vykdomi projektai gyvuoja tik tol, kol skiriamas finansavimas, tačiau jam nutrūkus visi vykdyti projektai baigiasi...>, todėl jis linkęs šeimos mediacijos taikymo funkciją patikėti teismams ar valstybinėms institucijoms.

Septintu klausimu ekspertų buvo teiraujamasi ***koks būdas jų nuomone būtų efektyviausias informuojant asmenis apie šeimos mediacijos paslaugą ir skatinant juos išbandyti ją***. Ekspertai pateikė daug įvairių idėjų. Daugelis jų nurodė žiniasklaidą, teisininkus, į kuriuos šalys kreipiasi prašydamos pagalbos iškilus ginčams, teisėjus, nagrinėjančius šeimos bylas. Tačiau prieš tai teisininkams reikėtų surengti specialius mediacijos mokymus, nes net ir teisininkų aplinkoj žinios apie mediaciją yra labai ribotos. Nemažai ekspertų minėjo advokatų svarbą formuojant teigiamą jų požiūrį į mediaciją ir jų palaikymą, nes jei advokatai nepritars mediacijos idėjai, ją plėtoti bus labai sunku. Viena ekspertė nurodė, kad daug informacijos apie šeimos mediaciją šalims galėtų teikti ir skatinti jas kreiptis pagalbos į šeimos mediatorius vaikų teisių apsaugos tarnybos, kurios konflikto pradžią pastebi vykdydamos tiesiogines funkcijas. Keli ekspertai perspektyvą matė sėkmės istorijų pasakojime. Kol tokių istorijų dar neturime, galime remtis užsienio šalių sėkminga patirtimi. Taip pat jų manymu didelę reikšmę turėtų mediacijos pradžiamokslių pristatinėjimas mokyklose bei vykdomi mokyklinės mediacijos projektai.

8 pav. **Šeimos mediacijos populiarinimo būdai**

Reklamos srityje anksčiau dirbęs ekspertas tvirtino, kad norint, jog mediacija paplistų Lietuvoje, ją turi populiarinti „žvaigždės“ – žmonės, figūruojantys bulvariniuose žurnaluose, televizijoje. <...Žmonėms paliktų įspūdį istorija apie Zvonkų šeiminių ginčų sprendimą ar Bžesko ir Pareigytės susitaikymas mediacijos pagalba...> Taip pat jo manymu galimi būtų mediacijos vaidinimai, parengti pagal parašytą scenarijų, pristatomi populiariose televizijos laidose. Nepakenktų ir reklaminiai triukai. Su reklaminių triukų idėja visgi nesutiko viena ekspertė <... reklaminiai dalykai ne visada veikia, žmonės tai žiūri kaip į atrakciją, o ne į paslaugą...>. Jos manymu reiktų šviesti visuomenę mediacijos

klausimais parodant ne tik jos privalumus, bet ir trūkumus, leidžiant suprasti, kad mediacija nėra panacėja, kuri padės išspręsti bet kurį konfliktą.

Apibendrinant šį klausimą norėčiau pasiremti vieno eksperto idėjomis. <...Reklamuojant šeimos mediaciją, reikia išbandyti visas priemones: spaudą, radiją, bukletus, lankstinukus, plakatus, atvirų durų dienas, mediacijos savaites, įvairius renginius ir akcijas. Visas priemones reikia išnaudoti, kadangi kiekviena priemonė pasiekia skirtingus socialinius sluoksnius...>.

Aštuntu klausimu stengiausi išsiaiškinti ***ekspertų požiūrį į šiuo metu vykstantį teisminės mediacijos projektą ir jo pasiekimus sprendžiant šeiminius ginčus***. Paaiškėjo, kad ne visi ekspertai turi pakankamai duomenų apie šį projektą, kad galėtų jį vertinti. Susipažinusieji su projektu ekspertai teigė, kad didžioji dauguma teisėjų – teismo mediatorių – pabando taikyti mediaciją, patiria nesėkmę ir daugiau jos nebetaiko, todėl būtinos konsultacijos su specialistais, kurie padėtų spręsti teisėjams iškilusius sunkumus. Kita vertus, yra teisėjų, kurie turi talentą šalis sutaikyti, tokie teisėjai dar iki teisminės mediacijos projekto šalių sutaikymą sėkmingai taikydavo ir specialios žinios, gautos mokymų metu, juos tik dar labiau motyvavo, tačiau tokių teisėjų nedaug. Teisėja, dalyvaujanti šiame projekte, teigė, kad šis projektas nepajudės iš vietos, jei nebus aktyviai taikomas pačių teisėjų, vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų, advokatų iniciatyvų pagrindu. Teisminės mediacijos projekto iniciatorius dr. Simaitis teigė, kad norint išjudinti teisminės mediacijos projektą, būtina teismų sistemoje įdarbinti profesionalius mediatorius. <...Tai galėtų būti daroma per antrinės teisinės pagalbos sistemą arba gali būti išvystyti šeimos mediacijos centrai savivaldybių lygmeniu ir šių centrų darbuotojai būtinai privalėtų atsirasti teisminės mediacijos projekte bendradarbiavimo sutarčių ar nukreipimų pagrindu...>. Be to, ekspertas nurodė, kad teisėjams, dalyvaujantiems teisminės mediacijos projekte, labai reikia antrinio mediacijos mokymo, daugiau įgūdžių, profesinio tobulinimo kursų. Tačiau ekspertas teigė, kad šis projektas gyvuos ir toliau, tik bus daromi įvairūs pakeitimai.

Apibendrinant, daugelio ekspertų manymu šio projekto sėkmė kol kas nėra didelė ir jis vargiai prisideda prie šeimos mediacijos populiarinimo, nes išsprendžiamų ginčų kiekis yra labai nedidelis dėl anksčiau mano įvardytų priežasčių.

Paskutiniu klausimu ekspertų buvo teiraujamasi, ***ar šeimos mediacija progresyvus dalykas***. Patikslinančiais klausimais buvo teiraujamasi, kaip šeimos mediacijai seksis įsitvirtinti Lietuvoje. Visi ekspertai įsitikinę, kad šeimos mediacija perspektyvus dalykas ir Lietuvai to labai reikia. Dauguma ekspertų teigė, kad šeimos mediacija progresyvus dalykas, nes ji padeda žmonėms išsiskirti su mažiausia žala santykiams, yra išlaikoma pagarba, konstruktyvus bendravimas. <...Tai labai pažangus dalykas ir Lietuvoje tikrai prigis, tik laiko klausimas, kada tai nutiks...>. Dauguma ekspertų atsakė, kad šeimos mediacija žlugti negali, nes tai reiškinys, kuris gyvuoja jau nuo senovės tik kitokiais pavidalais. Viena ekspertė išsakė lūkestį, kad jai labai norėtųsi, jog Lietuvos žmonės įsisąmonintų mediacijos teikiamą naudą. Kita ekspertė teigė, kad visos viltys dedamos į jaunesnę kartą, kadangi ji atviresnė

naujovėms ir tikrai šeimos mediaciją bandys taikyti. Visgi du ekspertai abejojo, ar šeimos mediacijai pavyks įsitvirtinti Lietuvoje. Pasak jų, tai priklauso nuo to kaip šeimos mediacijos paslauga bus suorganizuota, kokie specialistai ją taikys. Tačiau visi ekspertai sutiko, kad bandyti taikyti šeimos meditaciją tikrai verta.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galime pastebėti, kad visi ekspertai yra puikūs mediacijos žinovai, turintys gilias mediacijos teorines žinias bei yra susiformavę aiškią viziją, kokią šeimos mediaciją jie norėtų matyti Lietuvoje. Dauguma ekspertų į klausimus atsakinėjo labai noriai ir kiekvienu klausimu pateikė labai daug informacijos. Todėl tyrimo metu gauta informacija turėtų būti aktuali svarstant klausimą dėl šeimos mediacijos paslaugų sistemos kūrimo Lietuvoje.

Susumavus ekspertų pateiktus atsakymus, galime daryti šias **išvadas** apie šeimos mediacijos paslaugos taikymą Lietuvoje:

1. Šiuo metu, priėmus taikinamojo tarpininkavimo įstatymą, Lietuvoje jau egzistuoja šeimos mediacijai reikalingos teisinės prielaidos. Labai trūksta organizacinių prielaidų, dėl to šeimos mediacijos paslauga realiai nevykdoma.
2. Nors ekspertų nuomonės dėl galimų šeimos mediacijos paslaugos taikymo subjektų labai skyrėsi, vis dėl to trys iš jų pateikė siūlymą šią paslaugą patikėti vaiko teisių apsaugos specialistams. Ekspertai vieningai pareiškė, kad norint, jog šeimos mediacija būtų plėtojama, valstybė privalo šią paslaugą remti finansiškai. Šeimos mediatoriais gali būti skirtingų kvalifikacijų asmenys, svarbiausia, kad jie būtų įgiję specialius šeiminių ginčų sprendimo įgūdžius.
3. Realizuojant šeimos mediacijos paslaugą Lietuvoje, tikėtinos tokios pagrindinės problemos:
    - Finansinės;
    - Žmogiškųjų išteklių;
    - Kitų institucijų šeimos mediacijos pripažinimo problema;
    - Šeimos mediatorių specialių žinių ir praktinių įgūdžių trūkumo problema;
    - Žmonių mentaliteto problema – neišvystyta konfliktų sprendimo kultūra.
    - Žmonių supažindinimo su šeimos mediacija problema;
    - Valstybės svyruojantis požiūris į šeimos mediaciją.
4. Visiems ekspertams žinomos tik pavienės iniciatyvos teikiant šeimos mediacijos paslaugą Lietuvoje.
5. Lietuvai tiktų šeimos mediacijos modelis, kai tam tikrais atvejais šalių ginčas mediacijos procedūrai privalomai nukreipiamas teismo ar socialinių tarnybų. Kai kurie ekspertai įsitikinę, kad tai turėtų būti daroma vėlesniame mediacijos plėtojimo etape, kai jau sukurtas

aiškus šeimos mediacijos paslaugų tinklas ir pasiektas norimas šeimos mediacijos paslaugų lygis.

6. Nėra poreikio griežtai formalizuoti šeimos mediacijos procesą priimant atskirą šeimos mediacijos įstatymą, bet reikėtų reglamentuoti organizacinius dalykus (nustatyti mediatoriaus funkcijas, finansavimą ir kt.). Būtų priimtinas tiek formalus, tiek liberalus šeimos mediacijos modelis.
7. Reklamuojant šeimos mediaciją, reikia išbandyti visas priemones: spaudą, radiją, bukletus, lankstinukus, plakatus, atvirų durų dienas, mediacijos savaites, įvairius renginius ir akcijas, nes kiekviena priemonė pasiekia skirtingus socialinius sluoksnius.
8. Lietuvos teismuose vykstantį teisminės mediacijos projektą daugelis ekspertų įvardina kaip ne itin sėkmingą ir nemato jo indėlio populiarinant šeimos mediacijos paslaugą Lietuvoje.
9. Šeimos mediacija - perspektyvus, progresyvus, Lietuvai be galo reikalingas institutas. Tikėtina, kad šeimos mediacija bus taikoma Lietuvoje ir įsitvirtins mūsų paslaugų sistemoje.

IŠVADOS

Manyčiau, kad iškeltas magistrinio darbo tikslas buvo pasiektas, o uždaviniai įgyvendinti, nes išstudijavus užsienio šalių mokslinius šaltinius bei atlikus kokybinį tyrimą, išsiaiškinau, kad ir Lietuvoje šeimos mediacija gali būti sėkmingai pritaikyta.

Darbo pradžioje iškelta hipotezė, kad šeimos mediacija gali būti sėkmingai pritaikyta Lietuvoje, pasitvirtino.

Mokslinių šaltinių, dokumentų analizė bei atliktas tyrimas leido suformuluoti tokias **išvadas**:

1. Šeimos mediacija pažangiose Europos šalyse pradėjo plisti 20 a. aštuntame dešimtmetyje, jau yra įrodyta šeimos mediacijos teikiama socialinė ir ekonominė nauda.
2. Šeimos mediacijos sėkmę lemia išvystyta šeimos mediacijos paslaugų sistema, kurioje svarbus valstybės vaidmuo, privataus sektoriaus veikla, nevyriausybinių organizacijų veikla.
3. Užsienio šalyse egzistuoja didelė įvairovė šeimos mediacijoje taikomų modelių. Visi yra veiksmingi, tik tinka skirtingose situacijose.
4. Kuo daugiau modelių tarpininkas yra įvaldęs, tuo labiau didėja galimybė padėti šalims išspręsti konfliktą, pritaikius jų atvejui tinkamiausią šeimos mediacijos modelį.
5. Plėtojant šeimos mediaciją Europoje svarbūs tokie tarptautiniai teisiniai standartai: Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R 98 (1) valstybėms narėms dėl šeimos bylų mediacijos, aiškinamasis šios rekomendacijos memorandumas.
6. Teisines prielaidas šeimos mediacijos taikymui Lietuvoje pateikia LR civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas.
7. Šeimos mediacijos paslaugų sistemos Lietuvoje nėra. Šiuo metu egzistuoja tik pavienės iniciatyvos taikant šeimos mediaciją.
8. Lietuvoje jau egzistuoja visos reikalingos šeimos mediacijos taikymui teisinės prielaidos. Būtina pasirūpinti organizacinėmis prielaidomis ir sukurti šeimos mediacijos paslaugų sistemą.

REKOMENDACIJOS / PASIŪLYMAI

Šeimos mediacijos taikymo galimybių ir perspektyvų plėtrai Lietuvoje darbe atlikta mokslinių šaltinių ir šeimos mediacijos taikymo praktikos Europos Sąjungos šalyse analizė. Siūloma šeimos mediacijos programos Lietuvoje tobulinimui įtraukti į programą:

- progresyvių užsienio šalių šeimos mediacijos taikymo praktiką;
- šeimos mediacijos modelius, taikomas technikas.

Siūlyti šeimos mediacijos programą kaip alternatyvų arba laisvai pasirenkamą dalyką Lietuvos studentams. Svarbu, kad studentai kurso metu įgytų praktinių aktyvaus klausymosi, apibendrinimo, įrėminimo keitimo, jausmų atspindėjimo įgūdžių, turėtų galimybių inscenizuoti šeimos tarpininkavimo procesą, pritaikydami įgytas teorines žinias.

Siūloma sudaryti šeimos mediacijos žinių tobulinimo kvalifikacijos kėlimo programą teisininkams, socialiniams darbuotojams, psichologams bei visiems besidomintiems Lietuvoje.

LITERATŪRA

1. **About conflict and conflict resolution**. http://www.mediationadr.net/Conflict/ InformationPublic-Meds/History.html [žiūrėta 2009 06 21].
2. **Alternative dispute resolution.** http://courts.delaware.gov/Courts/Superior%20Court/ ADR/ADR/adr_history.htm [žiūrėta 2009 06 19].
3. **Andora matilde Project.** http://209.85.129.132/search?q=cache:Qj6t2JNUj00J: www.centrovolontariato.net/daphne/matilde/ancora_matilde/lucca/belgio/Ancora2_ING%255B1%255D.doc+As+soon+as+1987,+the+idea+of+mediation+is+widely+spreading+through+Europe+thanks+to+parents+associations+(ex.+Parents+Forever+International,+grounded+in+Denmark+in+1985).+The+main+current+ideas+in+PFI+are:+parents+stability,+coparenthood,+and+accompaniment+of+both+parties+the+concept+of+mediation+is+born!&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt [žiūrėta 2009 09 25].
4. **Apie skyrybas**. http://www.moters-pagalba.lt/skyrybos [žiūrėta 2009 11 03].
5. **Bush and Folder** „The promise of mediation“. http://www.colorado.edu/ conflict/transform/tmall.htm#Hallmarks [žiūrėta 2009 11 09].
6. **Casals Miquel Martín** Divorce Mediation in Europe: An Introductory Outline, 2005. http://www.ejcl.org/92/abs92-2.html [žiūrėta 2009 07 15].
7. **Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas** – Vilnius: Valstybės žinios, 2008, Nr. 87-3462.
8. **Council of Europe Committee of Ministers** // Recommendation No. R (98)1 of the Committee of Ministers to Member States on Family Mediation (Adopted by the Committee of Ministers on 21 January 1998 at the 616th

meeting of the Ministers' Deputies). http://www.mediacio.hu/files/EU_dok/CoE_R(98)1_familymediation.doc [žiūrėta 2009 01 23].

9. **De Roo Annie, Jagtenberg Rob** „Mediation in the Netherlands: Past - Present - Future“. http://www.ejcl.org/64/art64-8.html [žiūrėta 2009 10 12].
10. **Dingwall R., Miller G.** „Lessons from brief therapy? Some interactional suggestions for family mediators“ // Conflict Resolution Quarterly, Spring2002, Vol. 19 Issue 3, p. 269-287 (AN 8881889).
11. **Diplomatijos pamokos besipykstantiems tėvams**. http://www.ivaikinimas.lt/ index.php?&nn=252 [žiūrėta 2008 11 11].
12. **Divorce mediation – models of mediation**. http://family.jrank.org/pages/415/Divorce-Mediation-Models-Mediation.html [žiūrėta 2008 12 18].
13. **Dougherty Judy K., Rendón Josefina M.** „Mediation and other family dispute resolution alternatives“ // State BAR of Texas ADR Section, Alternative resolutions newsletter, Summer 2001 Issue.
14. **Explanatory memorandum to Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers to member states on family mediation.** http://www.euromed-justice.eu/en/documents/show/&tid=118 [žiūrėta 2009 01 23].
15. **Facilitative mediation – what it is and why it works**. http://www.yellowstonemediation.com/ articles.php?page=facilitate [žiūrėta 2009 11 10].
16. **Family mediation center**. http://www.familycourtchronicles.com/entity/detail/fmc.shtml [žiūrėta 2009 11 04].
17. **Family mediation in Europe**. http://docs.google.com/gview?a=v&q=cache:8XSJBJLXnhIJ: www.centrovolontariato.net/daphne/mind/meeting_bruxelles/Family_Mediation_in_Europe.pdf+family+mediation+in+europe&hl=lt&gl=lt&sig=AFQjCNET5RHBaZ8s0nizjQEosIFShuLQmw [žiūrėta 2009 06 24].
18. **Family Synergy mediation**. http://www.myfamilymediation.com/mediation_process_ effective.html [žiūrėta 2009 11 04].
19. **Field R.** “A Model of Family Mediation That Supports the Participation of Victims of Domestic Violence.” http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:w_XiRJrrrRUJ: www.austdvclearinghouse.unsw.edu.au/documents/RField.pdf+R.+Field+A+Model+of+Famil

y+Mediation+That+Supports+the+Participation+of+Victims+of+Domestic+Violence&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESiThv0jfPdVa_rPwKqwtmV2rj6FftzdJSjwvOK3ibkaguVf2NaIinnHPs90yZrCRzS9kTVr8b5CDBtbk4LuWEB_-0JqzIGsSzGHg7OKijIo2VRj_Am0G15-6oRRScIs-HLCYAC5&sig=AHIEtbRsRBlKsZV61Q42se7Pg784VAvGsA [žiūrėta 2009 05 12].

20. **Folberg J., Milne A.L., Salem P.** Divorce and family mediation: models, techniques, and applications. – London: The Guilford press, London, 2004, p. 31-50.
21. **Hansen Toran** „The Narrative Approach to Mediation“, 2003. http://www.mediate.com/articles/hansenT.cfm [žiūrėta 2009 11 15].
22. **How to divorce as friends**. http://www.verenigingfas.nl/137-How_to_divorce_as_friends.html [žiūrėta 2009 10 12].
23. **Irving Howard H., Benjamin Micheal** „Therapeutic family mediation: fitting the service to the interactional diversity of client couples“ // Mediation Quarterly, Winter1989, Vol. 7 Issue 2, p. 115-131 (AN 17363053).
24. **LAT statistika**. http://www.lat.lt/print.aspx?item=pspaud&id=786&act=print [žiūrėta 2009 11 04].
25. **Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas** – Vilnius: Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.
26. **Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas** – Vilnius: Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
27. **Lietuvos Respublikos Konstitucija** – Vilnius: Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
28. **Lietuvos Respublikos Seimo** 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 ”Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo” – Vilnius: Valstybės žinios, 2008. Nr. 69-2624.
29. **Macfarlane Deborah** „Family mediation in France“, 2004. http://www.unaf.fr/ spip.php?article793 [žiūrėta 2009 09 23].
30. **Melamed James** „The Evolution and Future of Mediation: Reconnecting with our Activist Roots”, 2008. http://www.utahbar.org/cle/annualconvention/materials/select_observations.pdf [žiūrėta 2009 06 21].
31. **Mind how to understand family conflicts in order not to make victims.**

http://www.centrovolontariato.net/pubblicazioni/2007/2007_MIND_LITUANIA.pdf [žiūrėta 2008 12 03].

32. **Model Standards of Practice for Family and Divorce Mediation**. http://www.afccnet.org/resources/resources_model_mediation.asp [žiūrėta 2009 01 27].
33. **Nagao Angela, Page Norman R.** „Narrative Mediation: An Exercise In Question Asking“. http://www.mediate.com/articles/pageN3.cfm [žiūrėta 2009 11 15].
34. **Negotiation, The Harvard Method.** http://www.articledashboard.com/Article/Negotiation--The-Harvard-Method/826286 [žiūrėta 2009 10 14].
35. **Nort Devon family mediation**. http://www.northdevonfamilymediation.co.uk/page12.htm [žiūrėta 2009 05 09].
36. **Parkinson Lisa** “Family mediation in England and Wales”, 2005. http://www.rln.lt/download.php/fileid/227 [žiūrėta 2009 07 23].
37. **Profesional profile of a mediator**. http://www.nmimediation.nl/english/nmi_rules_and_ models/nmi_professional_profile_of_a_mediator.php [žiūrėta 2009 10 12].
38. **Roberts Marian** “Family mediation: The Development of the Regulatory Framework in the United Kingdom” // 22 Conflict Resolution Quarterly 509 (Summer 2005).
39. **Sargint G., Moss B.** „Eriksonian approaches in family therapy and mediation“// Mediation Quarterly, Volume 14-15, Winter 1986-Spring 1987, p. 87-100.
40. **Sondaitė J.** „Šeimos mediacija: užsienio šalių patirtis“ // Socialinis darbas. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006, 5(2), p. 24-28.
41. **Zumeta Zena** „Styles of Mediation: Facilitative, Evaluative, and Transformative Mediation“, 2002. http://www.mediate.com/articles/zumeta.cfm [žiūrėta 2009 11 12].

ANOTACIJA

Kalinauskaitė D. Šeimos mediacija: taikymo galimybės ir perspektyvos Lietuvoje / Magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. R. Uscila. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, 2009. - 87 p.

Magistro baigiamajame darbe pristatomas šeimos mediacijos institutas: nagrinėjama pažangių užsienio šalių šeimos mediacijos taikymo patirtis, aptariami dažniausiai taikomi modeliai, technikos. Atliktas empirinis tyrimas – ekspertų apklausa – įrodė, kad šeimos mediacijos institutas gali būti sėkmingai pritaikytas Lietuvoje.

ANNOTATION

Kalinauskaitė D. Family mediation: applying possibilities and perspectives in Lithuania / The final master‘s thesis. Supervisor assoc. prof. dr. R. Uscila. – Vilnius: Faculty of Social Policy, Mykolas Romeris University, 2009. - 87 p.

In the final master‘s thesis family mediation institute is introduced: family mediation practice in advanced European countries has been explored, most frequently used models and techniques have been discussed. The research proved that family mediation institute can be successfully applied in Lithuania.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe „Šeimos mediacija: taikymo galimybės ir perspektyvos Lietuvoje“ nagrinėjamas pasaulyje jau plačiai taikomas šeimos mediacijos institutas bei vertinamos jo taikymo galimybės Lietuvoje. Šeimos mediacijos tema Lietuvoje yra iki šiol nauja, mažai nagrinėta, tačiau be galo aktuali, nes pasaulinė praktika rodo, kad šeimos mediacija yra vienas progresyviausių ir efektyviausių šeiminių ginčų sprendimo būdas. Tinkamai pritaikius šį konfliktų sprendimo būdą pasiekiami labai pozityvūs rezultatai: šalys pačios, padedant tarpininkui, išsprendžia savo problemas, išsaugo teigiamus tarpusavio santykius, pagarbą, patiria žymiai mažiau streso, taip pat yra apsaugomi šalių vaikai nuo žalingo, priešiško bylinėjimosi poveikio. Deja, Lietuvoje šiuo metu nėra jokios šeimos mediacijos paslaugų sistemos, nepakanka kvalifikuotų tarpininkų, neskiriamas valstybinis finansavimas, tiek plačiajai visuomenei, tiek ir teisininkams trūksta žinių apie šį procesą ir jo privalumus.

Darbe nagrinėjama trijų pažangių Europos šalių: Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ir Olandijos šeimos mediacijos taikymo praktika: analizuojami taikomi modeliai, teisinis reglamentavimas, valstybės teikiama parama šeimos mediacijos institutui, šeimos mediacijos plėtojimo istorija.

Išsamiai aptariami dažniausiai Europos šalyse taikomi šeimos mediacijos modeliai, technikos, jų stipriosios ir silpnosios savybės bei situacijos, kuriose modeliai tinkamiausi.

Atliktas empirinis tyrimas – ekspertų apklausa – leido patvirtinti iškeltą hipotezę, kad šeimos mediacijos institutas gali būti sėkmingai pritaikytas Lietuvoje.

SUMMARY

In the Master‘s final thesis „Family mediation: applying possibilities and perspectives in Lithuania“ widely in the world known and applied family mediation institute and its applying possibilities in Lithuania are researched. Family mediation in Lithuania is new and little researched field though it‘s very important subject, because international practice shows that family mediation is one of the most progressive and efective ways of solving family conflicts. If applied appropriately, very high results are achieved: parties themselves solve their conflicts with the help of mediator, positive relationship and respect between parties is being saved, parties experience much less negative emotions, stress, also the kids of the parties are being protected from the harmful, hostile efect of litigation. Unfortunately, in Lithuania nowadays there is no system of family mediation services, there are not enough qualified mediators, the government doesn‘t provide needed sponsorship and there is the lack of information about family mediation procedure and its benefits between lawyers and ordinary people.

The family mediation practice of three advanced European countries, United Kingdom, France and Holand, has also been explored. The family mediation models, legal regulations, government‘s support given to family mediation and the history of family mediation development have been investigated.

The family mediation models most frequently applied in European countries, techniques, advantages and disadvantages of each model and the situations in which the models are most effective have been described in details.

In the end of the work an empirical analysis – experts interview – has been made. The results of analysis confirmed the hypothesis, that family mediation can be successfully applied in Lithuania.

1 PRIEDAS

ANKETA, PATEIKIAMA ŠALIMS, KURIĄ REKOMENDUOJAMA UŽPILDYTI PRIEŠ TARPININKAVIMO SESIJĄ

1. Kokie yra jūsų pageidavimai dėl vaiko po skyrybų proceso?
2. Kaip Jūsų vaikas išgyveno skyrybas?
3. Kaip Jūs galite padėti savo vaikui išgyventi šią nemalonią situaciją?
4. Kuo Jūsų vaikas yra išskirtinis?
5. Kas be tėvų dar rūpinasi vaiku?
6. Ar vaikas turi brolių ir seserų, ar jis yra vienintelis šeimoje?
7. Kokie kasdieniai užsiėmimai už namų ribų yra svarbūs Jūsų vaikui?
8. Apibūdinkite savo santykius su vaiku.
9. Kokia yra Jūsų dabartiniai santykiai su buvusiu sutuoktiniu?
10. Kokios yra kito sutuoktinio kaip tėvo stipriosios pusės?
11. Kokios yra Jūsų stipriosios pusės?
12. Ar Jums kelia nerimą Jūsų vaiko bendravimas su buvusiu sutuoktiniu? Jei taip, įvardinkite priežastis.
13. Kokias problemas nujaučiate atsižvelgiant į susitarimą dėl vaiko globos?

2 PRIEDAS

EKSPERTŲ SĄRAŠAS

Mykolo Romerio universiteto dėstytojos:

1. Doc. Dr. Jolanta Sondaitė
2. Dr. Natalija Kaminskienė
3. Daiva Račelytė
4. Reda Stankevičienė

Advokatas, mediacijos Lietuvoje pradininkas – dr. Rimantas Simaitis

Profesionalus mediatorius – derybininkas – Šarūnas Mačiulis

Teisėja, įtraukta į teismo mediatorių sąrašą – Alma Liuda Pilipaitienė

3 PRIEDAS

KLAUSIMAI EKSPERTAMS

1. Kokios yra šeimos mediacijos taikymo prielaidos Lietuvoje šiandieną?

2. Kaip šeimos mediacija gali būti įdiegta į esamą paslaugų šeimoms sistemą Lietuvoje?

3. Su kokiomis Jūsų manymu didžiausiomis problemomis susidurtume realizuodami šeimos mediaciją Lietuvoje?

4. Ar Jums yra žinomi atvejai, kuomet praktikoje šeimos mediacijos paslauga yra teikiama Lietuvoje?

5. Ar Lietuvai tiktų šeimos mediacijos modelis, kai ginčas mediacijos procedūrai yra privalomai nukreipiamas iš teismo ar socialinių tarnybų?

6. Kiek Jūsų manymu šeimos mediacijos procesas turėtų būti formalizuotas?

7. Koks būdas, Jūsų nuomone, būtų efektyviausias informuojant asmenis apie šeimos mediacijos paslaugą ir skatinant juos išbandyti ją?

8. Kaip vertinate Lietuvos teismuose vykstančio teisminės mediacijos projekto pasiekimus sprendžiant šeiminius ginčus?

9. Ar Jūs šeimos mediaciją matote kaip progresyvų dalyką Lietuvoje?